

ПРАВДА

М. Ценевич: ПРИГОДИ МОЛОДОГО ЕМІГРАНТА. — І. Шаповал: СОЛОВЕЦЬКИЙ В'ЯЗЕНЬ. — Р. Рідольфі: КОСМОНАВТ. — М. Островерха: ОДНАЧЕ... — д-р Б. Олесницький: ЗА РЕАЛЬНУ БУДОВУ ПАТРІАРХІЇ. — о. д-р М. Сопуляк: ЄРУСАЛИМ-ВИФЛЕЄМ. — одіг: "СВОБОДА І МАНІПУЛЯЦІЯ В ЦЕРКВІ". — А. Кушовський: МАСОНСЬКА МАСКА. — В. Мацьків: СТАРОДАВНІ МУРОВАНІ ЦЕРКВИ НА ГАЛ. ПОДІЛЛІ. — о. Р. Ганас: ЗНАК З ТОГО СВІТУ. — С. Лябен: ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ — НАРОДНИЙ СОВЕТСЬКИЙ ФРОНТ. — Я. Чумак: НОТАТКИ І ЗАПИСКИ. — О. Мох: ПРИЧИНА НАШИХ ПОРАЗОК.

1-2 (5-6)

ВЕСНА — ЛІТО Р. Б. 1970

ПРАВДА

Рік II-ий

ВЕСНА — ЛІТО 1970

Число 1-2 (5-6)

Журнал присвячений українській християнській культурі та розвазі.

Видає квартално Українське Видавництво "Добра Книжка"

6 Черчил вул. — Торонто 145, Онт., Канада

Редактор: Олександр Мох

Річна передплата \$5.00

Адресувати листи й чеки на:

ALEXANDER MOCH — 6 Churchill Ave., Toronto 145, Ontario, Canada

---

БУДІВНИЧІ ЖУРНАЛУ

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖУРНАЛУ "ПРАВДА" ПРИСЛАЛИ:

По \$1.00: Теоф. Руденський, Ст. Кетеринс, Дм. Пуюол, Тор., Теодосія Дякович, Торонто, Гр. Горпинюк, Лойдмінстер, Анна Гнатів, Тондер Бей, Теодосія Дякович, Торонто, Микола Денека, П. Максимум, Вінніпег, Андрій Уличний, Монреаль, д-р Роман Погорецький, Чикаго, Мих. Петруняк, Чикаго, Микола Корчинський, Торонто, д-р Петро Федорів, Філадельфія, Василь Муха, Чикаго, Василь Кострицький, Філадельфія, Антін Мартинч, Торонто, Я. Осмак, Торонто, Іван Процишин, Честер, Богдан Тарнавський, Нью Брансвик, Микла Тимків, Філадельфія, В. Шевчук, Торонто, Петро Дармограй, Торонто, о. Лев

Дорош, Міннеаполіс, М. Борисюк, Стемфорд, Степан Гуцал, Ютика, Софія Дзюбинська, Чикаго, Микола Дідиз, Торонто, д-р Н. Гнатчук, Лембінгтон.

По \$2.00: Софія Годованець, Рочестер, Марія Ганусій, Філадельфія, А. П. Ратич, Балтимор, Михайло Площанський, Гемилтон, Григор Роївський, Торонто, д-р Іван Скрипчук, Брентфорд, С. Дольницький, Торонто, Ірина Білинська, Кінгстон, Степан Думин, Торонто, о. Захар Золотий, Вінніпег, Борис С. Лончина, Дітройт, Ірина Соболев, Кісвіл, Ярослав Оніщук, Торонто, Осип Дячишин, Ляшин, В. Р. Попович, Торонто, (Продовження на 3-ій стор. обкл.)

ЦІНА ЦЬОГО ПОДВІЙНОГО ЧИСЛА \$2.00

Хто замовляє 6 прим. платить \$10.00; при за-
мовленні 12 прим. платить \$20.00; при замовленні
24 прим. платить \$30.00.

**До Українського Видавництва "ДОБРА КНИЖКА"
на руки ред. Олександра Моха**

Торонто 145, Онт. — вул. Черчила ч. 6

**Alexander Moch — 6 Churchill Ave., Toronto 145, Ont.
Canada**

Тут відповісти

- Прошу вислати мені дальші числа журналу "Правда", як тільки вони появляться друком.
- Ось тут пересилаю Вам \$..... за "Правду" ч. .... 1970 р.
- Замовляю ще ..... примірників цього числа та долучую за них \$.....
- На пресовий фонд додаю \$.....
- Прошу вислати це число як дарунок від мене (на що висилаю тут \$.....) на адресу (по-англійськи):

- .....
- .....
- Прошу вислати по одному примірникові — на пробу — на такі адреси моїх добрих знайомих:
- .....
- .....
- .....
- .....

Подаю тут адреси моїх знайомих Українців, яким добре було б вислати Ваш журнал на пробу:

.....
.....
.....
.....
.....

..... дня..... 197.....

.....
Підпис і точна адреса (з "зипкодом"):

- Осібним листом подаю тут свої думки про Ваш журнал та мої поради Вам.
 Замовляю у Вас такі книжки (вистачить подати число з каталогу, що надрукований у цьому числі):

.....

ЖУРНАЛИ
И

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

"...грішите тими самими гріхами, що й Ваші противники. Усе в чорних і білих красках. Коли б усі люди поступали так, як Ви собі цього бажаєте, воля людини не існувала б, а цього Творець вселенної не наміряв. Заперечення індивідуальності шкідливе без огляду на те, звідки воно походить". М. Л. (проф., д-р).

Ваші думки, Пане Професоре, зовсім правильні, але не знаю, до чого воно доведе Америку (ЗСА) і "Америку" журнал американських есзїтів, яка їх захвалює. Мабуть тільки в "санаторію" бл. пам. Го-Чі-Міня. — Ред.

"...сердечно gratulую за це число журналу: воно справді цікаве й цінне. Утверджує наш християнський світогляд та дає інтелігентному читачеві духову насолоду. Це число своїм рівнем значно вище, як "Просвіта", а то й 1-2 ч. "Правди". То й бажаю Вам і надалі ще якнайкращих успіхів..." І. П. (проф., д-р).

"Дорогий Пане Мох! Ваш журнал "Правда" цілковито себе виправдав. Мені він подобається! Тут залучаю Вам..." Є. М. (православний протоєрей).

"...цікаво і пляново редагований журнал. Щастя Вам, Боже!" В. Л. (проф., д-р).

"Прошу нам не висилати книжок, ми не маємо часу читати, хіба дуже набожні". Т. М...ова.

"Христос Воскрес! Посилаю на журнал \$6.00 і Доляр на Фонд і прошу мені посилати. Хочай мені тязько читати, бо я вже старий 88 літний, але ще люблю читати, жию сам і маю пенцію". В. В., Саскачеван.

"Пане Мох! Такого жажливого показувати, це дурне! Я мати дітям, як дати їм це бачити! Тут нема нічого повчаючого!"

А чому Пані не підписалися? Залучуєте до свого листа видерту сторінку з ілюстрацією групинка з аборту. Отже: "Правда" не є для дітей, а для зрілих людей, як от нпр. матері. А деяким "матерям" треба таки на власні очі побачити, як виглядає морд їх невинної дитини. Також треба таке побачити всім виборцям, щоб знали, чи мають віддавати свій виборчий голос на партію, яка захвалює аборти, гомосексуалізм і под. "вияви індивідуальности", або, кажучи церковною термінологією, "гріхи, що кличуть за пімсту до неба". Ред.

"...пересилаю Вам gratulяції сприводу Вашого нового журналу. з гарним і добірним змістом. Нехай Всевишній благословить Вас у Вашій такій цінній праці." о. С. Б. ЧНІ.

"Сердечно дякую за ч. 3-4 "Правди". Прекрасний збірник. За нього прикладаю 2 дол. Коли надішлете черговий збірник, тоді я вчиню передплату на рік.

Покійний д-р Борис Гомзин писав мені про масонів і жидів в Україні. Колись я з Вами поділюсь цими матеріалами..."

Д. Л., Філядельфія

"...Щиро дякую Вам за надіслання цінного журналу "Правда" та вітаю Ваші добрі наміри у видаванні ще одної книжки — християнського журналу, що несе в світ Віру Христову та в світлі її підходитиме до багатьох складних життєвих питань. З цікавістю перечитую вже друге число журналу, з приємністю розглядаючи гарну форму його та велике число добрих ілюстрацій. Хочу вірити, що журнал і надалі буде мати загально-християнський характер, відсутність неприємної полеміки та добрі благородні думки для добра української людини, що прагне цього в нашому аж надто політично-політичному житті на еміграції.

Прощу прийняти мої щирі побажання Вам доброго здоров'я та дальших успіхів у Вашій добрій праці на користь Українцям і славу Бога.

Виплачую свою залежність у нашому місцевому Представництві журналу та надсилаю кілька адрес моїх знайомих, яким "Правда" може бути цінним вкладом у життя.

З християнським привітом — Христос Воскрес!

та з великою пошаною до Вас —

В. С. (письменниця, православна)

Англія

"...оскільки вільно мені висловити свою думку про "Правду" (чого Ви самі бажали від читачів), то хай не во гнів Вам буде, коли я радив би застановитися, чи не було би більш доцільним, замість помножувати наші популярні видання на рівені календарів "Просвіти", zorganizувати добрий науковий журнал з літературно-мистецькою частиною — в українсько-католицькому дусі, притягнувши до співпраці наших католицьких мислителів, науковців і літераторів (на взір "Логосу", але у кращому і ширшому виданні). Такий журнал міг би стати з одного боку виховним чинником для нашої інтелігенції (а нам стільки ще треба вчитися), а з другого боку міг би бути звеном, що в'язало б наше культурне життя з духовним надбанням сучасної католицької філософії, науки і літератури, від якого ми таки дуже сепаровані. Відомі мені деякі наші мислителі і літератори, що, не маючи відповідного голосника для себевиаву, змушені писати приватні листи до приятелів і знайомих, щоб так висловити свої думки, або друкувати обкросені свої речі в щоденній, до речі, бізнесовій, пресі, або в популярних виданнях. Отже є кому писати і працювати. Треба тільки здібного організатора в технічній ділянці та добрих, суворих критиків, щоби при допомозі густого сита подбали про високий рівень журналу. Думаю, що Ви, маючи відповідні кваліфі-

кації в цьому відношенні, при Божій допомозі, змогли б створити щось кращого за популярний, без глибших реперкусій, періодик". Б. К.

Чому я такого не роблю, я написав частинно у 3 вступних числах "Правди". Отже ще раз скажу: бо нема на те передплатників, ані "гадючих фондів". — Ред.

"Правда є така одна, бо двох чи більше не може бути. Лихо в тому, що викладачі кожний інакше її викладає та пояснює. Від того читач лише розгублюється. Відповідальність за успіх журналу Ви перекидаєте на читача (Пилатове вмивання рук) і коли йдеться про точність влат передплати, то це лише бізнес і по-бізнесовому до того належить підходити. Але ж Ви робите читача також суддею над прочитаним, а це вже цілком інша справа. Бо тут входить у рахунок рівень читача, а він серед наших емігрантських обставин дуже нерівний. Я обстоюю таку думку, що відповідальність читача за написане є саме безвідповідальністю авторів, редакторів і видавців!

Ви, наприклад, подаєте, що "в 1918 році панував у нас іще вповні дух нехристиянського соціалізму-демократизму, який і завалив невдовзі нововідбудовану Українську Державу". Це не Правда, а Ваша особиста опінія, і між опінією а Правдою буває інколи така відстань, як звідси до Винник!

Стаття д-ра Бориса Гомзина (хто він, що цілком Вашим стилем пише?) сперта лише на газетних сенсаційних "качках", або "мені оповідав", "мені потім казав" і її поважно не можна трактувати. Назва Вашого журналу "Правда" таки до чогось зобов'язує! Пан Гомзин цілком по фрейдівськи — хитро-мудро-спритно підсуває читачеві такий, наприклад, здогад "І тут ураз насувається питання, чи не було "Кирило-Методіївське Братство" своєрідним продовженням цієї (масонської) лжожі?" В якій цілі підсувається його читачеві? Подається його без жодних джерельних аргументів, а як подається, то лише на те, щоб захитати довір'я і повагу в читача до наших давніх установ у минулому, до наших найчільніших людей! Бо хтось авторів потім казав... То не християнський і не науковий підхід до питання! Стаття передрукована з газети "Шлях Перемоги" і я цілком згідний з тим, що "така" стаття до тої газети пасувала. То газета партійна, а видає її така партія, що цілком у всьому наслідкує большевиків. Бо яка є різниця між московськими, а українськими націоналістами? Якщо є, то лише та, що большевики мають силу, збудували імперію, узброїли, а наші націоналісти погубили по дорозі на еміграцію навіть ті револьвери, що на них присягали при вступі до ОУН, спираючись на свій Декалог, а не на 10 Божих Заповідей. Чи в таких джерелах можна шукати матеріалів, що відповідали б духові християнської "Правди"?

Ви скажете, а ось я помітив оповідання Ю. Бачі, а він комуніст... Так, Шановний Редакторе, але між літературним твором, а політичною сенсаційною статтею є така різниця і вона мусить редактора зобов'язувати!

Багато я міг би сказати на маргінесі матеріалів "Правди", але я не рецензент, лише читач і до того завдання не берусь. Але надасте

мені право, що "суддею тут саме я, читач!", то мій присуд такий: — Посилаю Вам 2 долари в листі за надіслане число "Правди" і прошу мене не вписувати в реєстр передплатників, бо я переконався, що Ви мішаєте Правду з неправдою, а це для кожного читача дуже шкідливе. Читач не має часу, ані відповідної підготовки, щоб розбиратись у тому, що Правда, а що неправда".

М. С., Філядельфія

Коли б Ви, Пане магістре, більше читали, то знали б, що Кирило-Методіївське Братство таки брало свої надхнення від масонських льож і на це є велика література. Далі Ви може й пізнали б, яку брехню пишуть деякі наші історики літератури, кажучи, що Шевченко належав до Кирило-Методіївського Братства. Бо якби то була правда, то чому Шевченко написав своє "Послання... до земляків", якого ідеї перечає ідеям К.-М. Братства?

Та й чому ж тут Вам іритуватися. Навіть, якщо Ви й належите нпр. до лжі, до якої належали нпр. оба редактори "Свободи" (Мишуга і Кедровський), то моя "Правда" ще Вас "льожевих братів" не завалить: живете ж у ЗСА, де й сам Вашингтон був масоном. — Що ж до Вашої "об'єктивности" та толеранції, то Ви мабуть менше її маєте навіть аніж я. В англійській енциклопедії націоналіст Б. Кравція пише про мене, що я ворог націоналістів, а Ви мені інсинуїсте "револьвери" і "декалог". Гомзин же був гетьманець, а не націоналіст. Ітд. ітд. — Ред.

"У багатому ілюстрованому журналі "Правда", що його можна назвати універсальним з уваги на різноманітність тематики, знайде кожний читач щось цікавого для себе. В усьому видно вправну руку досвідченого редактора, який і вмів вибрати матеріали і відповідно розмістити їх, себто, статті, розвідки, вірші, оповідання, напенси, повісті, спомини, фейлетони й дотепи. Журнал "Правда" служить розвиткові української національної культури в християнському дусі, тому варто підтримати його й поширити, себто збільшити кількість читачів-передплатників, особливо серед молодого покоління."

("Шлях" ч. 14).

"...З великою приємністю бачу, Пане Редакторе, що Ви далі відважно продовжуєте свій апостолят "Доброї Книжки". Цього апостоляту дуже потребує наша українська спільнота в сьогоднішньому хассі ідей і затраті моральних вартостей. Хоч, на превеликий жаль, мало читачів має сьогодні наше українське друковане слово серед нашої молодшої генерації, але все таки є ще між нами поважно число шляхетних сердець, що чекають на здорове зерно християнської думки. Ваш посів такого зерна Божого благовістя напевно знайде собі добру землю й видасть обильний плід. У цьому наміренні прошу Всевишнього щедро благословити Вас, Пане Редакторе, і Вашу важливу працю.

Остаю з належною до Вас пошаною й запевненням молитов.

Максим, Митрополит

Думки про зміст першого річника "Правди"

Перший річник "Правди" складатиметься з трьох книжок (томів): 1) Календар Просвіта (128 сторінок, предтеча "Правди"), в ньому початок деяких статей, дальшої "Правди"; 2) 1-2 ч. "Правда" (176 сторінок); 3-4 ч. "Правда" (176 стор.). Разом 480 сторінок, у них 119 ілюстрацій. Обкладинки роботи мистця Мирона Левницького.

Авторів було в цьому річнику 85, речей (статей, віршів, оповідань ітп.) 100. З цього — віршів 16; оповідань 2; повість 1; спомини 2; розвідок 3; статей довших 14; статей коротших 51.

Ми заповідали, що наш журнал матиме частинно вигляд т. зв. "дайджесту": це й видно, коли порівняєте кількість різних родів матеріялу-статей. Але не є "Правда" типу американських дайджестів, а радше типу німецького "Авслезе", бо містять також розвідки і "тяжки" статті.

Пише дехто, що "все вже читав, бо Ви подасте самі передруки". Отже воно не зовсім так: на 480 сторінок друку було 132 сторінки матеріялу, що не був у нас ніде друкований, отже третина зовсім оригінального матеріялу. На 85 авторів не-Українців було всього 12. А передруки були навіть деякі зі статей із 19 сторіччя, отже хіба мало-хто з читачів міг би таке запам'ятати... За вірою — було авторів: православних 14, Українців-католиків 44, римо-католиків 6, протестантів 2, атеїстів 2. Передруки були з часописів: релігійних, католицьких і православних, бандерівських, мельниківських і тп. Також були передруки з комуністичних видань, очевидно такі, які могли допомогти меті журналу: "український християнський культурі та розвазі", а не якимось там "контактам" чи "наближенню до радянської культури", чи навіть до висланців із-поза залізної заслони.

Щодо кількості передплатників, то на першому місці стоять такі звані "сірі люди": фермери, робітники і велике число т. зв. пенсіоністів, отже властиво найбільше вбогих людей. За ними йдуть священики, лікарі, а там уже вся решта. Потім нема вже нікого, а потім найбільше є тих, які ані не заплатили, ані не звернули журналу: вони дають яких 70%! Досить багато є "муринів-анальфаетів": ті пишуть просто: "нема часу читати" (одни великий багач), чи просто: "з засади не приймаю ніяких книжок". Один прислав \$10.00 з тим, щоб йому більше не посилати (він же старий письменник, якого я колись один раз неприхильно зрецензував)... Чисто як отой мій колишній клієнт у Галичині старий парубок-меценас, що писав мені: "не посылайте мені книжок, бо то мутить гумор"...

Та дякуючи згаданім вище прихильникам журналу та мені, що покриває недобір (досі понад \$1.100.00), журнал виходить дальше, хоч із konieczности переіменився із кварталника на піврічник. Це спізнювання постас особливо через друкарню (три складачі були в шпиталі) та через мене (як твердить друкарня...): три грипії-флю за порядком та 70 років. Якщо передплатники допоможуть, то будемо старатися таки статі дійсним кварталником.

Різні мої приятелі закидують мені різні речі в редакційних методах і тп. Але: я не беру ні сотина за свою редакційну й адміністраційну роботу, а маю тільки "троблі" і покриваю недобір. То чому я не маю права бути "диктатором"? Цього року минає 50 років, як я став працювати журналістом. І майже всі ті 50 років я мусів вислухувати моралів і зазнавати постійних "конфіскацій" моїх статей не тільки збоку польської влади, але головно збоку різних демократичних редакторів, які вважали, що тільки вони одні завжди мають правду... Тож замість на свій ювілей видати бодай однотомик своїх писань, я рішив видавати такий журнал, у яким я є "диктатором"...

Гадаю, що попри той свій "приватний бізнес" я все таки даю читачам "Правди" за їх гроші й добру волю якусь користь: змістовне й доволі цікаве читання. І думаю, що все таки йду в тому за вказівками II. Ватиканського Собору ("Вселенський Собор Ватиканський Другий — II. Св. Літургія — Засоби повідомлення", Рим 1965, стор. 169, 171-172): "Найперше треба пособляти пристойній пресі. А щоб читачі повнотою переймалися християнським духом, треба видавати й поширяти справді католицьку пресу, тобто таку, що її — чи то під безпосереднім керівництвом і залежністю від самої церковної влади, чи від католиків — явно з тим наміром було б видавано, щоб вона, згідно з природним правом, католицьким ученням і законами, оформлювала та поширяла публичну опінію та щоб розповсюджувала і правильно пояснювала ті події, які мають зв'язок із життям Церкви. Отже треба попередити вірних про необхідність читання і поширювання католицької преси, щоб виробили собі християнську оцінку щодо всіх подій. 17). Мавши на увазі, що просто не випадас, щоб діти Церкви бездільно зазнавали шкоди в слові спасіння, щоб їх в'язали та їм перешкоджували технічні неолоади чи витрати, хоч вони й дуже великі, властиві отим засобам (публичного повідомлення), цей священний Собор пригадує, що й вони (діти Церкви) мають той самий обов'язок підтримувати й допомагати католицьким щоденникам, періодичним виданням... яких головною метою є поширяти і захищати правду та дбати про християнське виховання людської спільноти. Одночасно ж Собор настійливо запрошує товариства й окремих людей, які мають великий авторитет в економічних і технічних справах, щоб вони своєю працею та своїм досвідом оті засоби (публичного повідомлення), — поскільки вони служать справжній культурі й апостолятові, — доброхит' і щедро підтримували."

Понякуючись на оті доручення священного Собору, прошу читачів проглянути перший річник "Правди" та спитати себе: чи заслуговує він на назву християнського журналу. А якщо заслуговує, то прошу послухати поради цього ж Собору та допомогти "Правді" витривати в її труднім положенні. Допомогти: 1) Надсилати передплати; 2) Складати пожертви на пресовий фонд; 3) Присилати нам якнайбільше адрес наших людей, щоб ми могли журнал поширити; 4) Поручати його Вашим знайомим і рідним; 5) Присилати оголошення для нього; 6) Допомогати редакції Вашими гадками й порадами.

Ми повинні б на цьому місці скласти щирі подяку поіменно всім щедрим жертводавцям: не робимо цього, щоб вони мали кращу заслугу в Бога.

його недопустити до сповіді та відібрати від нього масонські документи й відзнаки. Попри страшну присягу, масона високих степенів в'яжуть ще іншими способами, не виключаючи навіть такого, як шантаж¹⁾). Для виконання присуду-кари над масоном-зрадником були особні "урядники" ("месники"), які навіть мали в Італії назау "і луджіналісті" = стилетники. Дятого при деяких замордованих "зрадниках" знайдено стилети, хоч їх самих убили іншим способом. Також своїх ворогів масони давніше любили пробивати стилетом: так нпр. убили на ступенях церкви президента Еквадору католика Гарсію Морено (1875 р.).

Також своє постання масонерія маскує. Отже нпр. учить на нижчих степенях, що масони виводяться від будівничих святині Соломона. На вищих степенях викладають знов так звану легенду Пірама, ніби будівничого тієї святині, якого вбили "негідники", а якого треба пімстити. На ще вищих степенях масонерія вчить тісі пімсти, нпр. 30^о називається "лицар Кадош"-месник. Месть треба брати — вчать "брати" на дальших степенях. — на вбивниках Великого Майстра Темпляріїв: королеві й папі¹⁵⁾).

Коли нижчі степені масонерії мають іще повно ніби християнських символів та перші чотири степені навіть називаються "свято-іванськими", а дальші "святоандріївськими", то делаті християнські символи зникають: їх починають заступати символи єгипетські ("шрайнери") та жидівські. На високих степенях виступають також символи різних хрестоносних орденів, головно Темпляріїв: видно це добре на масонах т. зв. "шведської обсерванції". Усяким таким фальшивим символізмом масонерія старається зробити довкола себе оту димову прислону, зза якої справді кожний нормальний людині видається масонерія чимось тасмичне незрозумілим, а не як відомо, манить людей. Деякі масонські відлами, нпр. розенкройцерів, зробили собі з тієї таємничости гарний приходовий інтерес: вони оголошують у часописах, що знають усякі староегипетські тайні науки, які ніби передають своїм адептам. Посилають прекрасно друковані проспекти, а коли до них вписатися, то треба гарненько платити високі оплати, за що дістається навіть "утасмичення" в різні "староегипетські" тайни і то... кореспонденційним способом. До тієї льожі розенкройцерів належать у Торонті різні Українці; деякі з них є навіть у її виділі. В тих кореспонденційних "курсах" подається нпр. такі мудрощі, що кожний чоловік живе конечно 144 роки; як би вмер перед тим реченцем, то його душа перевтілюється в когось іншого і живе в ньому аж до повного реченця... Як бачимо, нагадують оті "вчення староегипетські, дуже давні й дуже тайні", нагадують вони справді давні часи, коли то процвітала між дурними християнами ересь т. зв. гностиків. Вона перемандрувала опісля на захід, де у Франції перетворилася на ересь Альбігензів, що своїх адептів просто дивили подушкою, щоб вони позбулися життя, яке нібито є від диявола...

Як бачимо саме з отих різних степенів і щораз то іншого їх вяснювання, то ота многовидність масонерії не тільки служить

---

¹⁵⁾ До 30^о належав м. і. маршал Пілсудський.

її таємничості, але й до деякої міри відкриває нам таїну постання масонерії. Не треба йти так далеко і приймати, що саме вже в часах зараз по смерті Христа Жиди оснували "таїну силу", як це пише В. Ковалик на основі згадуваної книжки масона Хурі. Не треба вірити теж усім тим "старогипетським" чи іншим "таїнним ученням", які ніби то мають масони; деякі з них хваляться своїм походженням ще... від Каїна. Все те байки, які проте криють у собі трохи правди. А тією правдою є те, що сучасна масонерія ввійшла в себе справді всякі таїні а брехливі знання і що вона справді походить від духу Каїна, першого вбивника людини-брата.

Які були оті перші організації масонські, чи постали вони в часах Каїна, чи в часах Ірода Агрипи, чи в часах Темпларіїв ітп. про те ми напевно, з "мурованими доказами" не знаємо. Але вже є муровані докази на постання масонерії в Англії 1717 року. Тоді то постали масонські "конституції" та напів явна організація з назвою "фрімасонс". Автор тієї, ніби першої, масонської "конституції" пастор Ендерсон, Шкот з Ебердіну, пресвітерієнець, був мабуть тільки підставним манекеном для головного менаджера Теофіла Дезаюліє, кальвіна, що став опісля третім із черги Великим Майстром (1719 року¹⁹). За плечима тих перших, історичних уже масонів, крилися напевно ідеї так званіх "дійств"^{19а}), які вчили, що вправді якийсь там Бог існує, але він тільки мабуть сліпа сила, яка світом не займається. До тих ложних навчань дійств, кальвіністів, ілюмінатів і також усяких гностиків, прилучилися ще й політичні змагання, особливо Жидів, які в той час були ще скрізь дуже дискриміновані. Масонські ложі переходять скоро з Англії на континент, особливо до Франції, де вони, на ґрунті загальної ненормальности й рознуздання клиру і шляхти, стають головним центром майбутньої революції²⁰). Далі мандрують до Італії, де пробують навіть таких плянів, щоби поставити "свого папу". Коли це їм не пішло, стають найлютішими ворогами папства й Католицької Церкви взагалі²¹). Упадок Папської Держави це в

---

¹⁹) Alec Mellor. *Nos freres separees, les francs-maçons*. Paris 1961. Стор. 82.

^{19а}) Опис розвитку масонських ідей подав Г. М. Пахтлер у дуже поважній і основній кн. "Der Goetze der Humanitaet" (Freiburg 1875). Особливо любуються масони в слові "гуманність". Пор. "Гуманний будь і хай твоя гуманність" (І. Франко).

²⁰) Історики-масони переважно промовчують дії масонерії в організації французької революції. Натомість справжня історія не може промовчати тієї злочинної роботи. Пор. на цю тему велику працю В. Fay. *La Grande Revolution 1715-1815*. Paris 1959. У книзі Фаї подано теж недвозначні дії масонів-духовників, навіть єпископів!

²¹) Gaston Martin. *Manuel d'histoire de la Franc-Maçonnerie Française*. Paris 1934. Стор. 169.

Страшні документальні дані про дію масонів в Італії містить кн. J. Creteineau. *L'Eglise Romaine en face de la Revolution*. Том II. Plon. Paris 1859. Стор. 118 і дд.

великій мірі діло італійської масонерії, яка, особливо в своєму відламі так званих "карбонарів", поставила своїм кличем "смерть папі!". Шкотські та французькі масони переносить кличі масонерії до Америки: такий нпр. французький масон ген. Ляфаст стоїть у постійній переписці з "братом" Вашингтоном. До деякої міри творм масонів стає нова американська держава ЗСА: Джордж Вашингтон, Джеферсон, Френклін і інші її "батьки" це високі масони. Традиція масонства така сильна, що на 37 дотеперішніх президентів ЗСА аж 27 належали до масонів, а деякі з них нпр. Теодор Рузвелт чи Геррі Трумен були просто манекенами масонерії. Такий нпр. Трумен перед важними рішеннями щодо Кореї їздив на поради до своєї сестри, яка належить теж до масонів-теософів 30^о. Перелім у філомасонстві ЗСА викликало вбивство масона ред. Ф. Моргана, який 1830 року публічно відкрив деякі таїни масонів і зараз потім "зник". Обурена публічна опінія ЗСА була тим така огірчена, що постала навіть особа "Антимасонська партія" і один президент, що вийшов ним не від якоїнебудь партії, а як вільна людина. Едемс. Але скоро все втихло і тепер усі зрадники масонерії в ЗСА кінчають обов'язково "самогубством" нпр. міністр Форестал, дипломат Ввайт і і. Прикметою новочасної масонерії є ще й те, що вона не посилає своїх видних людей на небезпечні політично місця, але потрапить їх заступити своїми манекенами, вихованими у сліпому послусі масонству: таким був нпр. президент Чехословаччини Масарик, який не був масоном, але в усім слухав масонів; його наступник Бенеш був уже відкритим масоном. Не був масоном також през. Кеннеді, але оточення його було майже 80% масонське.

Грайлива змінчивість масонерії знаходить свій найкращий вираз у змінчивості пояснень масонських символів і обрядів. Скажімо більше: все, що в льожі діється, є напrawdę тільки символом того, що задумали найвищі її жреці. Ось нпр. перших чотири степені т. зв. святоіванської масонерії вияснюють свої символи адептам майже по-християнському. Дедалі значення ритів і символів змінюється на щораз більше нехристиянське: вже на 26^о воно стає виразно протикатолицьке і протимонархістичне. Але це не перешкоджає якось різним монархам належати до масонів; нпр. англійський король Едвард VII і Едвард VIII, чи німецькі королі (царі) Фридрих Великий, Фридрих III; царі Павло й Олександр I; майже всі шведські королі і б. і. Або ті королі не обзнайомлені якслід із дійсними цілями масонерії, або вони політичні манекени її²²⁾.

Зміна значень символів проводиться в масонерії не тільки в обрядах, але і в етичних засадах: коли вони спершу не порушують видимо християнської моралі, то на вищих степенях вони їй просто противні і можна сказати, що це правда, що масонерія це "товариство для виховання характеру" — але додаймо: характеру осно-

---

²²⁾ Нпр. чоловік голяндської королеви, колись прихильник гітлерівців, а тепер великий демократ і учасник тайних масонських конгресів.

Австрійський цісар (1741-1790)
Йосиф II, що слухав сліпо нака-
зів свого канцлера Кавніца —
масона, хоч сам цісар не був
масоном, а ворогом масоніє...

ваного на нехристиянських основах, таких нпр. як "ціль освячує засоби", "пімста є обов'язком лицаря-масона", і т.п. Найвидатніше виглядає оте порушення Божого закону в масонерії на прикладі її присяги, яка — навіть на найнижчих степенях — є виразним нару-

Венцель Антон фон Кавніц-
Рітберг — масон, що крутив
Йосифом II, куди хотів.

Лікар Герард ван Світен, масон,
що був дорядником Кавніца.

шенням Божої Заповіді "Не бери імені Господа Бога твого легко-важно" (надармо): адже ж тут присягає масон на Св. Письмо, взиваючи при цьому Бога на свідка та св. Івана, що буде під карою найстрашнішої смерті берегти тайн масонерії. Тимчасом усі "тайни" масонів перших 4 степенів дістати можна в кожній книгарні за

Пруський король Фридрих "Великий" приймас, як "майстер стола",
нового масона до льожі.

1-2 доллари. Отже тут кожний масон присяє ("взиває Бога на свідка") на дурницю, себто: бере Боже ім'я легковажно, що при присязі є для всіх християн тяжким гріхом²³).

Коли в багатьох льожах повішену букву Г пояснюють, що це Гад-Бог, то на дальших степенях ця буква означає вже Геометрію. Коли на перших степенях "Великий Будівничий Світу" пояснюють як "Бог", то на дальших той Бог стається для вищого масона щораз менш персональним, а переходить на Бога дійств, а в деяких дуже високих степенях "містичних" це просто Сатана. Писав мені один достовірний свідок (пок. о. Андрій Мельник) таке: "Я ще в 1910 р. пізнав масонський рух, а в Римі 1913 року... був зайшов до масонської святині "Темпльо Масоніко" і там побачив: кірм чорним оббиті стіни святині, престіл, на якому спертий

**Масон А. Керенський, що за ним
прийшла вже большевицька
влада.**

злсманій хрест, а над ним малий стільчик, на якому сидів вирізьблений Сатана. Я втік із святині, бо багато прлявних членів звернули увагу на мене...". Приношення "служби Сатані"²⁴) на високих "містичних" степенях потверджує цілий ряд авторів. У російській масонерії дуже багато її членів було содомітами і сатаністами, які за приходом большевиків стали їх прихильниками. Масоном був також нпр. Лейба Троцький, про що сам пише в своїй автобіографії²⁵). (Далі буде)

²³) Whalen, стор. 82 і 99.

²⁴) Пор. спомини о. Романа Ганаса, "Правда" ч. 5-6.

²⁵) Пор. "Масони — гайна організація" д-ра Б. Гомзіна (вид. "Добра Книжка" 1970, ціна \$1.00), стор. 20 і 99.

СТАРОДАВНІ МУРОВАНІ ЦЕРКВИ НА ГАЛИЦЬКОМУ ПОДІЛЛІ

Водиться в культурному світі, що до стародавніх пам'яток свого народу люди мають велику увагу та пошану. Люди, що мають нагоду бувати в західній Європі, часто можуть бачити, з яким пієтизмом її народи ставляться до почорнілих мурів давніх церков, замків та інших оборонних споруд. Вони дбайливо направляють кожну щербину, що появиться від діяння часу.

На наших рідних землях є також чимало свідків нашої давнини і наш нарід, як і інші народи, старасться їх відповідно зберегти. Та наша Батьківщина тепер у неволі московського варвара, який докладас всіх сил, щоб ті пам'ятники понижити. Знищив він уже чимало давніх церков та інших старих будівель, а от недавно прийшли вістки про пожежу Видубицького монастиря, в якому згоріли теж важливі історичні документи й цінна бібліотека.

Примушеним лихою долею, приходиться нам жити поза границями рідної землі і тому не всі добре знаємо, а головню наше молодше покоління, про пам'ятки нашого церковного будівництва. То хочу пригадати хоч про їх частину, ту частину, що заховалася на Галицькому Поділлі¹⁾.

Так склалося, що з княжих часів тобто з-перед 1340 р. не доховалась на Галицькому Поділлі ні одна церква, хоч у Києві, Чернигові, Галичі, Львові та інших місцевостях вони є.

Поділля було дуже часто теренем нападів різних ворогів, тереном великих воєн, тоді певно багато старих церков понищено. Можливо теж, що давні церкви були будовані з дерева, а дерев'яна будівля не простоїть довше, як 300-350 літ.

До незвичайно цінних та цікавих залишок із доби раннього християнства на наших землях треба зачислити численні скельні монастирі, яких келії були викуті внаріди скель подільських Товтрів, тобто кам'яних гірок, що виступають між річками Серет і Збруч, або теж у кам'яних стінах ярів подільських річок. Такі монастирі є в Берем'янах, Устечку, Городку, Порхові, Струсові, Калагарівці й і. При деяких знаходяться окремі каплички теж викуті в скелі, а в Бакоті, на схід від Збруча є навіть підземна церква. Хто і коли викувті келії в твердій скелі, хто і як довго проживав у них, сьогодні не відомо.²⁾ Варт щоб хтось із наших науковців поцікавився цією справою.

До найдавніших церков на тому терені належить церква й монастир в Уневі. У цій церкві знаходиться гробівець Олександра Лагодовського, що помер 1574 р.

¹⁾ Усі дані в цій розвідці відносяться до часів з-перед II. світової війни.

²⁾ Пор. статтю о. М. Варика ЧСВВ п. н. "Василіянські монастирі на Поділлі" у збірнику "Шляхами Золотого Поділля" Т. I.

Манастир цей уфундував князь Любарт-Теодор Ольгердович, брат польсько-литовського короля Ягайла. Манастирський пом'яник згадує, що в цій церкві поховано тлінні останки Олександри, матері четвертої жінки короля Ягайла — Зоньки. Цей манастир відіграв поважну роль в історії нашої Батьківщини. Була там колись друкарня, де друковано потрібні книги. Був там також осідок Архимандрії. По скасуванні манастиря в 1790 р. став він літньою садибою львівських митрополитів.

Проте деякі автори вважають, що цю давню церкву перебудовано, чи вибудовано вдруге окол 1500 р., бо її вигляд має ознаки західноєвропейського сти-

лю; та не подають на це ніяких доказів.

Цей манастир разом із церквою творить доволі уфортифіковану будівлю чотирикутної форми, де на кожному розі стоїть вежа-башта. Під його мурами нераз ішла кривала драма, бо манастир усе оборонявся від Татар та інших ворогів.

У 1741 р. за Атанасія Шептицького унівський манастир дещо перебудовано й відновлено, але загальний його вигляд залишився той самий. Останніми роками перед II. світ. війною жили в ньому оо. Студити.

Із тих часів походить теж церква в Залужі біля Збаража, яка мала бути збудована 1480 року, хоч теж є деякі згадки, що її

Церква
Воздвиження
Чесного Хреста
в Тернополі
(стилі між
I. і II. світовими
війнами).

Ця ж церква
(стан після
II. світової
війни)

перебудовано наново в половині XVI ст. Головна нава цієї церкви має 8.10 метра довжини і 7.40 м. ширини. Святинище (пресвітерія) має квадратну форму 5.68 м на 5.68 м і такий бабінець під хорами 3.75 на 3.75 метра. Церква має три вежі, а в стінах є стрільниці, що колись служили до оборони.

У 1540-их роках, а може й де-що скоріше побудовано церкву Воздвиження Чесного Хреста в Тернополі. Її називають Надстав-

ною, бо вона стоїть на доволі високому березі ставу і була колись одною з оборонних точок міста. Її стіни мають около 1.5 метра глибини. Побудована в стилі ренесансу.³⁾

Церква Христового Різдва у Тернополі або "Середня", як її звичайно називають, побудована в 1602-1608 рр. на місці давньої дерев'яної. Стоїть вона біля ко-

³⁾ Пор. статтю М. Голубця у книжці "Історія Української Культури".

лишньої Кам'янецької брами міста при самих укріпленнях і теж служила за оборонну точку. Побудовано її, подібно, як і Надставну, із твердого подільського каменя (з Товтрів); її стіни сягають глибоки 1.40 метра. З обох сторін нутра церкви, около 70 см пониже вікон, та яких 4 м від

підлоги йде галерія на сильних кам'яних гзимсах, обведена залізною балюстрадою. З цієї галерії можна було оборонятись, стріляючи з вікон. У бічних бастіонах були також стрільниці, які замуровано при реставрації церкви перед I. світовою війною.

Документ про її будову гово-

Церква Різдва Христового в Тернополі (стан з-перед I. світової війни)

ПРИГОДИ МОЛОДОГО ЕМІГРАНТА

1

Степан Вачків народився в бідній селянській сім'ї, в селі Лісники, біля Бережан. Коли скінчив народню школу, місцевий учитель Ратич порадив батькові віддати сина до бережанської гімназії. Степан здав іспит, але що Степанів батько мав малецький шматок ріллі, тож не було з чого найняти студентові "станцію" в Бережанах.

Хлопець бігав пішки до школи. Весною і літом ще пів бідн, але пізною осінню й зимою, в хуртовину-заметіль пробиватися глибокими снігами — було понад його сили.

Степан скінчив першу і другу кляси, перейшов до третьої, але ідучи під зиму до Бережан, простудився і захворів тяжко; відлежав майже чотири місяці. Батько витратив багато з нужденної заощаджешини на лікаря й ліки і, хоч як йому було жаль, що Степан перестане ходити до гімназії, та не було ради. На заплату "доходного податку від дрібного домашнього прожитку" — не було сотика. Батько робив мітли, носив їх на плечах на ярмарки в Бережанах — і за це мусів платити податок.

На двадцятьпершому році життя заасентерували Степана до 7-го полку уланів, що стояв у містечку Штокерав, біля Відня; у полку майже були самі галицькі Українці та старшини Німці, Чехи й Поляки. Фельдфебель Б'ялік дуже не любив Українців і насміхався, що це "хами". Він сам був із походження Українець, але щоб дослужитися зірок, подавав себе за Поляка. Він добре в'ївся в печінки не лише Степанові, але й іншим воякам Українцям.

Дуже ощадний був Степан, сотик біля сотика ховав із "ленунгу", щоб дістатися до Америки. Після трьох літ воячки, мав гарну суму грошей; купив собі новий одяг, плащ, валізку та все інше, щоб їхати до Гамбурга. У Гамбурзі в корабельному б'юрі довідався, що за найгірше місце на кораблі треба заплатити двісті п'ятдесят марок. — Ані додому вертатися, ані... думав, ідучи понад море, замурено Степан.

Зайшов він до північно-німецького Лойда — товариства мореплавби — та сказав, що хотів би працювати на кораблі, заки корабель від'їде до Америки, щоб заробити дещо грошей на доплату корабельного квитка. Відповіли йому, що не потребують робітника. На ріці були сотки кораблів з усього світу, чути було різні мови. Відчитував назви кораблів: "Оріноко", "Пернамбуко", "Гонг-Конг", "Наталь", "Аврелія" та інші. Найбільше було між ними англійських, але були теж німецькі, французькі й американські. Більших пароплавів не видно на ріці; вони стояли на якорі майже при самому гирлі ріки Ельби. В річному порті були переважно торговельні кораблі.

— Навіщо мені великий поспішний корабель Лойда, — думав Степан — чи мені аж так спішно? Всі говорили, що за поспішну подорож треба солено платити, великим пароплавам треба багато ву-

Манастирська церква в Тернополі (стан із часу між I-ою і II-ою світовою війною)

рить дослівно: Літа от создания міра 7111 от воплощєнія Ісус Христова 1602 місяця Юня 15 дня, за щасливого панованія на тот час годної памяти ясне освєцєного єго милости в святом крєщенїі нарєченнаго князя Александра в вірі непоколибимого столпа, княжати Острозского, воєводи Волинського, сына єго милости ясне освєцєного Константина Константиновича, нарєченнаго во святом крєщенїі Василя, княжати Острозского, воєводи кїєвского, маршалка землі Волинської, старости Володимирского і прочах. Так тиж і на тот час будучого святобливної памяти, єго милости господина отца Гедеона Балабана преосвященнаго єпископа Галицького, Львовского і Каменца Подольского, ексархи трону Константинопольского, і за священника на тот час господина отца Георгія Гаврило-

вича прєзвитера і протопопи того сьвятого Храма Рождєства Христова"... а посвятив її єпископ Тисаровський 1 сїчня 1609, "в том же року которого владикою стал."⁴⁾

Треба ще згадати, що в вересні 1939 р., коли вперше прийшли большевики, обстріляли вони кілька церков, а між ними і Середню церкву. Від цього обстрілу згорів костел оо. Домініканів, найстарший костел у цьому місті, а на Середній церкві тільки пошкодили головну вежу. Удари гарматних стрілен у мурі церкви залишили дуже незначні сліди. Зі знімок, які поробили наші люди будучи в Україні, видно, що тепер пороблено незначні зміни у вежах. Усунєно та-

⁴⁾ Задержано мову оригіналу, але пропущєно т. зв. йорчкики і "Ъ".

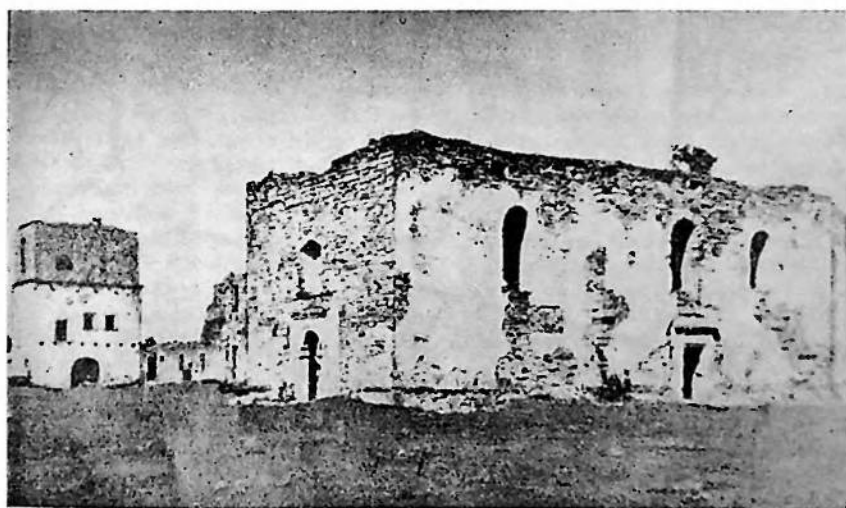

Василіянський монастир у Підгір'ях б. Тернополя — загальний вид
(стан з-перед I. світової війни)

мож давно дзвіницю, щоб поширити вулицю.

Із тих самих часів походить церква оборонного монастиря в Підгір'ях коло Теребовлі. Цей монастир простояв поважну кількість літ і був розв'язаний царем Йосифом II. Руїни цього монастиря стоять досьогодні. Цей

монастир побудовано на доволі високому квині, де до Серету спадає річка Гнізна. Він був сильно укріплений високим муром, а в усіх чотирьох вуглах цього укріплення були вежі, які стояли до II. світ. війни. Довжина мурову виносила 110 м., а ширина

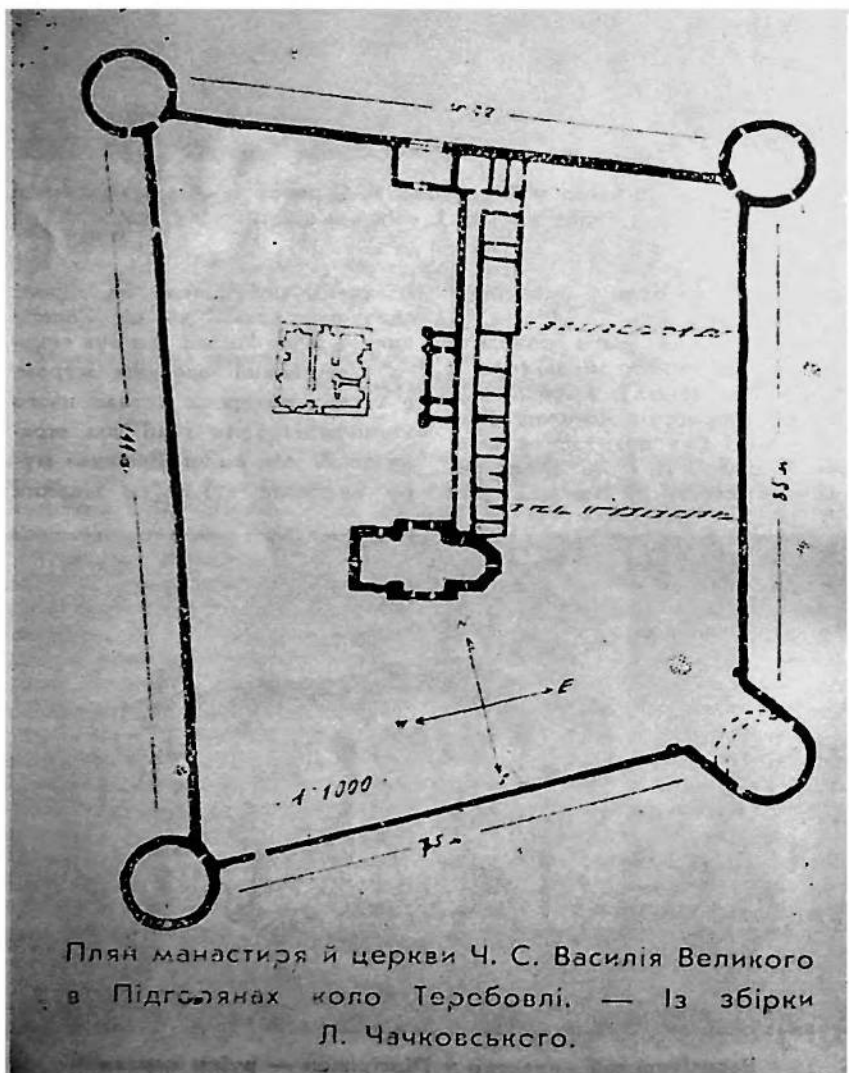

Василіянський монастир у Підгір'ях — руїни церкви

65 м. Чи стоїть він тепер, не відомо.

Сама церква була збудована з червоного терезовельського каменя і мала одне вікно над п'ятарем і по чотири з кожного боку.

Серед документів, про яких згадки доховалися до наших днів, говорить, що 28. вересня 1663 року польський король Ян Казимир видав для цього монастиря письмо в містечку Шаргороді на зазбручанському Поділлі у спра-

Василіяньський
монастир у
Підгір'янах — одна
одна з оборонних
башт.

ві масткового стану. В монастирі мав бути новіціят оо. Василіян, а 14 вересня 1660 р. Львівський єпископ Шумлянський висвячував там священників.

Образ Божої Матері, що давніше був у цій церкві, намальований на кедровій дошці, знаходиться в катедрі св. Юра у Львові і його називають Теребозельською Божою Матір'ю. Цей образ перенесено до Львова в 1690 році.

Церкву св. Миколая в Бучачі побудовано у 1610 р. Її уфундувала Марія з Могилів-Потоцька.)

Пару літ скоріше, а саме в 1600 р. побудовано церкву Пресвятої Богородиці в Бродах. Її

стиль досить характеристичний, бо має ознаки готику, змішаного з ренесансом. Вона була перебудована в 1757 р. і до неї побудовано невеличкі каплички по боках, над якими поміщено малі копули та піднесено вежу. Церква побудована з ломаного каменя, але пізніші додатки зроблені вже з цегли.

У 1625 р. побудовано в Бродах другу церкву св. Юра, в якій

---

⁵⁾ Пор. статтю Б. Януша: "Муровані і дерев'яні церкви на Поділлі" у книжці "Минушина і пам'ятки тернопільського восвідства" (польська), що вийшла 1926 року.

дохувалися в доброму стані давній рококовий іконостас і вівтарі.

У **Шляхтинці** біля Тернополя доховалася старинна церква, що вже дуже погрузла в землю. Походить вона теж із першої половини XVII стол. В половині XIX стол. парохом цієї церкви був, як про це виразно говорить шематизм із 1841 р., о. Григор Барвінський, батько славного Олександра, що теж народився в тому селі.

Церкву в **Золочеві** побудовано теж у тих часах. Кажуть, що вона мала бути початково костелом, але небавом перейшла в українські руки. Ровесницею її є церква в **Підгайцях**.

Церква в **Рикові** походить з 1675 р., а церква в **Городищі** є тільки 3 чи 4 роки молодша.

У **Язлівці** є теж стародавня церква, мурі якої сягають 2 метрів глибини. В українських руках є вона доперва від 1810 р., коли вона перейшла до нас від Вірмен. Тому її архітектура зовсім інша від українських церков тих часів. Вона має прямокутну форму, до якої припирає зі сходу дещо вища апсида у формі півкола. З південного боку припирає до церкви квадратова вежа, а з півночі така ж сама захристія.

Манастирську церкву в **Підгірцях** побудовано в 1700 р. Вона має виразну барокову фасаду і вигляд західноєвропейських церковних будівель того часу. Має одну вежу-баню на перехресті рамен.

Церква св. Миколи в **Теребовлі** походить ще з половини XVI стол. Однак її перебудовано в 1735 р. і в тому вигляді вона залишилася до наших днів. Вона мала теж оборонний характер і досьгодні залишились знаки по її замуrowаних стрільницях. У

1760 р. відбулася візитація цієї церкви і після неї остався документ, який стверджує, що святилище з вівтарем залишилось нерухане з давньої церкви і було воно злучене з новою будівлею.

На окрему згадку заслуговує церква в **Гусятині**. Походить вона з тих самих часів, а може й на пару літ раніших. Своєю конструкцією вона зовсім подібна до церкви Різдва Христового в Тернополі, про яку вже була згадка. Ці церкви далеко відбігають від тодішніх узорів ренесансового стилю, а дуже близькі до церков атонських монастирів (Гора Атос у Греції). Ця церква подібно, як тернопільська, побудована з ломаного каменя і має стрільниці, які наявно говорять, що вона служила і до обломи.

Не знати тільки, чи її відбудовано, бо вона в часі I. світ. війни дуже потерпіла від гарматних стрілен. Розбито її дах і склепіння. Була б велика шкода для науки, якщо б залишено її в руїнах або зовсім розібрано.

До тих двох церков дуже подібна церква в **Лаврові** пов. Старий Самбір (уже поза Поділлям), що її побудовано вже пізніше, як твердить М. Голубець, у 1675 році.

Можливо, що будівничі тих церков черпали свої взори зі стародавніх церков, що були в східній Україні, а які ще заховалися в Кам'янці Подільському і в Молдавії. Для дослідників є тут широкое поле до праці.

Церква в **Новосілці** борщівського повіту належить теж до церков, що їх побудовано ще в XVI стол. Її відновляли чи направляли після пошкодження в 1611 р., але про її вигляд і долю годі знайти якісь вірогідні згадки.

Церква св. Спаса в Залужжі біля Збаража

Церкви, що походять із XVIII стол. мають уже дещо інший вигляд та характер. У тому ж часі припинились уже були татарські й турецькі набіги й війни, які до того часу так дуже непокоїли наш нарід. Історики кажуть, що такі напади бували майже кожного року, але ні один із них не дійшов до польських етнографічних теренів. Усі набіги зупинялися на наших землях, а про наслідки цього не приходиться тут говорити.

Найкращим узором церков того часу є прегарна барокова церква в **Бучневі**, селі над річкою Серет, що положене 10-12 км. на південь від Тернополя. Там був колись монастир оо. Василіян, та його зліквідовано на приказ цісаря Йосифа. У цій церкві знаходиться чудотворна ікона Божої Матері, дуже подібна до тієї ікони Божої Матері, що була в Белзі, а яку Владислав Опольський зрабував та вивіз до Ченстохови.

Згадану церкву побудував із тесаного каменя в р. 1744 Андрій Шумлянський, буцнівський староста. Її поземелля має вид хреста, а на перехресті рамен побудовано вежу.

Фронтна стіна цієї церкви прикрашена вазонами й урнами, подібно як собор св. Юра у Львові. Церква обведена дуже оригінальним, та не менш гарним муром, а при брамі стоять два, дещо вищі стовпи-філяри, на верху яких є кам'яні вазони, такі самі, як на углах цього муру.

Дещо подібна до неї є церква у **Зборові**, що її побудовано з тесаного каменя в 1794 р. Старшою від неї є церква оо. Василіян у **Бучачі**, що походить із 1753 р. Побудував її Микола Потоцький, беручи зразок із тодішніх костелів, головню костела в Збаражі.

У тому ж часі побудовано більше церков на Поділлі: церкву в **Кривчю** 1760 р., церкву св. Покрови в **Бучачі** — 1764 р., де-

що скоріше, бо 1754 р. церкву в **Зарваниці** над Стрипою. Є деякі згадки, що камінь, із якого побудовано цю церкву, походить з недалекого замку, який були розбили Турки.

Зарваницю називають наші люди українським Лордом, бо там була чудотворна ікона Божої Матері та джерело, при яких зановотовано численні чуда.

Перекази говорять, що цю ікону приніс на Поділля чернець, який урятував її перед нападом Татар, що напали були на Київ у 1240 р. Копія цієї ікони, зроблена мистцем П. Андрусовом, знаходиться в церкві Царя Христа у Філядельфії.

Із XVIII стол. походять церкви в **Бережанах** (хоч є згадки, що вона набагато старіша), у **Город-**

ку над Дністром, у **Краснім** коло Скалата, у **Залізцях** (з 1740 р.), у **Новосілках** коло Золочева, у **Піняках**, **Збаражі** (з 1764 р.).

Вкінці треба ще згадати про церкву Успення Божої Матері в **Тернополі**, що її називали Манастирською. Там був давніше манастир оо. Василян. Цю церкву побудовано в 1836 р. на місці давньої дерев'яної, що стояла там мабуть із кінця XVI століття.

Коло цієї церкви побудовано теж дуже гарну вежу-дзвіницю з тесаного каменя, попід яку йшла брама до церкви і на цвинтар, що був біля неї, а на якому перестали ховати померлих саме годі, коли вибудували нову церкву.

Цю церкву одержали були в 1930-их роках оо. Редемптористи

**Скельний
манастирець
у Крутилові
над Збручем**

та заснували при ній монастир. Церкву вони перебудували й побільшили та збиралися будувати великий монастир. Однак більшовики, що прийшли до міста в 1939 р., забрали весь приготований матеріал. Коли прийшли вдруге, то церкву разом із дзвіницею висадили в повітря.

У тому самому році побудовано церкву в **Хоросткові**.

Статистика каже, що в колишньому Тернопільському воєводстві було 420 мурованих українських церков, а крім них були ще численні дерев'яні, яких кількість доходила до 68% у відношенні до мурованих. Ми згадали тільки ті найстарші, що залишилися свідками нашої давнини.

Не виключене, що крім згаданих є ще тут і там давніші церкви, про які годі знайти в нашій літературі якісь згадки. От нпр. у селі Кип'ячка, що лежить на південний-схід від Тернополя, була церковця, почорніла від старости, що теж запалася в землю, але ніхто не знає, коли вона будована і в яких умовах.

У тих старих, почорнілих мурах молилися наші діди та просили Всемогутнього Господа поради й порятунку в нераз дуже важких хвилинах життя. При тих церквах розгрівалися важливі події та нераз лилася кров і йшла боротьба на життя і смерть. То й варт, щоб пам'ять про ті церкви збереглася на довгі літа серед нашої спільноти.

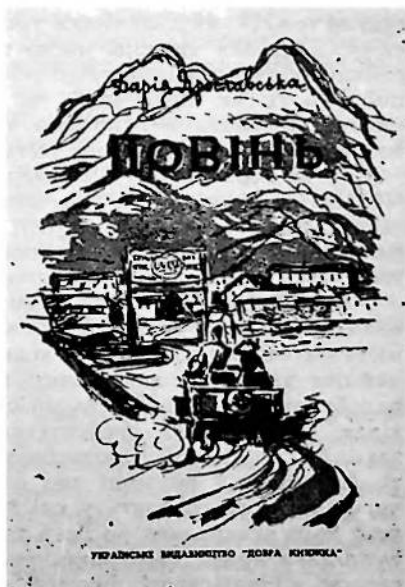
НА КРУТІЙ ДОРОЗІ
Перша частина трилогії
"Повінь".

Ціна \$4.00

Тієї ж авторки
2-га частина "Повені"
"ОСТРІВ ДІ-ПІ"

1969

Ціна \$4.00

ЗНАК З ТОГО СВІТУ

Віра вчить нас, що ми сотворені Богом на те, щоб своїм життям і добрими ділами заслужити собі на вічне щастя в небі. Щоб заслужити собі на те щастя в небі, ми мусимо любити, служити, а передовсім пізнати Бога. Християнська віра має численні докази, що переконують людей доброї волі про існування Бога, про вічне щастя й вічну кару та про існування позагробного життя. Докази на існування надприродного життя це різні знаки чи явища, які появлялися людям також і в наших часах. Багато з них незаписані, а багато з них записано чи утверджено більше вже в людській пам'яті. Дуже сильні докази надприродного життя, це появи Матері Божої в Ля Салет, Люрді чи в Фатімі. Ми Українці замало знаємо про історію цих появ Божої Матері, і тому мало практикуємо набожність, мало віримо в силу заступництва чи помочі Божої Матері в час нашого життя на землі. Деякі появи Божої Матері на наших землях, нпр. у Кривецьких печерах 1908 року (пор. статтю о. Криворучки в 3-4 ч. "Правди" на 254 і 99 стор.), наша ліберальна преса свідомо промовчала... В Римі в церкві Найсвятішого Серця Христа є 25 документів чи речей, які свідчать про позагробове життя, і кожний відвідувач може ті докази побачити. Є там нпр. спалений на вуголь часослов, є там витиснені чорні пальці на хустині одної монахині й інші подібні знаки. Від достовірності осіб залежить, чи дані знаки треба вважати за знаки з того другого світу. Ті знаки чи події часто скріплюють віру, хоч бувають християни, часто навіть духовні особи, які такі знаки "з пасією" скрізь поборюють, як неправдиві, чи навіть як "забобони"... Для наших читачів бажаємо переповісти тут одну цікаву подію, яку треба визнати як знак із другого світу.

Дня 19 серпня 1969 р. помер у Львові св. п. о. Матей Шипітка ЧСВВ, Покійний о. М. Шипітка — це колишній старшина Української Галицької Армії, щирий український патріот, опісля монах Василянин, знаменитий проповідник-місіонар та довголітній в'язень московських тюрем і засланець на Сибірі.

У парафії Збоїська біля Львова, в березні 1935 року, відбувалася великопісна місія, яку давав саме цей о. Матей Шипітка. В домі місцевого пароха була тоді велика журба: молода дружина пароха лежала хвора на невилічиму недугу. Під час місії мусіла вона перебувати в ліжку. Отець місіонар був цікавою людиною. Він оповідав, що за своїх студентських часів не вірив у Бога, бо був захоплений ідеями Драгоманова. Оповідав тепер отцеві парохіві та його хворій дружині, що сам він має силу, якої не розуміє, і через ту силу говорить у сні зі своєю померлою матір'ю. Причиною його навернення до Бога та вступлення, по війні до монастиря, була така подія: 1916 року прибув він із товаришем Німцем, старшиною з італійського фронту, на коротку відпустку до Відня. Цей його товариш належав до масонів, і в часі побуту в Відні запросив

його на зібрання масонів, на якому мали приймати кількох членів до 33 ступеня. Зібрання масонів відбувалося дуже секретно. Товариш Німець заручив, що о. Ш. є також масоном. Впустили їх разом на зібрання. Заля мала спеціальний вигляд. Усі стіни були помальовані на чорно. Напереді на сцені стояв стіл, на якому упавший священник служив Службу Божу. По освяченні кандидати до 33-го ступеня підходили до стола та збещещували Агнця, топчучи Його ногами. Цей факт так сильно подіяв на молодого Шипітку, що він з місця навернувся, переконаний, що коли є чорт, то мусить існувати Бог*).

У часі побуту в Збоїськах о. М. Шипітка пересиджував коло ліжка тяжко хворої їмості, потішаючи її в терпіннях. У лютому 1937 року померла по тяжких терпіннях молода 37-літня дружина о. пароха, залишаючи чотирьох малих (від 2 до 8 літ) синів. У листопаді 1937 року о. парох залишив Збоїська та перенісся на Поділля, де його призначили парохом повітового міста Зборова. Минали роки. Отець Матей Шипітка ЧСВВ та о. парох обмінювалися час-до-часу поздоровленнями з нагоди свят, і при тій нагоді о. Шипітка згадував у листах, що молиться за покійну праведну душу їмості та запитував о. пароха, як він дає собі раду в житті з малими дітьми-сиротами без мами.

В 1939 році вибухла друга світова війна та спричинила нам багато терпінь і прикрих переживань. До них належали й дії підпільних організацій чи партизанських військових одиниць, що взаємно себе винищували та вносили у життя населення страх і терор.

Між визначніми нашими громадянами, які в 1943 році згинули у Львові з рук польської організації, були нпр. д-р Подолинський та проф. А. Ластовецький. На Поділлі бушувала знов большевицька партизанка ген. Колчака та різні польські підпільні організації-боївки, які грабували й убивали наших визначних провідників, сіючи всюди терор і страх.

У травні 1943 року о. парох Зборова дістав за підписом та печаткою польської підпільної організації з Тернополя письмо, в якому було сказано, що якщо він до одного місяця не залишить Зборова, організація не ручить за його життя. Справу треба було трактувати поважно. По нараді з родиною о. парох цілу справу подав до відомо Митрополитові А. Шептицькому, який доручив йому чимскоріше залишити Зборів та призначив йому нове місце праці: парафію П. підо Львовом. А що люди думають по-людськи, то справа перенесення відтягалася: тяжко було залишити добрі

---

*) Не треба думати, що масони скрізь таке роблять, коли нпр. у Гемилтоні приймали до 33^о прем'єра Діфенбейкера, то такого там не було. Але масонерія в Австрії була особливо протихристиянська, а у Відні було навіть товариство бувших священників, які саме у Велику П'ятницю справляли свій бенкет із м'ясними справами. Також читали ми недавно опис т. зв. "чорної месси" (Дияволові), яку відправляв священник-апостат у Римі, опис такий плюгавий, що не можна його навіть повторити! — Ред.

гілля, порядків, вигоди... Чейже краще на торгсвельному кораблі, ще може знайду яку роботу?

Із ряду домів на портовому бульварі Степан запримітив декілька багатомовних вивісок, а на них намальовані пляшки, кухлі, чарки. Повимальовуваних на тих вивісках моряків, що чокаються чарками, а побіч були написи "Біргалле", "Біркеллер" і інші. Переодним з отих брудних шиночків стояв гурток моряків, що розмовляли якоюсь незнаною Вачкову мовою.

— Мабуть Французи, — подумав Вачків, що ще у Відні чув нераз привіт тією мовою. То ж на всякий випадок привітав їх словами: "Бонжур, мсіє"!

У відповідь почув гучний регіт. Моряки, як виявилось, були Італійці. Та, як усі "світові люди", знали свого роду "міжнародною мову", себто мішанину англійських, португальських, німецьких і інших слів. Степан зрозумів дещо з їх балачки та більше здогадувався, що вони приїхали до Гамбурга з Генуї і незабаром від'їдуть. Уже хотів він далі йти, але один із моряків, що ще найбільше мішав німецьких слів, потягнув його за рукав до шинку. Всі казали Степанові сідати при спільному столі, поклали перед ним велику склянку гарячого грогу та стали припрошувати.

— Ба, може щось довідаюся, — подумав Степан, попиваючи терпкий напій.

Допитувалися, що він за один, куди хоче їхати. Небаром між принагідними "кумпанами" поплила щира розмова. По трьох чарках стали Італійці обнімати Вачкова й обіцявати, що влгшати йому переправу через океан.

— Ну, ми вже беремо це на себе — сказав той, що знав найкраще німецьку мову. — Якщо годі буде інакше, заладуємо тебе як вантаж і перепачкуємо на споді корабля! Ну, згода?

— Мені все одно, — відповів Степан, — коби тільки дістатися до Америки.

— Добре, але цей інтерес треба би насамперед підляти, щоб добре піс! — озвався червононосий моряк.

Сподіваючись, що це може допомогти його справі, Вачків випив із моряками ще кілька чарок. Це відібрало йому пам'ять, бо Степан не привик був до пиття. Все, здавалося йому, кружляє кругом нього. Пам'ятав лише, наче крізь сон, що насилу влили йому в рот ще одну склянку, що хотів підвестися й утікати від моряків, які забавлялися його коштом. Зірвався, поступив кілька кроків до дверей, але підлога вгиналася йому під ногами. Замість вийти надвір, захитався і впав у рамена якогось моряка. Що далі було, Степан уже не пам'ятав.

Коли прочунявся, побачив, що лежить на брудному ліжку, в якійсь темній кімнатці. Голова боліла, у горлі пекло, в устах неприємний смак. Лежав зодягнений; хтось лише стягнув йому брудні черевики. Веселих італійських моряків — ні сліду. Його проїняв жах.

— Гроші, де мої гроші? — крикнув сам до себе та став шукати по кишенях гаманця, в якому було все його майно: сімдесятківля марок сріблом і золотом. На жаль, усе те безслідно пропало.

відносини життя і праці у Зборові. А тут Митрополит вимагав або резигнації або негайного обняття нової парафії. Щоб остаточно закінчити справу перенесення, о. парох Зборова при кінці серпня 1943 року вибрався через у дорогу до родини під Львовом, обговорити справу перенесення до П. чи зрезигнувати та залишитися даіше в Зборові. Поїзд, яким о. парох їхав, заіхав у полудне на вузлову станцію Красне, де мав стояти пів години. Був гарний осінній день. Усі пасажирн повисідали та проходжувалися по пероні станції. У той самий час заіхав на станцію Красне поїзд зі Львова в напрямі Тернополя. На здивування з того поїзду виішов о. Матеї Шипітка. Побачивши на станції о. пароха Зборова, по привітанні сказав до нього таке: — Отче, їду до Вас. Я говорив із вашою померлою жінкою в сні, і вона казала переказати вам, щоб ви зараз забралися зі Зборова до П. — Була це коротка розмова, бо не було часу говорити: поїзди від'їжджали. О. Матеї Шипітка ЧСВВ всів назад до поїзду на Львів, щоб повернутися до Погоні під Станиславів, де він був ігуменом, а о. парох всів до поїзду на Тернопіль і ще того самого дня був дома. До трьох днів о. парох залишив Зборів та переніся до нової парафії П. під Львовом.

По тижневому побуті о. пароха в П., на терені повіту Зборів сталася така подія. У містечку Поморяни забили капітана СС який дуже знущався над нашими людьми. Німецька адміністрація приписала вину вбивства нашій організації. За два дні по вбивстві на терен повіту Зборів прибула карна експедиція СС-ів автами зі Львова. Почали арештувати наших визначних людей у Зборові і в поєті. У містечку П. арештували місцевого пароха, як він у церкві відправляв Службу Божу і так, одягненого в ризи, кинули до авта. У Зборові на списку до арештувань першим був о. парох, якого вже не застали на місці. Виарештувано майже всіх місцевих інтелігентів. Деяких звільнено у Львові, деяких завезено до Освенціма, а ютім до Дахав у Німеччині, звідки — з приходом американської армії — кілька з них урятували собі життя.

Коли б не було знаку з неба, переказаного через надзвичайну духову силу св. п. о. Матея Шипітки, не було би нині в живих о. пароха, якщо б він був тоді хоч ще один тиждень залишився в Зборові, а його діти були б залишилися круглими сиротами, без мамн й батька.

Чудні діла Твої, Господи, яких, на жаль, багато людей ще не розуміють!

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ в Україні тривають. Вони посилюються! Що скільніший натиск безбожницького режиму, тим сильніші повинні бути наші духові спротиви, тим більша єдність у молитві, тим більша наша солідарність.

Що Ви зробили, щоб улегшити долю переслідуваних за віру братів і сестер? Чи молитесь за них? Чи належите і чи дієте в християнських товариствах? Чи передплачуєте християнську пресу, яка є сильною обороною проти переслідування?

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ – НАРОДНИЙ СОВЕТСЬКИЙ ФРОНТ

Об'єднані Нації перейдуть до історії, як чіткий приклад сліпоти Західних Держав у політичній розгрі, затіяній советською імперією.

Зачнімо нашу аналізу від того, як на терені Об'єднаних Націй Совети здобувають контролю тієї організації з її середини. У наших часах організація являється джерелом сили як гроші в часах капіталізму, як меч у днях феодалії. Ось важна причича, чому большевики захоплюють пости секретарів ув організаціях так, як банкири нагромаджують багатства. Комуністичний світ складається з контрольованої піраміди: пропаганда контролює людські уми, організація контролює пропаганду, активісти контролюють організацію, а активістів контролює тайна поліція.

Комуністи мало-коли основують інтегрально свої організації. Вони знають, що далеко легше здобути впливи в чужій установі. З тією метою вони вписуються до організації, закладають там свою приховану групу, якої завданням є творити всякі можливі інтриги, організувати опозицію до офіційної політики, поширювати наклепи проти провідників, яких не можуть купити, пропихати на керівні місця своїх людей, влаштовувати публичні демонстрації для натиску... а коли ця підготовна праця зроблена, вони намагаються здобути контролю більшою голосів. Коли це являється неможливим, комуністи розбивають організацію, намагаючись затримати в своїх руках найважливішу частину політичних впливів: збір документів, пресу, уряди і провідні пости. Головні організації, які сьогодні пропагують комуністичну ідеологію, не були основані комуністами, але захоплені їхніми головачами. Чимало французьких професійних спілок, різні організації для оборони прав, таких як нпр. Ліга для оборони людських прав, були в початках основані справжніми демократами і тільки згодом стали колоніями комуні-

Христос ступав промовою Папи Павла VI до Об'єднаних Націй за миром у світі. Але Його не слухають і Об'єднані Нації дали тягнути за червоними катами.

стичного підпілля. Та й самі комуністичні партії це ніщо інше, як тільки вислід інфільтрації і махінацій у лоні колишніх соціалістичних і демократичних партій. Комуністичну французьку газету L'Humanité оснував демократ Жорé, якого комуністи прогнали.

Цю методи Совети стосують також на терені Об'єднаних Націй. А "вільний" світ ще раз став жертвою смертельної помилки: наче б то можна засідати з комуністами в одній організації і радити спільно над високими справами людства. Комуністи, що змагають — ні більш ні менш — а до гегемонії над світом, знову вживають гідну справу за притоку до роззброєння нас, використовуючи в Об'єднаних Націях кожну пору, кожний уряд, кожну справу, щоб нас перекричати, перехитрити, заскочити і врешті-решт пережити.

Це ніяке перебільшення. Спокійна оцінка діяльності Об'єднаних Націй може послужити тут проречистим доказом.

1956 рік. О.Н. приневолити Францію й Англію спинити їх воєнні дії проти Єгипетського диктатора Нассера, але водночас і пальцем не кивнули, щоб Совети залишили кривавий погром мадярських повстанців.

1957 рік. О.Н. погодилися на цинічне зірвання Нассером умови згідно з якою жидівські кораблі могли проїздити крізь Суецький канал.

1958 рік. О.Н. засудили З'єднані Стейти Америки і Англію за спинення комуністичного розбою в Ливані і Йорданії. — Водночас О.Н. дивилися крізь пальці на самовпевнені Індії, які відкинули резолюцію О.Н. на проведення плебісциту в Кашмірі та й насиллям зайняли цю країну.

1959 рік. О.Н. не зробили нічого, коли комуністичний Китай масово вбивав людність Тибету.

1960 рік. О.Н. погодилися на советську вимогу визнати комуністичну "ніби" державу — Зовнішню Монголію в заміну за визнання справді незалежної Мавретанії.

1961 рік. О.Н. засудили Португалію, Францію й Бельгію за колоніялізм в Анголі, Альжирі й Конгу та Південну Африку за політику сегрегації, але промовчали інвазію Індій у Гоа, китайську агресію в Ляосі та Мур Ганьби в Берліні.

О.Н. провели війну в Катанзі проти миролюбних тубільців, щоб викинути антикомуністичного президента Чомбе і настановити про-комуністичний уряд.

1962 рік. О. Н. погодилися віддати Палуасів зі Західньої Нової Гвінеї індонезійському диктаторові Сукарно, тобто віддали нову колонію одному з найближчих советських союзників. Ітд. ітд.

О.Н. — популярний советський фронт на поземі держав

Але, хіба треба дивуватися, що трійливі насіння видають трійливі жнива? Та і як дивуватися, що насіння трійливе?

Тут приходимо до самої суті справи. Коли представники Заходу засідають в О.Н. поруч висланців комуністичного блоку, то поправді вони беруть участь у Народному (Людовому) Фронті, який складається не з партій, але з держав. Усі знаємо, що найуспішнішою зброєю комуністів на шляху до здобуття влади — є творення "людового" фронту, складеного в загальному з лівих

партії, щоб таким чином добути силу і голоси. Якщо цьому фронтові пощастить здобути владу, комуністи прекрасно вміють позбутися своїх колишніх союзників, а диктатуру залишити виключно у своїх руках. Цю практику описав Ракоші такими кривавими словами: "Ми звичайно ріжемо наших колишніх союзників на куски наче саламі, а потім з'їдаємо одного по одному".

1. *Союзник.* У політичному людовому фронті "союзником" демократичного світу є комуністична партія або керована комуністами організація. В Об'єднаних Націях партнером демократичних націй є Советський Союз. Але Советський Союз є якраз комуністичною партією, що фальшиво претендує бути державою. Советський Союз має не тільки цю саму субстанцію, цю саму мету і філософію, що й комуністична партія, але й цю саму політику — і тому поправді нема взагалі різниці поміж советськими комуністичними агентами, грішми і плямами. Якраз це і є жахливою новістю сучасної історії, що держава є тільки боєвим політичним апаратом, який у ніякому випадку не репрезентує керованого ним народу — оце ця прикра дійсність. О.Нації намагаються зігнорувати цю дійсність і трактуючи Советський Союз як нормальну державу — грають комедію наївного дурника та хоч-не-хоч стаються жертвою жахливої московського обманства.

2) *Зобов'язуючий привід:* В обидвох випадках людового фронту, складеного з партій або сформованого на терені Об'єднаних Націй із держав, завжди існує *велика справа*, як ширма і символ, якій треба служити. У випадку партійного об'єднання тією справою буває національна незалежність, політична свобода або оборона громадянських прав. На терені Об'єднаних Націй тією метою є *мир*. Демократичні члени фронту справді хочуть боронити велику справу миру, зате комуністи вживають тієї притоки, щоби при допомозі брехні, залякування й обманства, прихованих під гарним словом "мир", стати панами всього апарату.

3) *Один уряд:* Іншою основною прикметою всякого популярного (людового, народнього) фронту є один уряд, що має на меті заступати дії коаліції. Треба мати на увазі, що в основному комуністи є людьми організації й що головний шлях до їх влади веде завжди крізь комітети й підкомітети. Якраз на терені Об'єднаних Націй є величезна сітка комітетів — *характеристична* риса популярного фронту — завершена на самій горі урядами Генерального Секретаря.

4) *Трансмисійні паси:* В популярному фронті, зложеному з політичних партій, комуністи не нападають безпосередньо на визначеного й сильного партнера, якого відпорність і міць могла би бути надто дужа для їх крутих ходів. Вони звичайно кличуть на допомогу череду "третьох партій", пересічних людей, які намагаються репрезентувати "незалежний" рух совісти, "самостійний" голос, або моральну опінію, як джерело їх престижу. Чимало з них є розуміється, прихованими комуністичними ячейками, інші знову ж безкритичні наївняки, яких легко інфільтрує і контролює комуністична машина.

У популярному фронті держав, у Об'єднаних Націях, відповід-

ником "третіх партій" є група псевдо-неутральних націй, що недавно дістали незалежність і позбулися ярма імперіялізму, з Азії, Африки або латинської Америки. Деякі з них органічно пов'язані з Москвою. Інші — це безкритичні слабодухи, яких легко водити за ніс. У новопосталих народів є чимало чесних патріотів, та вони йдуть на московську пастку: віддавна тороченого "анти-імперіялізму". Вони наче б то є виразниками "світової opinio" і справедливості непричасних до двох велетів-партнерів. Проте вони, як і їхні більш відомі члени популярного фронту, є на послугах Кремля і свідомо, чи несвідомо сповняють роль трансмісійних павів для справ керованих з Москви.

Кремль уживає також Третнього Світу як засіб до залякування партнерів Вільного Світу погрозою: "не посмійте цього робити, інакше спаде на вас осуд усього світу". Це нагадує відому байку, в якій теща отримує від свого зятя усе, що забажас, бо він мусить гедити своїй дружині, гарній, дурній і завжди послушній своїй матері.

5) *Призначення.* Завданням демократичних партій, що беруть участь у політичному фронті з комуністами, є дати ширму і силу, а потім зчезнути в забуття. Така є також доля демократичних держав, які на терені Об'єднаних Націй об'єднуються з комуністичними державами. Така наївність провідників Вільного Світу доведе до того, що вони і їх держави стануться одного дня шматками Ракосієвого саямі.

"Скомунізовані" Об'єднані Нації є такою великою принадою для Совєтів, що вони прагнуть безупину, щоб цій міжнародній організації запевнити якнайбільшу публичну підтримку. Совети підтримують усіма засобами такі організації і групи як "Приятелі Об'єднаних Націй" і "Товариство Прихильників Об'єднаних Націй" та безупину інфільтрують їх своїми агентами й емісаріями. Вони то накидаються і шкалюють усякого, хто посміє висловитися критично про Об'єднані Нації, як свідчить про це напад на Павла Г. Спаака і лорда Гом (Horne). Совети намагаються всіма засобами вбити людям у голови думку, що Об'єднані Нації морально стоять вище від кожної окремої нації і саме тому треба їх цінити і дорожити ними більше, як рідною батьківщиною. Таким чином вони надіються створити клімат, у якому під натиском некритичної публичної opinio всі вільні держави зречуться своєї міжнародньої політики в користь Об'єднаних Націй, а далі і самі піддадуться під їх контроль. А тоді, здобувши контроль над Об'єднаними Націями, Совети надіються контролювати весь світ.

Ось таку стратегію проводить Кремль на терені Об'єднаних Націй. Покищо вона не є ще повністю успішна, але, треба це тут підкреслити, Совети використовують кожен нагоду, щоб дійти до своєї мети, тобто поневолення світу. Щоправда, час до часу Кремль має деякі невдачі, і на терені Об'єднаних Націй, і поза ними. Суцільну колонізацію О.Націй і інфільтрацію всіх приватних установ годі осягнути за одним махом. Це завдання вимагас часу, хитрости і фарисейства — трьох "зделок", якими віддавна славиться комуністична "лавочка". Усі советські змагання мають

свої успіхи і невдачі, але Совети ніколи не покидають свої мети. Пригадаймо, що китайські комуністи потерпіли дві криваві невдачі в союзі з Куо-Мін-Танг-ом, а проте вони зовсім не злякалися цього союзу і втретє, поки З'єднані Стейти Америки у своєму засліпленні не залишили на поталу Чіян-Кай Шек-а. І цей останній союз був успішний. Шістсот мільйонів людей пішло в комуністичну неволю.

Большевики вибрали сколонізовані ними Об'єднані Нації першим головним етапом до володіння над світом. Вони воліють поширювати свої впливи на Третій Світ при допомозі псевдо-неутральних, а не комуністичних країн, щоб не насторожувати Заходу та не втратити економічної допомоги. Совети використовують Об'єднані Нації для тієї самої мети. Це ж багато легша справа довести публичну опінію погодитися на військові дії О.Н. у Катанзі проти антикомуністичного уряду, ніж на таку ж акцію ведену Советами.

Основою кремлівської політики є, і завжди був, обман у всяких формах: мирна коекзистенція, культурний обмін, конференція на вершинах чи мировий договір. Совети є і завжди були майстрами ошуканства. То їй чому ж не мали б вони використати цього засобу на велику скалю на терені Об'єднаних Націй?

Які ж висновки можна зробити на основі дотеперішньої аналізи? Боюся, що моя думка стривожить деяких читачів. Бо я переконана в тому, що немає *глузду поправляти Об'єднані Нації*. Справа не в тому, що О.Нації працюють погано, а справа в тому, що погані є основні *принципи* тієї організації. Не забуваймо, що статут О.Н. уложив ніхто інший, а Алджер Гіс, секретар през. Рузвелта і рівночасно большевицький агент!

Немає змоги зробити серйозну перевірку якоїсь справи, не доконавши її основної й суцільної переоцінки. Я вирішила вчинити це незалежно від моїх дотеперішніх дослідів; проте чим більш об'єктивно я розсліджувала і пізнавала підґрунтя Об'єднаних Націй, тим частіше натрапляла на звичайне багно. Разом із мільйонами моїх сучасників — людей доброї волі — я гаряче бажаю, щоб Об'єднані Нації сталися давно вичікуваною установою для мирного полагоджування міжнаціональних непорозумінь, основою і стягом інтернаціональної справедливости, зразком гідної поведінки поміж народами (які дуже часто керувались законом джунглів у полагоджуванні своїх справ...), трибуною людства і вітварем *миру*. Ніщо не має більше прав до підтримки і подиву всіх людей, як це втілення давньої людської мрії.

Проте ніщо не може виправдати деліяння такої мрії, коли щоденний досвід тим гірший, чим більш ідеалістичні були мрії.

Якщо прикрмнемо очі й затулимо вуха, щоб уекти від дійсности та уявимо собі якусь вигадану державу в недійсному світі з вифантазованим проводом — то це якраз і будуть Об'єднані Нації. Але дійсні держави, зокрема комуністичні у нашому реальному світі це не фантазія, але безоглядна і безсердечна реальність — дійсність. Такими вони є не на короткий час, коли рану можна легко вигоїти, але абсолютну систему вони спирають на беззастережній вірності для матеріялістичної філософії. Комуністичні держави постійно переступають кожний рядок гідної поведінки, повага для

якої є основною вимогою у кращому світі (який повинен би існувати). Коли бо для З'єднаних Штатів Америки слова: конференція, договір і дипломат означають конференцію, договір чи дипломата, то для комуністичної держави вони мають таке значення для тих же назв: засідка, кусок непотрібного паперу і слуга.

Комунізм — це прикрий факт, — але ще більше прикрим було б його ігнорувати. Вовк є прикрим фактом для вівці. Але чи якраз тому вівця має ігнорувати його і жити поруч вовка, щоб так міг легше процвітати "культурний обмін"?...

Відколи ж це має глум, щоб один грач кепкував собі з усіх правил гри та водночас настоював, щоб його партнер докладнісінько їх притримувався? Відколи це має глум дискутувати з кимсь, хто доцільно викривлює загальне значення слів до тієї міри, що вживас їх для означення протилежних їм понять? Отже диктатуру називас демократією, війну — миром, неволю — освободженням, диктат — погодженням, а невільників — громадянами? Яке значення мають резолюції і зобов'язання з людьми, які викинули на смітник усі. дослівно всі умови, зобов'язання й резолюції? З ошуканцем можна вести справу хіба тільки тоді, коли не тільки він має право ошукувати, але коли і другий має право його ошукувати. В такому випадку, розуміється, вислід такого змагання не регулюється ніякими нормами, а виключно хитрощами, які дають обидвом партнерам право боронити і захищати себе. Проте коли хтось відмовляється від шикан і водночас стає до розгри з очевидним ошуканцем — то він не тільки не має глуму, але, правду сказавши, він вирішив власне самогубство. І найбільш трагічним тут є те, що жертви-поступлення, принесені наче б то для справи миру, є даремною справою. Якщо б "забава в мир", односторонньо підтривана комуністами, закінчилася нашою загибеллю та їх перемогою, спадщина, яку залишимо, буде безмірно гірша: настане тоді кривава війна комуністичних тиранів проти своїх громадян, а пізніше війна поміж ними самими.

Проста політична філософія стає нам на допомогу викрити основну хибу Об'єднаних Націй. Один із принципів тієї філософії каже: Закон мусить спиратися на фактах. У відношенні до теорії влади це значить те саме, що "любов повинна попереджувати подружжя" у взаємодношенні поміж людьми. Якщо суспільні сили діють упродовж довшого часу і витворюють нові форми людської поведінки, якщо ця поведінка виявиться доречною і достосованою до традицій народу, тоді і тільки тоді нові інституції можуть дати їм свої саянції, зберегти їх від давніх пересудів, забезпечити їх перед нападництвом, дати їм підтримку публичної гадки та вчинити їх доступними для добра загалу. Таким чином нова інституція є тільки правовим дахом для хати давно вже збудованої. Дах цей, розуміється, у свою чергу доповнює, прикрашає і зміцнює тривалість хати, але він у ніякому випадку не може підмінити волі і рук будівничих. Сильні і здорові нації, як і професійні спілки, не постають на основі декретів, але є вислідом довгого процесу дозрівання в життєвому змаганні та спонтанних тенденцій і змагань до національної єдності в першому випадку, або робітничої солі-

дарности в другому. Трибунали і поліція не можуть вимогти чесності до тієї пори, доки природним поступом цивілізації зlodії не творять іще більшости. Іншими словами: закони мусять іти впарі з фактами.

Усе те є простенькою політичною теорією, яку студенти вивчають на початку своїх студій, і з якої можна вивести логічний висновок, що універсальна організація може мирним шляхом успішно полагоджувати міжнародні справи тільки тоді, коли вона керується відповідним ступенем чесности. Але з комуністами, що опанували одну третину світу, говорити про чесність, це очевидне безглуздя. Це неспірний факт, що совети роз'єднали народи своїм макіявельським імперіялізмом і що в цій атмосфері закони Об'єднаних Націй сталися нічим іншим, як тільки обманним засобом для попису демогогів. *Загнати в кут чесну справу і підтримати погроми* — ось завдання тієї неприродної організації.

Трибунал зlodіїв

Комуністичні держави не тільки систематично порушують усі закони Об'єднаних Націй, але також свідомо й доцільно організують усі кризи, які Об'єднані Нації повинні полагодити. Тут джерело іншої основної суперечности Об'єднаних Націй під сучасну пору: вони мають полагоджувати непорозуміння з тими, які організують непорозуміння на цілому світі!... Таким чином Об'єднані Нації складаються з законодавців ліпшого світу і з тих, які послідовно стосують беззаконня й розбій та намагаються перетворити організацію у трибунал зlodіїв, в отару овець, серед якої загніздилися тічня вовків.

Дехто намагається боронити Об'єднані Нації, кажучи, що Советський Союз органічно не є таким поганим, як вовк. І тому це зовсім до речі надіятися, що в свій час Совети наберуть людських звичаїв, перебуваючи разом із людьми під одним дахом. Це смішне самоошукування з основною ілюзією, що — може комунізм не є комунізмом? — не раз уже проявило свою недоречність: мало що не пів сторіччя ми є свідками жахливого безголов'я на міжнародній арені і тому ті, які підтримують цю ілюзію, виказують приречений нахил управляти самообман.

Ті ж знову, які бачать недостачі Об'єднаних Націй, але підтримують їх, як "останню і найкращу надію людства", можуть проявити деяке почуття дійности, якщо у відношенні до советських махінацій будуть уважні й сильні, якщо зокрема зуміють здобути Третій Світ сильною і невгнутою поставою. Це, розуміється, не вплине на зміну Советів. Але це може ізолювати їх і поставити в таку позицію, що вони покинуть організацію О.Н. і завалять її. Водночас це буде проречистим доказом, хто був колодою в міжнародньому трибуналі миру. Цей поступок може просвітити новостворені держави і заохотити їх приєднатися до Світу Волі.

Але покищо діється, на жаль, навпаки. Недолугість Заходу, ке-

рованого священослужителями Об'єднаних Націй та совєтська нахабність стали притокою, що нові держави сталися не свідками злочинів Кремля, але його попіхачами. Кожний член О.Н. зміцнює совєтську позицію, а Захід клониться щораз нижче перед шантажем "світової opinii", керованої не дуже досвідченими новими державами, завжди прихильно наставленими до Москви. З цього можна зроби́ти такий висновок: Як довго Совети є членом Об'єднаних Націй, так довго ця організація буде тільки популярним — людодовим фронтом на державному поземі. І вона може мати тільки одну долю, спільну всім об'єднанням з комуністами: суцільну совєтську перемогу.

Єдина мудра відповідь

З уваги на те, єдиною доцільною річчю є пізнати дійсність, нами не творену і не бажану, але існуючу, тобто дійсність справжньої війни комуністів із Вільним Світом, — та зроби́ти висновок, що це безглуздя-нонсенс і нерозум об'єднуватися з явним і безсердечним ворогом миру і справедливості в організації для збереження миру і справедливості. Ми повинні об'єднати тільки ті держави, які респектують міжнародні закони, незалежність інших народів і керуються правилами культурного світу. Ці держави повинні краще боротися і разом змагати до перемоги над спільним ворогом. Для тієї мети, для тієї священної спілки вільних народів ми мусимо зорганізувати все: спільний ринок, спільну стратегію, спільну армію, а все те сперте на спільній культурі і спільних ідеях

Коротко: мусимо сотворити реальне об'єднання таких народів, які хочуть бути інтегрованими дійсними членами, замість штучної організації, в склад якої входять народи, що змагають до розгладу і розбиття інших.

Переклав Ярослав Чумак

"Не розбиття, не гнів брата на брата й послідовна ненависть, зависть та спори-крамоли, але всебратня любов нехай огріє, просвітить та запалить серця наші у світлі Христових правд та натхне нас святим поривом єдності, щоб ми мали через те силу, котрої нам дуже, дуже треба в цей час".

Єп. Василь Ладика. Посл. 2. III. 1939 р.

НОТАТКИ І ЗАПИСКИ

Зібрав і впорядкував Ярослав Чумак

THE SEVENTH NIGHT

Lado Mnacko

...По моєму місті волочаться якісь молоді жовніри мабуть із Сибіру, а може скісноокі Калмики, розбивають двері книгарні Kulturni Život і регочуться захриплим голосом. Хтось немов кличе мене: — Гей, Ладо, ходіть сюди. Але я перечу головою. Ні, я не піду. Я вже ніколи туди не піду. Прощаюся з вами всіми, ми прожили не одну цікаву хвилину, хоч не легкі були часи. В домі, де я жив, уже більше жити не буду, диявол забрав усе, що було мені дороге. Ні, не піду, простоволосим помандрую геть із боєм із серці, що мушу залишити все, а перед усім мої любі книжки.

Отже прощай, моє улюблене місто, я любив тебе, ти було для мене мосю великою вітальною, мосю спальнею, мосю робітнею, моїм домом; але прийшли Москалі і ти вже більше не є моїм містом, я більше тебе не люблю, йди геть з моєї дороги.

А проте, взжким вантажем лежиш на мосму шляху, ні відректися, ні забути тебе не можу.

Ти було повне радості, а тепер тонеш у смугку, всі ми любили тебе, а тепер проклинаємо, ти було всім любе, а тепер ти жорстоке, ти було моїм пристановищем, а тепер ти немов засідка на моє життя. Праго, ти була моїм містом, але тепер ти вже ним не є.

Я ще погляну на тебе, але швидко вже покину тебе на завжди. Я ще не відійшов, ще хо-

джу по твоїх хідниках, але я вже тут чужинець. Жахаюся світу, боюся життя, дрижу перед меланхолією, але Москалі є тут і ти вже не те саме місто і ніколи вже таким не будеш.

Моя люба батьківщино, мої гори, і долини, ліси і провалля, як часто підкови чужих коней толочили вас немилосердно, як часто ворожі танки розбивали вас у дріб'язки. Германці наступали на вас вашими ріками, Гүни побивали вас своїми нагаями, Мадяри, Поляки і знову Німці, Шведи, Французи і знову Німці... Що ви їм завинили? Яку ви їм кривду вчинили? Коли ви йшли на них п'яною, коли поневолювали їх людей, який проклин тяжить на вас, що вони вас ненавидять? Завжди знайдеться хтось, щоб визволяти вас від вашої свободи, щоб захоронати вас від інших. Нераз і не два вас германізували, мадаризували, колонізували, а тепер на чергу прийшли Москалі зі своїм: Робітники всіх країн єднайтеся, інакше я вас угроблю.

ЧЕРВОНІ ЦАРІ

(Лекція історії)*)

Європа, кажуть володарі в Петербургу, обезсилює себе дурним лібералізмом, коли ми Москалі, стаємося щороку сильніші, якраз тому, що не маємо свободи. Але будьмо терпеливі в ярмі,

*) The Russian Dagger by Virginia Cowles.

— Обікрали мене! Залишуся в чужому місті без сотика. — страх напав на Степана.

Встав і дрижучими руками став узуватися: рішення на все. метнувся до дверей.

2

Степан пізнав, що він у цьому ж самому шинку, де його моряки впили, але в задній кімнатці, що була мешканням шинкаря. За хвилину стояв він уже перед прилавком.

— Де мої гроші? — крикнув до шинкаря.

Господар розсміявся: — Які гроші?!

— Ті, що я мав у кишені, як пив з італійськими моряками.

— Так?! То ви мали якісь гроші з собою? — дивувався шинкар. — Я не знав того.

— Так, то були мої останні гроші, сімдесяті кілька марок. Мене обікрали у вас, скористувавшись тим, що я не знав, що зі мною діється. Ви як власник ресторану...

— Говорила-іхала, — перебив шинкар. — Коли ви мали при собі гроші, не треба було приставати з першими-ліпшими, які втягнули вас на чарку. Таке часто буває — я не можу відповідати за моїх гостей, прибуд з усіх кінців світу.

— Так?! Ви не відповідаєте?! — спитав грізно Вачків. Він відчував, що остання дошка рятунку усувається з-під його ніг. — Отже власне будете відповідати. Я йду зараз на поліцію і про все розкажу!

Шинкар глянув допитливо на Вачкова.

— Це вам на ніщо не здається — говорив він. — Напитаєте лише мені й собі непотрібного клопоту.

Вачків і не думав іти на поліцію, бо ж не мав ніяких доказів, що в нього були гроші, але думав, що це одинокий спосіб віднайти свої гроші.

— Побачимо! — вдавав рішучого.

— Краще йдіть до моряків, які вас упили й обікрали.

— Де ж їх шукати?

— Їх корабель у пристані.

— Хіба ж я знаю, що це за корабель? — сказав уже зовсім безнадійно Вачків.

— Його відшукати не тяжко. Називається "Італія". Ідіть на бульвар і розпитуйте за "Італією", це буде найкраще, люди покажуть вам. Тоді скажете підвезти себе до корабля, відстанетеся на палубу та й скажете капітанові про вашу кривду.

— Зроблю це, одначе щераз кажу вам, якщо не дістану назад моїх грошей, зроблю те, про що я вже вам казав.

— Якщо вам не вдалось би, то верніться до мене, може щось таке зможемо зробити. Хотите їхати до Америки, правда?

Погрози, видно, вплинули трохи на реставратора, він став якийсь увічливіший.

Вачків вийшов на вулицю, глянув на шильд, записав собі реставраторове прізвище, вулицю і число дому. Пригноблений ступав

прийде день, коли отримаємо нагороду за наше поганяблення.

Marquis de Custine — La Russie en 1839.

Московщина у візії Данілевського, автора Панслов'янської біблії з-перед ста років, у своїх європейських кордонах буде обіймати Польщу, Фінляндію, Балтійські Держави, Румунію, Болгарію, Мадярщину, Чехословаччину, Югославію і Грецію.

Коли в 1917 р. большевики захопили владу, не один думав, що нарешті прийшов кінець московському імперіялізмові. Марксизм, бодай у теорії, був же явним запереченням насильницьких завоювань. Двадцять шість років Москва була спокійна. Але коли настала війна між нацистівською Німеччиною і Західними Державами, Сталін використав нагоду, щоб здійснити мрію колишніх царів. У 1939 р. він напав на Польщу, в 1940 р. зайняв частину Фінляндії. У 1942 р. поглинув балтійські держави. У 1944 р. йому пощастило отримати згоду від Рузвелта й Черчіла на московську домінацію над Румунією, Болгарією, Мадярщиною, Чехословаччиною і Югославією.

Він, розуміється, погодився з легкої руки на те, що в усіх тих країнах відбудуться "вільні" вибори. Але Совети отримали у спадку від царів жахливий апарат підривної і революційної техніки. Все було готове. Нечасв, московський анархіст-нігіліст, написав підручник, у якому по диявольськи виложив усе, організацію боївок, провокаторів, техніку штучних демонстрацій і таких же виборів, випробувані способи торгур, зради, обманства й убивств. А понад усім, так як у добрих часах панслов'янського

руху, проголошувалися визвольні кличі, що були символом святої справи, для якої треба було посвятити все, зокрема ж надію і честь.

Одна за одною балканські держави ставалися жертвою медведя, розуміється московського комуністичного медведя, що мав гострі московські пазурі. Одна Югославія зуміла частково звільнитися від московських обіймів. Але єдиним народом, хоч вичисленим Данілевським, що повністю звільнився — були Греки. Цей стародазній нарід був на одну п'ядь від комуністичного московського насилля, але Вінстон Черчил після британської з'єднання на допомогу легальному урядові і таким чином удалося прогнати советських терористів.

M. de Pagenpohl, французький дипломат, у розмові зі секретарем московської амбасаді de Reiset сказав до останнього: "Я рішений зробити все, щоби поборювати ваші впливи і відтиснути вас назад до Азії, звідкіля ви прийшли. Ви не є європейською нацією і ніколи нею не будете... Залишіть Європу, поверніться на Схід і станьтеся знов азійською державою". Ота розмова відбулася в 1854 році. Дослівно за сто років, наука віддала в руки Москви жахливу зброю і тим самим запевнила їй домінацію в Європі.

В останніх двох декадах Москва просувається на Середземне море, у країни Середнього Сходу, що колись належали до Туреччини і на країни Північної Африки. У цьому часі Московщина криваво поконала повстання славних народів, називаючи їх глумливо своїми союзниками:

Поляків, Німців, Мадярів, врешті культурних Чехів і Словаків, які не домагалися нічого більше, тільки права на людське гуманне життя.

Велика слов'янська країна спокуює свої гріхи приневолюючи своїх сусідів співжити з її ганьбою — як це докладнісінько провістив у 1839 р. Маркіз де Кюстен. Чи треба ще більшої лекції історії? Чи не повинні ми мати на увазі наступну поезію Тютчева:

Сім морів і сім великих рік,
Від Ніло аж по Неву,
Від Одри по Китай,
Від Волги по Евфрат,
Від Гангу по Дунай —
Така буде батьківщина моя!

LE VOYAGE DE LOURDES D. Alexis Carrel

25. 12. 1940

...Роздумую над минулим, над життям і над самим собою.

Господи, як жалію, що досі не розумів я взагалі життя та намагався пізнати те, чого людина ніколи пізнати не зможе.

Життя не полягає на зрозумінню, але на любові, на допомозі другому, на молитві, на праці. Господи, вчини, щоб не було запізно. Вчини, щоб не була незаписаною ще остання картина мого життя. Додай ще один розділ до тієї невдалої книжки.

Нью Йорк, 10. 6. 1940

Як страшно жити далеко і почуватися безсилим, не мати змоги допомогти тим, що якраз тепер страждають і доходять до кінця свого життя.

Господи, як страшно кінчають ті, що легковажать твої закони.

Яка оправдана кара за наші блуди, яким справедливим є упа-

док Франції! Тільки тепер починаю розуміти, що треба було б знати від дитинства, справжнє значення Христового Закону: Закону любові, відречення і життя.

16. 12. 1940

Як же засліплені бувають інтелектуалісти! Вони шукають порятунку в політичних і суспільних устроях. Тим часом причина всіх катастроф лежить у зіпсутті і глупоті одиниці.

3. 11. 1940

Господи, дякую Тобі за те, що Ти зберіг мене живим довше, ніж багатьох моїх давніших товаришів. Поки замкнеш книгу мого життя, дай мені ласку вчитати з неї те, чого ще не знаю. Життя моє було пустинею, бо я не знав Тебе. Вчини, щоб пустина ця покрилася зеленню. Нехай кожна дарована мені хвилина, належить до Тебе. Про ніщо інше не прошу Тебе, тільки про Твою ласку. Нехай у Твоїх руках буду як дим, несений вітром.

Господи, навчи мене, як помагати другим
Господи, промов — Твій слуга слухає.

6. 3. 1942

Замало є знати дорогові приписи, треба ще знати ціль, мету подорожі.

23. 4. 1941

Jacques Chevalier пише у своїй книжці Cadences: "Найбільш істотним завданням нашої епохи є повернути людині Бога. Замість замикатися в якійсь твердині трансцендентальності, якої сьгоднішні люди не відчують уже так виразно, треба, слираючись на конкретній, щоденній дійсності, підносити їх крок за кроком до того Бога, який є еди-

ним оправданням і зрозумінням усього існування.

9. 2. 1938

Жахливий нелад, що сьогодні у світі, є простим наслідком кризи людської інтелігенції і кризи моральності. Саме тому люди шукають чоловіка, що зумів би втихомирити голоси сирен і врятувати корабель від розбиття.

РОЗМОВА ЗІ СТАЛІНОМ Мілован Джілас

Ми поверталися домів шляхом на Київ. На наше й советського уряду бажання спинилися там кілька днів, щоб скласти візиту українському урядові.

Секретарем української комуністичної партії і прем'єром уряду був тоді М. С. Хрущов, комісарем закордонних справ — Мануїльський. Вони прийняли нас і ми провели з ними повних три дні.

У тому часі, в 1945 році, війна тривала ще далі, то й можна було висловлювати невеличкі побажання. Хрущов і Мануїльський висловили думку-побажання, щоб Україна могла нав'язати дипломатичні зв'язки з "народними демократіями".

Але з того нічого не вийшло. Сталін зустрів опір навіть у "народних демократіях", а і він сам був далекий від скріплювання української окремішності.

...Хрущов увійшов до проводу України в половині тридцятих років, по відомих чистках. Який уділ він прийняв у них — не знаю. Але всі знають, що було передумовою авансу в сталінській імперії: рішучість і безоглядність під час кривавих кампаній проти кулаків і партійних ворогів. В Україні напевно не бу-

ло інакше, там же — крім цих двох головних гріхів — існував також "націоналізм".

Ми чували кслись, що Хрущов не був Українцем, а Москалем. Про це ніхто не говорив, а він сам оминав навіть згадки про те, бо ж було б дуже незручно, коли б так люди довідалися, що навіть прем'єр України не був Українцем! Навіть для нас — комуністів, які завжди вміли оправдати й вияснити все, що могло би притемнити нас самих — було незрозуміле, що між Українцями, які числом дорівнюють Французам, а під деяким оглядом стоять далеко вище від Москалів, не знайшлася ні одна людина, гідна стати прем'єром уряду!

Годі було також приховати від нас, що Українці масово дезертирували із рядів Червоної Армії вміру того, як Німці займали їх країну. По вигнанні Німців два і пів мільйона Українців силою зятягнуено у ряди Червоної Армії. Хоч тут і там відбувалися менші операції проти українських націоналістів (однією з їх жертв був талановитий советський генерал Ватутін) — проте ми не могли повірити поясненням, що таку дійсність спричинює виключно впертість українського націоналізму. Постало і накидалося питання: Звідкіля ж цей націоналізм, якщо народи СССР є справді рівні?

Ми були глибоко здивовані і не знали як пояснити загальну русифікацію публичного життя. У театрі чути було московську мову, навіть газети були московські.

...Та не зважаючи на все, у Києві відчувалося деяку свіжість... складалося на це краса самого міста, яке своїми розлогими об-

ріями і пагорбами над великою рікою нагадусь Београд. Але хоч Київ робить враження свідомої й догляданої вроди, проте Україна залишилася в моїй пам'яті як країна утомлена, безнадійна, країна, що втратила свою особовість.

І справді, годі було приховати пасивність Українців у відношенні до війни і до совєтських перемог. Нарід був пригноблено стриманий і не звертав на нас уваги. Хоч старшини, з якими ми були в зв'язку, прикривали й вибілювали поведінку Українців, наш московський шофер, проклинав їх до сьомого покоління за те, що погано боролися.

ВІД ВІТОСА ДО СЛАВКА B. Singer

Лютий 1933. Із польського сейму.

Український посол Ладика заплатив 488 зол. кари за увагу, що маршал сейму не дуже об'єктивно ставиться до послів національних меншин. Отже маршал легко опановує ситуацію на засіданні: Вдарити по кишені — то важко вдарити опозицію. Одна сесія принесла кілька тисяч золотих кари. Легке негодкування, ні в чому неподібне до обструкції — приголошено й опановано продовж п'яти хвилин. Угорі сидять директор сеймового бюро: майор Дзядош, побіч начальник канцелярії Мерошєвіч. У руках мають світліни послів. Здалека здається, що мішають карти. На ділі вибирають незнаних їм послів, щоби подати маршалові, кого треба покарати, кого вписати до протоколу, коби тільки влегшити проведення закону.

Меншинні послы подають по-

правки до закону. Маршал каже: з поправкою стоять меншини, писання відкинене. Насправді повинен би сказати: за внесеним меншина національна, очевидно мусить бути відкинене.

Ст. Грабські брав активну участь у редагуванні мирового трактату в Ризі. Тоді то відтяв Литву від Росії, але вирікся Менська, щоб не мати федераційних клопотів, і з тієї самої рації погодився на перехід Кисва в руки Советів. Він не признавав автономії для інших народів, та був упевнений, що єдиним шляхом до розв'язки питання національних меншин — це з'їсти Українців і Білорусинів.

Для засимілювання одних і других вигадав утравістичні школи, де діти повинні б легко навчитися по польськи та швидко забути українську й білоруську мови.

У 1935 р. в Кобрині на Білоруси 127 тисяч "голосувало" на польського шовініста Подоского. Виходить, Білорусини не хотіли мати в соймі свого чоловіка, але, як колишні римські глядіятори, кричали: Ave Podoski голодомори te salutant.

Деякі злосліві Українці кажуть, що вони разом із Білорусинами отримали територіальну автономію зі столицею в Березі Картузькій...

♦♦

Віомок із версальського трактату-зобов'язання (28. 6. 1919) підписаного Р. Дмовським і І. Паде-ревським: Усі польські громадяни без огляду на расу, мову або релігію є рівні щодо закону і мають користати з тих самих законів цивільних і політичних. Релігійні ріжниці не повинні бути

перешкодою в користуванні з прав цивільних і політичних, отже при допущенні до публичних урядів, обов'язків і почестей, або у виконванні різних професій.

ДРАМАТИЧНЕ ЖИТТЯ А. АЙНШТАЙНА

А. Валентен

Айнштайн: Деякі фізики, а між ними і я сам, не можуть повірити, що події в природі є ділом припадку.

А.: Приходжу до переконання, що людина насправді не може багато вдіяти.

А. не годиться з поглядом, що наука і віра відділені від себе непереможним антагонізмом. Цей перебільшений конфлікт належить до давно минулих часів.

А. признає існування сили вищої від досвідів нашого обмеженого життя, яке проходить у ділянці можливого, освітлене тільки світлом пізнання. Але пізнання того, що існує, не вяснює того, щоби мусить існувати.

Наука без віри кривас, віра без науки — сліпа.

На питання, чи існує якась дійсність поза нами? — А. відповів позитивно. На його гадку, пізнання тієї дійсності започаткує нову добу в історії людства.

Розвій сучасної техніки довів до того, що моральний постулат стався питанням життя і смерті цивілізованого людства.

А. про Лігу Націй: Ця міжнародня організація веде далі своє нужденне животіння силою безвладу велетенського бюрократичного апарату, який вона зорганізувала. Втеча від дійсности, обережні опінії, половинчасті постанови, гори зужитого паперу, це все створює іштучне мряковиння, подібне до мертвечини. Добре казав Бріан, що на порядку нарад Ліги Націй можуть з'явитися тільки такі питання-проблеми, які нагадують білярдові кулі: гладкі і круглі.

"Дати нагоду вовкові стосувати засаду фейр-плей проти тархавця.

Цілому світові загрожує катастрофа, вимірів якої провідні люди в політиці не можуть зрозуміти — якраз тому наближаємось до катастрофи без прецеденсу. Якщо людство має залишитися на землі та змагати до кращого — необхідна зміна способу думання. Моральні прикмети визначення людей мають більше значення для сучасного покоління і для історії, ніж чисто технічні здобутки.

"Любі! Не нову заповідь вам пишу, але давню, що її ви одержали спочатку. Ця давня заповідь-слово, що ви чули. Проте нову заповідь пишу, — це правдиве в вас і в ньому, — бо темрява проминає, і правдиве світло вже світить. Хто каже, що він у світлі, а ненавидить брата свого, той у темряві й досі. Хто ж любить брата свого, той у світлі перебуває, і в ньому нема причини до падіння. Хто ж ненавидить брата свого, той у темряві, і в темряві він ходить, і куди йде, не знає, бо темрява засліпила очі в нього".
(Ів. 2:7, 11).

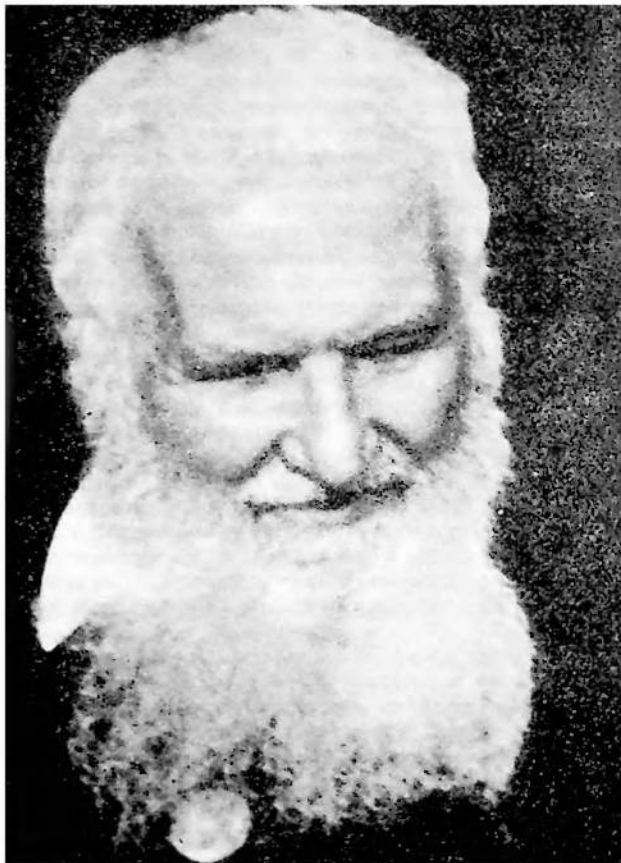
ЩО ЧИТАТИ

Диякон Василь ЧСБ: ЛЕОНИД ФЕДОРОВ — Жизнь и деятельность. Научні і Літературні Публікації "Студіон" Студитських Монастирів ч. III-V. Рим 1966, 8°, 833 + 1 стор., 26 ілюстр.

На основі матеріалів, зібраних князем Петром Михайловичем Волконським, головню ж із архіву Митрополита Андрія Шептицького, зладив бенедиктинський диякон Василь життєпис Леоніда Фьодорова, першого Екзарха Російської Католицької Православної Церкви в 1917-1935 рр. А що від 1902 р. Фьодоров був під впливом Митрополита Андрія, то життєпис його в'яжеться тісно з останнім і тому в цій книзі ми знаходимо маловідому українському громадянству апостольську діяльність Галицького Митрополита серед Москалів. Ця діяльність Митрополита Андрія велить одному старшому галицькому історикові зрозуміти причину, чому галицькі єрархи в XIII-XIV ст. — київський митрополит Кирило і галицький митрополит Петро — подалися на північ: апостольство християнства не знає ані племінних, ані національних, ані державних кордонів. А втім наш великий Митрополит ішов шляхом пропагатора церковної і слов'янської єдности, хорватського ченця Юрія Крижанича, як також попередніх митрополитів із свого роду: Атанасія і Льва, "архископів-митрополитів київських і всієї Росії-Руси". Тимто введенням до життєпису першого Екзарха Російської Католицької Православної Церкви є життєпис нашого Митрополита до першої світової війни, з відзначенням оснування ним Чину Студитів, тому що після студій у фрайбурзькім університеті Фьодоров став префектом "Студіону" — Студитського Наукового Інституту, приміщеного в бурсі при вул. Скарги у Львові.

Наведений у додатку лист д-ра Володимира Соловйова, сина історика Сергія, з вересня 1886 р. до боснійського й сремського єпископа Штросмаєра виказує католицьке віровизнання чільного російського діяча. Після смерти княгині Єлисавети Волконської, католички, в лютому 1897 р., її чоловік Михайло Сергієвич, дочка Марія та сини: Сергій, Петро й Олександр стали католиками. У червні 1907 р. звернувся до Митр. Андрія "греко-католицький священник в Російській Імперії" Олексій Євграфовіч Зерчанінов із заявою, що наслідком релігійного руху в Росії в сторону католицької Церкви у 90-их рр. минулого століття постала "община руських" католиків із кількох священників і около 1000 вірних, головно в столицях і більших городах, що прийняли католицьке віровизнання за латинським і греко-католицьким обрядом. Перші головню з-поміж російської аристократії, знаючи мови, вписалися до Церков польської, французької й німецької національності, останні ж, серед них і він, не маючи при собі об'єднуючого адміністративного центру, викликають іноді

гоміж собою незгоду на шкоду церковній єдності сприводу малозначних для віри предметів, тому що вони — як вівці без пастиря, — бо священники греко-східного обряду керуються у справі віри здебільша своїми особистими поглядами. "Боліючи з цього приводу душевно і бажаючи всім серцем церковного благоденства в поширенні католицького світла в Росії, осмілююсь я, недостойний, турбувати Ваше Високопреосвященство цією доповідною запискою, як свого безпо-

Слуга Божий
Митрополит
Андрій
Шептицький,
про якого на-
ходимо багато
біографічних
даних у книзі
про Фіодоро-
ва.

среднього начальника у справах віри, щодо канонічного установа-
лення греко-католицької єпархії в Росії для католиків греко-католиць-
кого обряду з правом його повної свободи за існуючими тут місце-
вими обичаями, нешкідливими єдності католицької Церкви; щоб го-
ловний представник установленної єпархії, примінюючись до цих
обичаїв, дбав про релігійні потреби новосформованого маленького
Христового стада для з'єднання його у Христі Ісусі з Його Апостоль-

ським Намісником і земським Головою видимої Христові Церкви для її вищого добробуту і спасіння вірних." Митрополит, як кам'янецький єпископ, назначив його своїм намісником та порадив йому переїхати до Петербурга. Він міг відправляти там богослуження, за- грядки кузинці міністра П. А. Столипіна Наталії Сергіївній Ушаковій, але згодом, опинившись між ворожими до греко-католицького об- ряду російським урядом та польським духовенством, почав прино- рюватися до останніх, відступаючи від чистоти східнього обряду. Чистоту цього обряду обстоював Іван Олександрович Дейбнер, ру- коположений тайно Митрополитом Андрієм у Львові. З петербур- зькою греко-католицькою парохією листувався постійно Митрополит, що в 1908 р. приїхав "інкогніто" до Росії. Про цей побут Митропо- лита подав брат міністра Столипіна Олександр Аркадійович замітку до "Нового Времені" в 1912 р. Сам міністер Столипін уважав унійну акцію Митрополита за "українофільську" пропаганду, дарма що Ми- трополит заявляв себе перед російськими прихильниками унії одно- думцем. Ця унійна акція Митрополита в Росії перед війною була й причиною його арештування в перших днях окупації Москалями Львова. Галицькі москвофіли вияснювали цей арешт тим, мовби то Митрополит був відповідальний за арешт запідозрених у москво- фільстві священників, хоч Митрополит старався саме про їх звіль- нення.

Митр Андрій не робив різниці поміж священниками підлеглої йому митрополії і певно, якщо б не була наступила російська оку- пація Галичини, він був би вистарався, щоб арештованих звільнили. Ось приклади його відношення до священників русофільського на- прямку. Коли о. Пилипець вернувся до своєї парохії в Германові з Талергофу, застав у захристі образ цісаря Франц-Йосифа I, поміще- ний там парохом Чорнушович, австрофілом, що завідував парохією в часі неприявности пароха. О. Пилипець не міг знести перед своїми очима цього образу. Удався до мітрата о. Андрея Білецького, а той йому: "Мало вам було Талергофу, ще раз хочете йти туди?" Старий мітрат також симпатизував з русофільськими священниками. Коли ж Митрополит вернувся з Росії, о. Пилипець при перших відвідинах натякнув про цісарський образ. "Перенесіть до парохіяльної канце- лярії" — порадив Митрополит. "Для безпеки я хочу мати на письмі розпорядок Вашого Високопреосвященства" — заявив о. Пилипець. "Дістаєте на письмі" — сказав добродушно Митрополит. Найближ- чої неділі прочитав о. Пилипець письмо Митрополита й додав, що приходство спалене і нема парохіяльної канцелярії, де слід було б цісарський образ примістити. Тоді одна жінка сказала: "Прошу го- мосця, я маю замало образів у хаті; дайте мені образ цісаря."

Особистим капеляном Митрополита був о. Мирон Копистянський, парох спершу Красного, відтак Чанижа в буському деканаті. З при- воду його конфлікту з буським деканом і парохом Козлова, єпископ- помічник Кир Іван Бучко завісив його в завідуванні парохією, по- дібно як його швагра о. Йосифа Сас-Яворського з приводу його по- слування в польському соймі без дозволу митрополичої консисторії, вони оба апелювали до папської нунціятури, що перевела слідство, яке виявило, що Митрополит погодився на послухання Сас-Яворсько-

го, батька відомого з телевізійних виступів у ЗСА ветеринарного лікаря д-ра Олександра Сас-Яворського. Батько й син змінили самі свої національно-політичні погляди внаслідок большевицької окупації Галичини у 1939 р. О. Сас-Яворський, вивезений большевиками на Сибір, звідки видістався завдяки польській армії Андерса, як і в часі свого ув'язнення пізнав, що Галичанам неподорозі з Москалями, а сина повчив советський ректор львівської ветеринарної академії, що він не може називати себе "руським", бо він не народився в Тулі... Становище великого Митрополита було правильне, що не слід приноравливати репресій супроти тих священників, які не присвоїли собі української національної ідеології, бо це тільки проблема часу.

Великий Митрополит, що приготував монаха Леоніда-Леонтія Фйодорова до унійної місії в Росії, збагнув, що ця місія буде успішною, коли Фйодоров буде висвячений на священника болгарським католицьким єпископом у Царгороді. Через Царгород рішив Фйодоров вертатися до Петрограду, коли сарасвське вбивство пророкувало неминучу війну. Проте не минуло й двох тижнів від його повороту до спараліжованої матері в Петрограді, як уже Фйодорова арештували й заслали до Тобольська, тому що царський уряд знав про його близькість до Митр. Шептицького, якого той уряд уважав за "заїлого ворога Росії", а Фйодорова мали за його "агента". Проте заслання Фйодорова не було ізольоване так, як заслання Митрополита Андрія в Курську й Суздаль. Всетаки, крім оповідання в цій книзі, відомо мені з листів до своїх родичів о. Івана Остапа, уродженця Боложинова в Золочівщині, що тоді перебував у ЗСА і навіть якийсь час був парохом в Акроні, Огайо, що він листувався із засланим Митрополитом, який давніше висилав його на студії до Італії, а опісля порадив вніхати до ЗСА з огляду на недобране подружжя. Про скоре визволення Митрополита і Фйодорова та їх приїзд до Петрограду подбали ревні столичні греко-католики. 11 червня 1917 р. під проводом Митрополита Андрія відбувся Перший Російський Католицький Собор, на якому о. Фйодоров був проголошений уповноваженим Митр. Андрія, екзархом католиків грецького обряду в Росії (без України й Білоруси). Про акцію Митрополита в Петрограді записав невірно в своєму "Щоденнику" московський поет-символіст у двох перших десятиліттях нашого століття, Олександр Блок (1880-1921) як "українську діяльність і австрійську орієнтацію". Цей натяк Блока цитує Вацлав Ледніцький в своєму нарисі про "Росію, Польщу і Захід", що появилася двічі (1954 і 1966) англійською мовою в Порті Вашингтоні, ню-йорського стеїту в ЗСА. Декому може видатися дивним, чому Митрополит не вів католицької акції серед Українців. Вияснення цього подає у своїх "Сторінках з минулого" чільний український придніпрянський діяч Олександр Лотоцький, який на натяк про можливість унійної акції серед Українців повертаючого із заслання золочівського пароха о. шамбеляна д-ра Юрика, іронічно відповів, що православи Українці не мають потреби в'язатися з Римом. Правда, Митрополит оснував унійтську парохію в Києві, але для перебуваючих там Галичан. Але і в Україні з'явився несподівано апостол унії московського походження серед московських поселенців у Нижій Богданівці старобільського повіту на Харківщині. На-

роджений в уфімській губернії, в старообрядській сім'ї безпопівського толку — Петро Ємеляннов став вихованком тогочасного уфімського єпархіального єпископа Антонія Храповицького, що повернувся сім'ю Ємелянових до царського православ'я. Коли Храповицький став волинським архієпископом забрав із собою Петра за послушника; тому що архієпископ проживав у Почаївській Лаврі, Петро захотів стати монахом і його постригли в ченці цілком молодим, з ім'ям Потапій. Антоній післав Потапія на пастирські курси в Житомирі і після тих курсів рукоположив його на священника. Коли Храповицький переїхав до харківської єпархії, забрав о. Потапія з собою і назначив його парохом до Нижньої Богданівки. Але Потапій ще в часі пастирських курсів розчитувався в творах Св. Отців і в історії Вселенських Соборів та дійшов до погляду, що Церква повинна бути одна, вселенська. Його нижніс-богданівські парохіяни були старообрядцями-єдиновірцями, що приймали священників від синодальних православних єпископів, але зберігали старину в обрядах і церковних книгах. О. Потапій почав проповідувати їм про єдність Церкви і так захопив їх своїми проповідями, що в червні 1918 р. його парохіяни рішилися на унію з Римом. Ємеляннов звернувся до харківського латинського декана о. Антонія Квятковського. Останній поінформував о. Потапія про існування російського католицького екзарха в Петрограді. Парохіяни рішили уповноважити свого пароха перевести з їх імені акт унії з екзархом і дали йому гроші на дорогу до Петрограду. По дорозі через Харків він зайшов до архієпископа Антонія та повідомив його про рішення парохіян стати католиками. Храповицький здивувався поступком Потапія, розсердився і закричав: "Будь ти тричі проклятий!" Екзарх Фьодоров дав грамоту прийняття о. Потапія до католицької Церкви та обіцяв післати йому до помочі о. Гліба Верховського, що вчився у львівському Студитському Інституті, відтак у Духовній Семінарії в Ангїєні у Бельгії і в Католицьким Університеті в Інсбруці та був висвячений також у Царгороді 1914 року. Він був учасником Першого Російського Католицького Собору і як добре знайомий Митрополитові прибув до Львова та привіз посвячений Митрополитом Андрієм антимінс. Але православна єпархія обвинуватила о. Потапія і його парохіян як "большевиків" перед Німцями й гетьманськими урядовцями в Харківщині; то 17 серпня прибули Німці і вибили до безтями католицького пароха й декого з ревних його парохіян... За "добровольчеської" окупації Харківщини о. Потапій був арештований; у початках советської окупації спершу гейби легше стало богданівським католикам, тому що большевикам був на руку розбрат між католиками та православними. Згодом прийнялися вони ліквідувати всі церкви, а літом 1927 р. о. Потапій був засланий на Соловки, де вже від 26 жовтня 1926 р. перебував екзарх Леонід. Мученичий шлях віруючих у СССР заперечує думку радикального критика з першої половини XIX ст. Висаріона Белінського (1821-1848), що вважав московський нарід атеїстичним із природи. Правда, пішла за тим товпа, обманена большев. ложними кличами, затяжів там розклад унутрі синодального православ'я, але з якою посвятою видержували священники й вірні католики східнього обряду — передвісники галицьких

портовим бульваром, читаючи подорозі назви кораблів, що були заякорені. По двох годинах такої мандрівки переконався, що не скоро віднайде "Італію". Став розпитувати прохожих, носіїв, робітників, моряків, кожного, кого стрінув. Майже кожен не розумів його, або щось пробурмотів, або й відповідав, що не знає. Вкінці приступив Степан до якогось корабельного офіцера та став просити в нього помочі. Це був Англієць, що зовсім добре говорив по-німецьки. Він запровадив Вачкова до якогось б'юро, де подали йому вказівки. "Італія" була заякорена в одному з бічних каналів. Ябни не те б'юро, міг був Степан шукати "Італію" цілий тиждень. Утішений розповів увічливому офіцерові точно про свій клопіт. Офіцер сказав, що піде з ним на палубу "Італії". Ледве Вачків з'явився на палубі "Італії" з офіцером, як один із моряків виїшов йому назустріч і по приятельськи простягнув до нього руку. То був тойсамий стерник, що був з ним у коршмі.

— Де мої гроші? — спитав його Степан.

— Є в мене. Інакше ти їх уже й не побачив би. Той шинкарь обдирає немилосердно людей, які забагато в нього вип'ють. Це знані речі! Ми взяли твій гаманець із кишені, заки передали тебе шинкареві. Ось гроші, — сказав, виймаючи гаманець із своєї кишені.

Вачків не знав, що думати про все те. Хвилину сумнівався чирість італійських моряків, але йому таки здавалося, що стерник говорить правду. Взяв скоро гаманець, перечислив горші. Були всі.

— А якщо я не допитався був би про вас, то що тоді?

— Та ж ми говорили шинкареві, щоб сказав тобі, що чекаємо на тебе.

Офіцер, що був свідком усієї тієї балачки, усміхнувшись, махнув рукою.

— Ти натрапив на чесних друзів від склянки, — сказав Степанові. — Мусиш подякувати Провидінню. Ну, енде гут, аллс гут!

Вачків дякував офіцерові й говорив:

— Дуже вам, пане, дякую, але будь ласка сказати ще мені, на якому кораблі міг би я за дешеві гроші дістатися до Америки?

— Зайди до мене сьогодні вечером на палубу "Вікторії". Вона заякорена відсіля недалеко, може щось порадимо. Тепер уже не маю часу для тебе.

Вачків хотів іще щось сказати, але офіцер сказав на прощання якись два слова і скоро відійшов.

Італійці хотіли ще задержати Вачкова, але він не дуже вже довіряв їм, розпрощався і як знайшовся на вулиці, зайшов до дешевої харчівні, де за п'ятдесят феників з'їв смачний обід. Корабель "Вікторію" легко було відшукати.

— Може цим пароплавам пощастить поїхати? — думав Степан, приглядаючись великому пароплаву. Довідався, що корабель курсував лише між островами Великої Британії та Європою. Сидячи на бульварі, рахував неспокійно хвилини, коли зайде сонце, та розглядався кругом, чи не надійде той увічливий старшина-моряк. Коли вже стало сутеніти, офіцер дійсно з'явився на бережжі. Вачків підійшов до нього.

мучеників від 40-х рр., того маємо саме в цій книзі живі картини. Дістались вони у вільний світ завдяки завзятій вірній Юлії Данзас,^{*)} близькій співробітниці екзарха, якій удалося після Соловоя дістатись у вільний світ 1934 року. О. Леонід, звільнений із тюрми, дожив у Вятці до 7 березня 1935 року.

В епілозі є короткі нариси про долю ОО. Студитів, останні роки Митрополита Андрія й о. Климентія Шептицьких та повідомлення про долю інших священників російського католицького екзархату.

Коли у червні 1923 р. советський уряд в Петрограді дозволив відкрити римо-католицькі церкви, звернулася Юлія Николаївна Данзас до секретаря петроградського совєту з запитом: "Чому така несправедливість? Чому всі католицькі церкви відкриті, а тільки наша злищається опечатаною?" — Відповідь була така: "А тому, що Фьодоров надто небезпечна людина!" Данзас настоювала: "Справа не в Фьодорові, а в церкві, на яку мають право руські люди!" Тоді комуністичний достойник почав називати всіх католиків польськими агентами. З цього приводу Данзас заявила: "Тим більше слід дати руським можливість ходити не в польський костел, а в руську церкву." На це комуніст заявив: "Спольщиться тисяча, хай і десять тисяч людей. А в підлу фьодорівську Церкву підуть мільйони, підуть у католицьку інтернаціональну організацію! Не просіть, прєблема вирішена: Церква буде зліквідована." Супроти такої заяви Данзас могла тільки ствердити, що між советським та царським урядами нема різниці в підході до уніятської Церкви.

Микола Андрусяк
(“Наша Мета”)

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ ГАЛИЧИНИ ХІХ-ХХ СТ. Заходом і коштом Осередку праці НТШ у Філадельфії. Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто. 1961. Стор. 247 + 1 нпг. + 2 нпг., форм. 160 x 235 мм. Ціна \$3.00.

о. Олексій Заклинський. ЗАПИСКИ ПАРОХА СТАРИХ БОГОРОДЧАН. Друге справлене й доповнене видання. Українське Видавництво “Добра Книжка”, 161 випуск. Торонто р. Б. 1960 (поправді: 1963!). Стор. 122, форм. 125 x 185 мм. — Обкладинка роботи Бориса Крюкова. Ціна \$1.00.

Недаано мали ми присмність рецензувати спомини сучасного священника-діяча о. ред. С. Іжика, а ось перед нами нові спомини двох священників, визначних народніх діячів. Обидва автори — старі віком: Заклинський мав 70, а о. Войнаровський аж 80 літ, коли свої спомини писали, до того ж перший із них був уже й спаралізований, але з тону споминів ніхто не сказав би, що це старі люди, перед смертю. Обидва шляхтичі, Войнаровський із родини, що походила з Наддніпрянщини, а перед переслідуваннями за мазепинство втекла до Галичини. Як би так їх обидвох до когось із Заходу прирівнювати, то сказав би я, що нагадують Італійців ренесансу: розмахом, пристрастю і (трохи) макіявелізмом. Більше галицький, москвофіл За-

---

^{*)} Ми дали в попередньому числі “Пради” уривок із її споминів п. н. “Одержима дияволом”. Ред.

клинський приховує свої согрішення, але Войнаровський описує їх без усякого пригладжування, не відчужаючи видно навіть, що вони не дуже підходять до його крилошанських відзнак. Але тим він нам і симпатичніший від Заклинського, якого деякі темні сочинення треба читати щодлиш поміж рядками книжки...

Обидва автори належали до чільних народніх радше, аніж духовних діячів: обидва присвятили більшу частину свого життя — як виходить із їх споминів — на чисто організаційну працю для піднесення українських національних змагань у Галичині (обидва нпр. були послами до парламенту); про свою душпастирську діяльність згадують вони мало, або, може, вона була для них такою samozрозумілою, що говорити про неї не видавалось їм надто потрібним?... Але на їх споминах видно таки, що багато правди мав за собою св. пам. еп. Григорій Хомишин, коли закидав нашим священникам надто велике старання про національні справи з поминенням духовних обов'язків. Особливо видне воно в споминах Заклинського, у яких навіть його духовне покликання (зі страху перед померлим батьком!) викликає в нас сумніви: чи не було в цьому забагато просто... забобону?

Спомини Заклинського обіймають трохи його диточі й шкільні роки, і тут вони нам найбільш симпатичні: своєю щирістю й життєвою правдою. Дальші спомини, нпр. про основини Головної Руської Ради, про Всеслов'янський Конгрес і революцію 1848 р. в Празі мають уже навіть вартість для історії наших політичних умовин, хоч вони писані вже не як "записки", а радше як далекі від тих часів "спогади". Дедалі спомини Заклинського стають щораз більше загальними, аж кінчається його промовою в парламенті в обороні оснування Станиславівського єпископства. Цікаві, з літературного становища, вірші Заклинського, які стали опісля народньою піснею.

Незвичайно цінні "критичні гадки" о. Заклинського про тодішні відносини в духовній семінарії т. зв. "бавх-революцію" й под. Вони до деякої міри наświetлюють питання невисокого стану в духовному вихованні нашого священства тодішніх часів. Поміж рядками знайде читач не одну шляхотську прикмету (не все позитивну) автора, з існування якої автор не здавав уже собі справи. Взагалі Заклинський цікавий для нас багатьома речами, про які уважний читач читатиме тільки на чистих рядках поміж друкованими рядками...

Спомини о. Войнаровського виказують нам уже далеко кращу постать "ренесансової" людини, скажیم сучасними словами: вітаїста, але вітаїзм якої виходить із кращих духовних передпосилок: ідеалістичних, а не кар'єристичних. Автор, як і о. Заклинський вчасний удівець, присвятив своє все життя, "не маючи власної рідні, я постановив собі жити для моєї ширшої рідні — для Українського Народу" (21 стор.). Своє вдовецтво о. Войнаровський розумів як особливішу Божу ласку: "...передчасна смерть моєї бл. п. жени... була особливішою ласкою Божою. Щойно по її смерті віддав я всю свою діяльність на Божу хвалу й для добра нашого Народу". (75).

Спомини о. Войнаровського написані в дуже коротких нарисах-фрагментах (усього 60 стор. друку), але вони при тому майже белетристично конкретні і читається їх незвичайно цікаво. Правда, читач із тонким сумлінням щодо 5-ої чи 7-ої Божої Заповіді, не в одному

буде мало "збудований" тим крилошанином, що вживав на злодів просто кия, але — так було в Галичині, яка не є ані не була в небі і цей кий приносить не раз духовну користь... Читаючи чи слухаючи отаких "плявдерерів" (оповідачів) із Божої ласки, як от о. Войнаровський, чи пок. Ол. Кошиць, просто приходиться жалувати тієї втраги для нашої літератури, яку вона має через те, що такі природні таланти не мали "тайпрекордерів" (звукозаписників) при своїх оповіданнях: бо вони створили б так літературу усну, хто знає, чи не кращу від писаної.

Крилошанин Войнаровський був правою рукою митроп. Андрія в економічних справах, а хист до них мав просто жидівський. Пожидівськи побивав Жидів скрізь, де вони шкодили нашому народові економічно чи морально, а спомагав їх там, де вони були людьми. Подібно було і з Поляками, а навіть з Українцями. Зі споминів, навіть поміж рядками, не завважив я ніде дрібногалицької хапчивості, чи частої в нас себелюбности. Отець Войнаровський любить трохи похвалитися, але воно виходить у нього підсвідомо, по-дитинному. Зате його економічні подвиги чи війни справді гідні подиву, подібно як і його політичні старання й дипломатія. Поміж рядками не прочитаєш ніде, чи виходили вони просто від нього, чи може він не домовлює: від Митрополита... Зі споминів виходить, що Войнаровський був просто економічний феномен, якого в нас більше не знайти. А з політичних споминів, які він подає, видно, яку страшну шкоду принесли Галичині приватні амбіції нпр. д-ра Костя Левицького,*) чи "сонна філософія" таких ліберальних діячів, як був ним нпр. проф. Ю. Романчук: длятого спомини о. Войнаровського є конечною лектурою для всякого історика чи діяча нашого політичного життя.

Вступ і пояснення до споминів о. Войнаровського подав п. д-р Данило Богачевський. Вони багато вияснять сучасному читачеві, який не знає вже галицьких термінів і відносин. Правда, не в усім би ми з п. Доктором погоджувались, нпр. у деякому звеличванні нашого ніби демократичного міліє; на нашу гадку, саме найвизначніші діячі тих часів були зі шляхти і мали шляхотські погляди, хоч не такі станові, як польська шляхта; та це вже була справа радше масткова, аніж аристократична: можна ж бути аристократом і без мастку (до 12-ої стор. вступу). Треба теж жаліти, що зі споминів виключено рядки, в яких була мова про непорозуміння з еп-пом Григорієм Хомишином: мені не здається, щоб святому Небіжчикові пошкодило виявлення його завзятости, якою він зрештою в інших випадках відносив багато перемог. Час би вже в нас спинити оце фальшиве канонізування людей, які мусять мати свої болячки, бо без них не були б навіть собою. Непомильні в історії людства є тільки Ісус Христос і Мати Божа; всі ж інші, навіть канонізовані Святі, мали свої хиби. Коли пишеться прикрі речі про світських, то не можна поминати і духовних, особливо тоді, коли йдеться про відносини між єпископами: бо щодлиш у світлі, повному правди, ми

---

*) У попередньому числі "Правди" ми подали частину цих споминів, відповідно до нашої редакційної політики: критикувати не тільки "воріженьків", але і тих Українців, які через свої гріхи шкодили чи шкодять Нації.
— Редакція.

можемо зрозуміти людей, а не їх (головно чи потай) осуджувати чи підозрівати.

Книжка "Історичні постаті" має спомини о. Войнаровського в першій своїй частині (стор. 15-75). Дальші сторінки (79-246) це історична праця нашого відомого політичного письменника о. Ісидора Сохоцького, п. н. "Будівничі новітньої української державности". Має вона за тему новочасну історію Галичини в монографіях її найвизначніших діячів: Ю. Романчука, Ол. Баранського, Є. Олесницького, К. Левицького, Є. Петрушевича, Лева Бачинського, І. Макуха та Д. Вітовського. Автора розвідки, який пише теж під псевдом "Сидір Ярославин" знаємо з інших його цінних праць; нпр. про визвольну боротьбу на західно-українських землях у 1918-1923 роках (1956) та про ролі нашого духовенства в розбудові духового й політичного життя Галичини. Автор має завжди іренічний підхід до справ та старається скрізь добачити позитивні риси, де б їх не найти. Тимто його праці мають будівний характер, особливо для молодших читачів, які раді би бачити позитивне радше, та чи все воно так бувас в життю, не можна б хіба сказати. На нашу гадку, різкість ставлення справи, як її нпр. виказує о. Войнаровський, більше принесе правди, а тимсамим і користи. Але на частному суді для автора певно ліпша буде лагідна оцінка ближніх від гостро критичної.

Вступне слово до споминів о. Заклинського п. н. "Що таке мемуари?" подас важніші дані з теорії цього літературного жанру, які напевно припадуться читачам.

Ол. Мох

НА НЕПЕВНОМУ ГРУНТІ

жиють люди під Советами, особливо Українці. Переживання свої за совєтської окупації, "на волі" й у в'язниці, врешті сенсаційну втечу через границю в зимі описав прецікаво відомий белетрист

ФЕДІР ОДРАЧ

у книжці п. н.

НА НЕПЕВНОМУ ГРУНТІ

Книжка має 340 сторінок друку
і коштує \$3.00.

Замовляти на адресу:

A. MOCH

6 Churchill Ave., Toronto 145,
Ont., Canada

Світлина
Наталени Королевої
з часів її побуту в Київ-
ському Інституті.

QUID EST VERITAS? (ЩО Є ІСТИНА?). Історична повість. Видавництво Миколи Денисюка. Чикаго 1961. Стор. 452, форм. 126 x 184 мм. Ціна \$5.50.

Творчий спосіб писань Наталени Королевої, сказав би я, двоякий: одні її твори мають дуже живу й цікаву акцію — це твори з власних переживань авторки (нпр. автобіографічна повість "Без коріння") чи деякі оповідання-спогади (нпр. друкovanі в "Світлі" спомини-оповідання, чи деякі оповідання з переживань авторки в книжці оповідань "Інакший світ" — 1936). Майже всі ті твори повні динаміки й переконливості своєю внутрішньою правдою, правдою дійсного життя. До них належатиме, мабуть, і недрукована ще автобіографічна повість "Шляхами і стежками життя". Другий тип творів Королевої це повісті, будовані на переважно дуже екзотичному тлі, а будовані так, що кожна така повість це властиво радше ряд широкіх епічних малюнків, пов'язаних із собою досить нетісно, з величезними нерозвідбігами набоки від головної дії. Авторка має величезний матеріал із власного буйного та в подорожі й переживання багатого життя, поважне начитання в світовій літературі, багаті знання усної словесности й релігійних вірувань — і все те перетворює своєю незвичайною уявою на яркі барвами літературні гобелени. Коли ввійти в таку повість авторки, масмо враження якогось музею з дуже живими експонатами, але й рівночасно ми розсіяні багат-

ством образів і вражень дотого, що нераз просто губимося в їх масі, наче в музеї без провідника. Дослідниця творчости Н. Королевої п. д-р Олександра Копач¹⁾ зачисляє стиль Королевої до тієї "вищої школи": "це святкова одежа до святкового змісту. Не всім цей стиль доступний. Для творця Н. Королевої треба мати вироблений літературний смак. Тоді лише велика краса, глибоке естетичне зворушення пройме душу." (27). Отим надміром подробиць, які відводять нас від головного пляну-мотиву, грішить головню остання повість "Квід ест верітас": нам здається, що деякі цілі її розділи-полотна можна було б із неї, як осібні оповідання, відставити набік, на тому зискала б зв'язкість і видимість голозного мотиву повісти... і її почитність.

Друга річ, яка псує почитність твору це — щолиш в останніх двох книжках авторки: "Предок" 1962 та в рецензованій книзі — надуживання авторкою пояснень-забвг до своїх творів. У "Предку" вони поставлені під текстом кожної сторінки, а в "Квід ест верітас" при кінці кожного розділу, але все ж таки з числовими відносниками. Тимчасом оті відносники це велика шкода для читача творів: він, замість захоплюватися белетристичним умінням поетки-авторки, непотрібно зідривається на всі боки такими екскурсами, як нпр. "Така погода буває часто на півдні Франції" (45), чи "Легенда провансальська й така сама еспанська" (342) і под. Коли авторка хоче і може дати якийсь коментар до своїх творів — а вони справді нераз його потребують! — то повинна написати його на закінчення твору, а не лучити чи вміщувати з текстом белетристичної оповіді. Для читача зовсім не важно, чи це "автентичний текст" чи легенда, яка погода у Франції ітп. Читачеві, споживачеві красного письменства, важне тільки те, чи своїм творчим умінням авторка викликає враження мистецької правди, а не те, що така правда реально була, чи звідки її авторка взяла. А вже зводити дискусію з власним видавцем (як це нпр. є у "Предку"), нагадус нам створеного авторкою Пилата, що розбиває опісля власне життя на дрібниці-дурнички, які сам же наробив (267). У "Слові від автора" (13) Н. Королева пише: "Одне мене тільки в'яже з Пилатом: як і він, не люблю, щоб мене "виправляли"... Квод скріпсі, скріпсі" (що написав, то написав!). Але і сама авторка в тій же повісті осуджує за те Пилата...

"Квід ест верітас" назвала авторка історичною повістю, бо ця повість має історичну основу. Документальні дані до неї збирала авторка довгі роки, особливо цікаві записи знайшла в архівах Тарраґони. Та цей твір можна до деякої міри назвати також повістю-легендою, бо вона створена не тільки на основі матеріяльних археологічних знахідок та архівних документів, але й на базі тієї "духової археології", якою є старовинний фольклор, давні легенди, міти й перекази, що, не зважаючи на свій фантастичний характер, виростили з якогось, хай і маленького зеренця об'єктивної правди. Тому, хоч у повісті розсипано безліч легендарного матеріялу, хоч деякі сторінки читається моз казку, треба мати на увазі, що ця фантастика, мов чарівне дзеркало, відбиває духа доби, коли "боги ходили по

¹⁾ Олександра Копач. Наталена Королева. УВАН, Серія Література, ч. 8. Вінніпег 1962.

землі" та світ античних людей, для яких світ повір'їв, чарів і незвичайних подій був реальним фактом, живою дійсністю.²⁾ Однак найістотніше в повісті, незалежно від манери писання, від містики її символіки, від засобів поетичного виразу — це проблема людської душі, що шукає правди, проблема відповідальності людини за свої вчинки, вільні й невільні, та питання оцінки їх із погляду найвищої, Божої справедливості..." — пише на вступі ред. Роман Завадович (9).

"У повісті "Квід ест верітас"... Наталена Королева сплела в одну цілість кілька мотивів, але головну увагу присвятила діяльності й переживанням римського прокуратора Понтія Пилата, що, хоч не бачив у вченні "Пророка Галилейського" жадної вини, (проте) своєю нерішучістю (фальшиво: треба б сказати: трусістю, лякливою — бо так каже сама авторка устами жінки Пилата, О. М.) допустив до Його страти..." характеризує далі автор "Передмови" (8) нову повість авторки. Цю характеристику ми доповнили б так, що до мотиву життя Пилатового і його жінки й сина додали б іще нитки-мотиви, так же само важні своєю довжиною й місткістю: мотив життя родини Лазаря, Марії й Марти. Щоби так доповнені дають оті мотиви головну тему-рями повісті. Складаються на неї 14 розділів-образів, які майже всі є самі для себе існуючими оповіданнями, широко переплітаними різними побічними мотивами-ідеями-малюнками. Мабуть чи не найголовнішим ідейним мотивом, що наче в операх Вагнера перебігає канвою цілого твору, є мотив "Грааля" (він же є і в повісті "Предок") — Христової чаші — як лучника старої релігійності поган із дійсною релігією Христа — це, так би сказати: матеріальний мотив, — та ідейний головний мотив: любови, як основи християнської релігії, всупереч націоналістичній ненависті юдаїзму (196, 213). Оце підкреслення любови — чинника Божого — проти ненависти — чинника диявольського, ідея справді християнська, незвичайно актуалізує твори Королевої, особливо "Квід ест верітас" та деякі "Старокиївські легенди" (1942 р. видані і допущені до друку саме в часі Гітлера!). Лазар був — на гадку письменниці — двічі хворий: "не тільки на злу недугу, що нищить життя, але й на той величавий і оспіваний юдейський "патріотизм", підвалиною якою є ненависть, що роз'їдає "душу живу" злою лепрою-проказою знищення... злоби..." (196).

Попри незвичайно екзотичні, але й незвичайно живі "матеріальні" образи (нпр. образок метеликів-ліцен, 300), мальовані красками дійсної малярки (Королева, подібно як Г. К. Честертон, також малювала), маємо в цій повісті багато малюнків духових переживань, деяких можливо самої авторки, автобіографічних (305, мотив "землі рідної", отого "коріння" чи "предків", що проходить у цілому ряді творів авторки, то знову ж мотив старечої резигнації (304), чи чужих, яких змалюванням-вчуттям авторка дає свідоцтво великої мистець-

---

²⁾ Читаючи "Квід ест верітас" — "не слід забувати, що, хоча в ній увесь час іде мова про події, спосні з життям Христа, та про особи, більшість яких нині визнані Католицькою Церквою святими, все оповідання освітлено з погляду тодішнього світу ще не християнського, а поганського або юдейського" — пише авторка (11).

кої сприйнятливості (218, переживання гетери Магдалини, і б. п.). Цікаво, що образи поганства, мимо їх переважаючої кількості, виходять в авторки не такі теплі, як християнські (331-2). На канві життя героїв повісті авторка розвиває яскраво-барвистий образ тодішнього часу-доби. Від Римлян, Жидів аж до різних галійських племен, від фарисеїв до друїдів, від чорних до білих людей, а далі різні релігійні міти-вірування і правдива релігія. Авторка впевняє нас, що вона добра католичка і... саме тому зацікавлена всякими екзотичними мітами чи переживаннями містів, включно до гіпнози й спиритизму (340). Зроблений давніше авторці закид, що вона надмірно цікавиться всякими такими духово нездоровими явищами (о. Т. Костуба), Наталена Королева в своїй новій повісті досить переконливо спростовує (340, 379). Усе ж таки треба сказати, що малозрілий читач може й дошукався б у неодній пасії авторки якоїсь теософії чи іншого забобону-міту. Ми такого не зробимо, маючи на увазі саме зовсім недозначне признание авторки, що вона "добра католичка" (379), то й саме тому цікавиться такими речами, як Грааль та Альбігойці. Змальовування поганських містів, мітів, гетер і под., яке знаходимо в останній повісті, це зрештою тільки продовження опису тієї доби, яке ми вже бачили частинно у виданій (1938 р.) повісті авторки п. н. "Сон тині" та не виданій ще другій частині згаданої повісті п. н. "Останній Бог", якої рукопис маємо. При своїй буйній уяві — як писав мені колись пок. чоловік авторки, Василь Королів-Старий — авторка, творячи якийсь уявний образ, так ним перенимається, що бачить його зовсім реальним; звідси може й оте захоплення різними образами, які нам менше подобаються, але які Н. Королева бачить зовсім реально, то й не диво, що ними захоплюється як мистець-малювальник, нпр. Рембрандт своїм трупом при секції.

Бути добрим католицьким письменником дуже важко. Цілий ряд католиків-письменників, давніх і нових, мають із боку критики, навіть католицької, цілий ряд закидів. Нпр. що поза гріхом не вмюють змалювати чесноти (Франсуа Моріак), чи: малюють усе пересічною манерою (Рене Базен), чи малюють усе викривлено-песимістично (Жорж Бернанос, Грєем Грін) і т. п. Можна б зробити й нашій авторці деякі закиди. Нпр. на нашу гадку, в неї надмірно перебільшений образ погансько-мітичного світу на некористь реально-християнського, історичного. Ось нпр. немає в повісті змальнованої психіки навернення Магдалини, чи упадку-заломання Пилата — і отой брак відчуває читач як свого роду непереконливість твору щодо його християнських вальорів. Подібний закид зроблено зрештою Г. Сенкевичеві за його "Кво вадіс". Коли ми вже при порівняннях між авторами (яких наша авторка, отих порівнянь, дуже недолюблювала), то треба сказати, що Сенкевич стоїть далеко вище авторки щодо вміння зацікавити читача акцією, тоді коли Н. Королева має далеко більше знання предмету й часу, як теж і глибше ідейне наснаження. В Сенкевича динамічна акція, статична ідейність, у Королевої статична акція, динамічна ідейність. Авторка наша, при всій своїй старотрадиційній манері клясиків: ідейно говорити, нагадує проте модерно-малювальську плязму тим, що не має клясичної міри, а виливається надміром поза береги-обриси будови твору, як цілості. Коли нпр. така Катря Гри-

невичева грішила надміром різьби слова, то Королева промахувалася надміром великих малюнків, які знов імлять "ясність строгу" архітектоніки твору.

Ми не в небі, де все досконале. То й хоч авторка лютувала на своїх критиків, навіть видавців, зовсім не дивуємося. Бо чеснота по-кори це найрідша чеснота у мистців, які всякому критикові приписують злу волю та знання на рівені "Рідної Школи" (436)... А чеснота любови рідка навіть і в тих, які про неї багато пишуть. Писав колись "великий" Гете: "Вбийте його, як собаку: він рецензент!" Отже, хоч моя освіта мало що більша від "Рідної Школи", я всетаки поважився написати досі про авторку більше сотні сторінок друку, а хоч між ними і є деякі, що авторці не подобалися, то проте, гадаю, не належу я ще до найгірших її ворогів...

Отже в небі не бувши, а на землі, вважаю досяг авторки: "Квід ест верітас" усетаки твором гідним стати серед шедеврів нашої сучасної белетристики. Справедливо: "критика називас її письменницею високої духової культури. З Лесею Українкою в неї спільне те, що, виходячи часто поза рами національної тематики, обидві авторки збагатили літературу рідного народу загально людськими сюжетами, виводячи її тим самим на ширші всесвітні обрії. Леся в поезії, Наталена в мистецькій прозі. Входячи в круг світової літератури, ті твори ні в чому не порушують своєї приналежності до рідної літератури, бо їх створила українська духовість." (Р. Завадович, 8).

На тлі таких творів світової літератури, як нпр. "Бен Гур" Луї Вволлеса, "Кво вадіс" Г. Сенкевича, "Срібний келих" Тамеса В. Костейна чи "Да Ровб" С. Даглеса, "Листів Никодима" і "Святий меч" І. Добрачинського — повість Н. Королевої аж ніяк не робить гіршого враження, а присмно відбивас ще й великою ерудицією авторки. То й справедливо завважує рецензент В. М. Л.): "Не тільки своєю світовою тематикою, що зрозуміла кожному народові, але і провідною думкою та обрібкою й опрацюванням сюжетів і постатей повість Наталени Королевої стоїть на рівені світової літератури... Коли недавно на сторінках преси жалілися літературні критики на повільне загибання повістєвого жанру в літературі через зростання сенсаційних, мало вартісних і проминаємих повістей, то повість нашої авторки заперечує такому поглядові, і вона між нечисленними повістями зі стійкою вартістю заслуговує на переклад на чужі мови, а то й нагороди Нобеля."

Останньої напевно не дістане, бо писана була українською авторкою та й у християнському дусі, а таким нагороди Нобеля не признають... І тут авторка мала право покликатися на Пилата: "Квюд скріпсі, скріпсі — еже писах — писах!"

Ол. Мох

---

3) "Народня Воля" 1963, ч. 21.

"Бо до вас просмикнулися деякі люди, що були здавна призначені на засуд: безбожні, які благодать Бога нашого обертають на розпусу і відрикаються від нашого єдиного Владини і Господа Ісуса Христа". (Юда, 4).

ЛЕБІДЬ СУОМІ*)

Фінляндія — б'ється об скелі гранітні,
Шумуючи, сивий, суворий прибій.
Фінляндія — крик, що серця нам розітне
І дише у душі, немов буревій.

Фінляндія — тверджа незрушна у громі,
Що Бог ним нещадно Європу карав.
Вмирає Твій лебідь, прекрасна Суомі,
І біле крило по воді розплатав.

Сібеліус грає — і рокотом море
Мелодії вторить, і плеще приплив
О скелі і гори, в граніти суворі
І душі у піні, у шумі втопив.

Усе заливає, зростаючи, повінь,
А вітер із рук вириває стерно,
І серце, маленький, розхитаний човен,
Налите музикою, йде вже на дно.

Акордом стає непогашений племінь.
Хто тоне у білому шумі без сил?
Вмирає Твій лебідь, прекрасна Суомі,
І тане у піні розтерзаних крил.

Сібеліусе, Ти із звуків статуї
Підносиш у просторінь лунну часів.
Різьбиш Ти й рука Твоя владно формує
Той мармур, для ока незримий, у спів.

Там буде ще тисячі раз умирати
В музичнім тремтінні останніх зусиль
І смерти ніколи не зможе зазнати
Твій лебідь, черкаючись крилами хвиль.

---

*) Суомі — Фінляндія. Вірш із "Попелу Імперій".

— Ах, то ти! — сказав Англісець. Ходи, сядеш у човен зі мною. За кілька хвилин підплили до "Вікторії", пішли бічними сходами на палубу. Офіцера моряки поздоровили на палубі; він запровадив Вачкова до своєї каюти, здалека від чужих очей, та став розпитувати Степана.

— Ти виглядаєш на незлу людину, — говорив по-німецьки. — Я рад би тобі допомогти, наш корабель ходить лиш між Англією та Європою, міг би я тебе перевезти до Лондону; але тут у Гамбурзі чимало кораблів, що пливають до самих Стейтів. Знаю одного англійського капітана, він повинен би тепер бути в пристані. Дам тобі до нього записку. Мій добряга Роберт незла людина. Корабель звесься "Делфин". — Даш капітанові мого листа. Я прошу його, щоб забрав тебе за можливо найдешевшою оплатою, а ти згодишся робити все, що він тобі велить. Але задалегідь кажу тобі, що "Делфин" вітрильник, отже подорож потриває довше, ніж пароплавам і буде доволі виснажлива.

Капітан велів морякові відвезти Вачкова човном до "Делфина". Незабаром Вачків із листом з'явився на вітрильнику. Тут саме вантажили товар.

— Де капітан? — спитав Вачків по німецьки першого стрічного моряка.

Моряк не зрозумів запиту. Тоді Вачків показав йому листа, щойно тоді цей зрозумів у чому річ і пішов повідомити капітана. Вийшов із каюти капітан, справжній морський вовк, лице засмажене від вітру.

— Чого тобі треба? — спитав по німецьки.

Замість відповіді, Степан подав йому листа. Капітан перечитав побіжно.

— Куди хочеш їхати? — спитав, споглядаючи на Степана.

— До якоїнебудь пристані в Америці.

— Ми їдемо до Балтімор, стеїту Мериленд. Відтіля можна легко дістатися до Нью Йорку.

— Мені, властиво всеодно, де причалимо.

— Скільки можеш заплатити?

— Увесь мій масток це сімдесят кілька марок, а треба ж мені мати бодай дещо в кишені, щоб із голоду не вмерти.

— Ну, то даш п'ятдесят. Це буде заплата за те, що їстимеш під час подорожі; їхати треба принайменше шість тижнів, якщо вітри, чи буря не задержать нас.

— А як я помагав би на кораблі морякам у роботі? — спитав Вачків.

— Що ж ти, щур із суходолу, можеш розумітися на моряцькій роботі? Притулити тебе десь у кухні, або при вантаженні клунків і скринь? Ну, хай там! Заздалегідь кажу тобі, щоб ти не грав пана. Я пасажирів узагалі не беру, це більше клопоту, ніж користі, а зрештою в нинішніх часах пасажирки не хочуть їхати вітрильниками.

— Скільки, пане капітане, мав би я доплатити, як робитиму всяку роботу?

— Хай буде по ціні коштів — сорок марок. Добре?

По хвилині надуми Степан згодився на сорок марок.

Он барбар, сп'янілий від крові і диму,
Вже рушив на тиху озерну блакить,
Але по статуї, які, невидимі,
У співі царять, не сягне його хіть.

Їх люта орда в озвірілій нестями
Не строжить і не потопче на гамуз,
Бо є неприступні руїні ті храми,
Що з звуків будують улюбленці муз.

Широку далечинь, людино,
Безмірно серцем покохай,
Снігами криві верховини
І недосліджений ще край,

Та не лише дзвінкі простори,
Що стелить зорям далина,
А ще й ту далеч неозору,
Ту голубу глибінь без дна.

Яку з нічого дух твій творить
За видноколом неземним,
Ту самоту, яка говорить
Про вічне голосом німим.

І з рідним розлучись, і з милим,
Бо тільки в віддалі близьке
Стає чітким і зрозумілим
— Безсмертно-ясне і тривке.

Не бійсь пустелі і безмежжя,
Що перетне його твій шлях.
Хвилює вітер і бентежить,
Тобі співаючи у снах.

І кличе й владно вабить туга,
Все розгортаючи простір,
Ні жінки стрінеш там, ні друга,
Лише холодний спокій зір.

Та той, хто доконавши обіг,
Ту пустку пройде навпростець,
Дізнається, що є по той бік
І де самотности кінець.

21. XI. 45. Фольдервільдбад, Тироль

О Д Н А Ч Е . . .

Бігл, бітнік, гіппі, іппі — ці назви в останнє десятиліття залягли щоденщині нашого життя в культурному світі. Патлаї не сходять з нашого зору. Суспільство або виступає проти них, або потурає їм, або й байдуже ставить до них і до їх вибриків. Де хто думає, що це явище — витвір часу, виплід добробуту, наслідки безідейности провідних мужів народів, держав. Бачимо й такі явища, що деякі політичні чинники використовують цей занархізований елемент для своїх шкурних махінацій, щоб ослаблювати ворожі їм державні організми. Очевидно, в першу чергу цей збунтований елемент використовують у ЗСА й Європі — большевики.

Одначе — значення цього анархічного явища є багато глибше й небезпечніше, як ми, беручи поверховно, думаємо. Це явище докладно простудіював і заналізував італійський філософ Августо дель Ноче. І він пригадує, що передвісником сучасних днів анархії, конгестації, є Вільгельм Райх, що в 1920-их роках написав працю "Сексуальна революція". Сам В. Райх помер у 1957 році в американській тюрмі, кару тюрми присудила йому "ще" — як каже А. д. Ноче — "моральна Америка".

Ідеї, що їх подав у тому своєму творі В. Райх, підхопили всякі бітли й гіппі, а зразково пристосувала їх Голяндія, де зв'язки гомосексуалів стверджують шлюбами...

"Опикунчими божествами в теперішній час не перестають бути

Фройд і Маркс" — каже дель Ноче. — І докладно схарактеризувавши сучасну лівицю, каже, що вона "не думає відмовитись ні від Фрейда, ні від Маркса. Стаючи сексуальною революцією, марксистівська революція лише тоді може перетворитись у тотальну революцію". В. Райх "не є великий мислитель, але має ту прикру заслугу, що за ним пішла не наука, а "сцієнтизм". Іще в 1944 р. В. Райх пояснив свою думку: "Основне соціальне питання вже не є "Багач ти, чи бідний?", але: "Чи ти є за обороною й за найбільшою можливою свободою людського життя і чи будеш змагатись за них?"

Як бачимо, то спритний передвісник "сексуальної революції" зрозумів, що західного світу не можна взяти примітивним кличем "граб награвльонное", "земля — твоя, без викупу". Отож В. Райх злучив звироднілу науку Фрейда з Марксом і кинув це стерво світові на його загляд. Ясно, головний удар звернений — як знаємо й бачимо — проти Христової Церкви.

У цій "сексуальній революції" є один вельми важливий момент. І на цей момент — якщо не мусить, то повинна звернути увагу наша молодь, одиниці якої також безкритично й без надуми, ввійшли в цей чужий нам рух патлаїв. А цей момент є такий. Іще не забули ми, як декілька років тому "гастролювали" по світі англійські бітлеси; як це вони відвідали й ЗСА, як вони, забагатівши на людській пустоті й глупоті, дістали, з "височайшої

ласки", англійської королеви — бітлесів туди не пустили. Коротко й ясно!..

І цю обставину, цей момент треба тримати в пам'яті. Зокрема, нам, народові, що змагає до своєї власної держави.

БІБЛІОТЕКА ІСТОРИЧНИХ ПОВІСТЕЙ

почала виходити ще у Львові.

До 1939 року вийшло 12 випусків. Уже на еміграції видали ми:

Випуск

- 13) В. Лозинський — М. Ценевич: **ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ**. Історична повість з козацьких часів. — 1958. — Стор. 184. — Ціна \$2.00.
- 14) Володар Буженко: **ІВАН СУЛИМА**. Історична повість із козацьких часів. 1961. — Стор. 216. — Ціна \$2.00.
- 15) Наталена Королева: **ПРЕДОК**. Історична повість. — 1961. — Стор. 292. — Ціна \$3.00
- 16) Наталена Королева: **БЕЗ КОРИННЯ**. — Життєпис сучасниці. — 1968. — Ціна \$3.00.
- 17) В. Лозинський — М. Ценевич: **ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ**. Історична повість із часів Коліївщини. — 1970. — Ціна \$2.00.

Хто замовить усі 5 книжок, платить замість \$12.00, лише \$10.00.
Замовляти на адресу:

ALEXANDER MOCH ("DOBRA KNYZKA")
6 Churchill Ave. — Toronto 145, Ont. — Canada

Провідник "іппів" Джері Рубін (і його "жінка") в товаристві інших "рреволюцерів": Джан Фройнес, Абрагам Гофман, Лі Вайнер, Давид Деллінгер (засуджений за гомосексуалізм), Том Гейден, Ремнард Дейвіс. —

“ДОБРА КНИЖКА”

На еміграції в Австрії 1944-1950 видало 9 книжок.

На еміграції в Канаді, м. Торонто, видано:

В и п у с к :

- 142) Володимир Молодецький. У БОЮ ПІД БРОДАМИ. 1952. (Вичерпане).
- 143) Олександр Мох. ТЕОФІЛ КОСТРУБА, УЧЕНИЙ ПРАВЕДНИК (життєпис). 1952. Ціна \$0.25.
- 144) Ю. Мозіль. У ТАВОРІ СМЕРТИ. 1952. (Вичерпане).
- 145) КАЛЕНДАРЕЦЬ НА 1953 РІК. (Вичерпане).
- 146) Юрій Мозіль. КРИЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАНАВІСУ. Спомини. 1953. Ціна \$1.00.
- 147) Наталена Королева. ПОДОРОЖНІЙ. Легенди. 1953. Ціна \$0.50.
- 148) Ол. Мох. КНИЖКИ І ЛЮДИ. 1954. Ціна \$1.00.
- 149) Теофіл Коструба. НАРИСИ З ЦЕРКОВНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ Х-ХІІІ СТОЛІТТЯ. 1955. Ціна \$2.00.
- 150) СВ. ПИСЬМО СТАРОГО ЗАВІТУ — КНИГА ТОВИТ у перекладі о. д-ра Володимира Дзьоби. 1954. Ціна \$0.25.
- 151) о. Йосиф Схрейверс. ЧУДЕСНЕ ЖИТТЯ СЕСТРИ ВАРВАРИ. 1954. Ціна \$2.00.

- 152) М. Кузьмович-Головінська. ЧІЧКА. Новеля. 1954. Ціна \$2.00.
- 153) Олена Кисілевська. ПО РІДНОМУ КРАЮ. Мандрівні спомини з відвідин України. 1955. Ціна \$2.00.
- 154) о. д-р Ісидор Нагаєвський. РИМ І ВІЗАНТІЯ. Вселенська Церква і патріарх Фотій. 1956. Ціна \$2.50.
- 155) Юрій Мозіль. ЗАПИСКИ ПОЛІТВ'ЯЗНЯ. 1958. Ціна \$1.00.
- 156) В. Лозинський — М. Ценевич. ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ. Історична повість — 4-те видання. 1958. Ціна \$2.00.
- 157) М. Кузьмович-Головінська. ГОРБАТЕНЬКА. Ілюстроване оповідання для дітей. 1958. Ціна \$0.50.
- 158) Ю. Мозіль. НА ВРОНКАХ. Спомини політв'язня. 1959. Ціна \$1.50.
- 160) Митрополит Василь Липківський. ВІДРОДЖЕННЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1917-1930. — Ціна \$3.00.
- 161) о. О. Заклинський. ЗАПИСКИ ПАРОХА СТАРИХ БОГОРОДЧАН. Спомини з 1848 р., року революції. 1963. Ціна \$1.00.
- 162) Федір Одрач. ПОКИНУТА ОСЕЛЯ. Оповідання. 1961. Ціна \$2.50.
- 163) Богдан Курилас. ДІЯЛОГИ ВАСИЛІЯНОК. Історична п'єса в 5 діях із часів переслідування св. Церкви Росією в 1838-1843 рр. Ціна \$1.00.
- 164) д-р Юрій Герич. ОГЛЯД БОГОСЛОВСЬКО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА. 1961. Ціна \$0.50.
- 165) омм. КІНЕЦЬ СВІТУ. Чи, коли і як буде? 1963. Ціна \$2.00.
- 166) Д-р Богдан Казимира. ПЕРШИЙ ВАСИЛІЯНИН У КАНАДІ. 1961. Ціна \$0.50.

- 167) Володар Буженко. ІВАН СУЛИМА. Історична повість із козацьких часів. 1961. Ціна \$1.50.
- 168) Теофіл Коструба. ЯК МОСКВА НИЩИЛА УКРАЇНСЬКУ ЦЕРКВУ. 1961. Ціна \$0.50.
- 169) Василь Королів-Старий. ЗГАДКИ ПРО МОЮ СМЕРТЬ. Спомини. 1961. Ціна \$1.50.

- 170) о. д-р Ісидор Нагаєвський. ОБ'ЄДНАННЯ ЦЕРКВИ Й ІДЕЯ ПАТ-РІАРХАТУ В КИЄВІ. Історична студія. Ціна \$1.00.
- 171) Теофіл Коструба. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. Стор. 304. 1962. Ціна \$3.00.
- 172) Федір Одрач. НА НЕПЕВНОМУ ҐРУНТІ. Спомини. 1963. Ціна \$3.00.
- 173) Наталена Королева. ПРЕДОК. З амналів і легенд. Історична повість. 1961. Ціна \$3.00.
- 174) Микола Олександрович. МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ. Відродження українського письменства в Галичині. 1961. Ціна \$0.50.
- 175) Іван Добрачинський. ЛИСТИ НИКОДИМА. Повість. 1963. Стор. 564. Ціна \$4.00.
- 176) Марія Кузьмович-Головінська. МАРІЯ. Сценічна картина у 3 відслонах. 1962. Ціна \$0.50.
- 177) о. д-р Юрій Федорів. НА СВЯТИХ МІСЦЯХ. 1962. Ціна \$2.00; у полотні \$3.00.
- 178) В. Полянч. ЗАМОК ЯНГОЛА СМЕРТИ. Сенсаційна повість з часів гетьмана К. Розумовського. 1964. Ціна \$2.00.
- 179) Д. Ярославська. ПОВІНЬ. На крутій дорозі. Роман. Ціна \$4.00.

- 180) Марія Кузьмович-Головінська. ПОПУДНИК. П'єса за народнім повір'ям. 1965. Ціна \$1.00.
- 181) Марія Кузьмович-Головінська. ОСІННЄ ЛИСТЯ. Нариси й оповідання. 1966. Ціна \$4.50.
- 182) о. Петро Хомин. ВІЧНЕ М/СТО РИМ. Враження з відвідин. (67 ілюстрацій). 1964. Стор. 192. Ціна \$2.00.
- 183) Н. Королева. БЕЗ КОРИННЯ. Повість. Стор. 228. Ціна \$3.00.
- 184) Д. Ярославська. ОСТРІВ ДІ-ІІ. Трилогії "Повінь", друга частина. Ціна \$4.00.

- 185) Осип Дячишин. СЕЛО ЧЕРЧЕ. Монографія, багато ілюстрована. Ціна \$2.00.
- 186) КАЛЕНДАР ПРОСВІТА НА 1969 РІК. — Ціна \$1.00.
- 187) "ПРАВДА" журнал ч. 1-2. 1969. Ціна \$2.00.
- 188) "ПРАВДА" журнал ч. 3-4. 1969. Ціна \$2.00.
- 189) В. Лозинський-М. Ценевич. ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ. — Історична повість з часів Коліївщини. 1970. — Ціна \$2.00.
- 190) Д-р Б. Гомзин. МАСОНИ — ТАЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ. 1970. Ціна \$1.00.
- 191) "ПРАВДА" журнал ч. 5-6. 1970. — Ціна \$2.00.

Дальші випуски в підготові.

НА СКЛАДІ МАЄМО ЩЕ ІНШІ КНИЖКИ, НПР.:

- а) Д. Ярославська Її Нью Йорк. Повість. — Ціна \$2.50.
- б) Я. Хомичев. У степах України. Повість. 2 томи. — Ціна \$3.00.
- в) Й. Терський. Що таке Сталінське "тилоополчення"? Спогади політв'язня. 1969. — Ціна \$2.00.
- г) Б. Курилас. Нерон. — Ціна \$1.00.
- г) Вселенський Ватиканський II Собор. Діяння й постанови. 5 томів. Ціна за комплект (з пересилкою) \$15.00.

та багато інших.

Замовляйте на адресу:

ALEXANDER MOCH ("DOBRA KNYZKA")
6 Churchill Ave. — Toronto 145, Ontario — Canada

КНИЖКИ СТАРОКРАЙОВОГО ВИДАВАННЯ та ПОШТОВІ МАРКИ
("СТЕМПС"), ЗБІРКИ й "КІЛОВАРЕ"

купує

A. MOCH

6 Churchill Ave. — Toronto 145, Ontario — Canada

Тел.: 533-5134

ПОСТАНОВИ АРХИЄПИСКОПСЬКОГО СИНОДУ

В останньому числі офіційного "Благовісника" вміщені постанови ІV Архiepіскопського Синоду, що відбувся торік восени в Римі. Передруковуємо їх у цьому числі. Українська Католицька Церква виходить на свій шлях. Нехай щезають сумнівнi й побоювання, якщо вони в кого ще є.

"Виразно ставши в час Вселенського Собору Ватиканського II на патріярших началах в устрої і правлінні Помісної Української Церкви, які — устрій і правління — від віків зберігаються в усіх Помісних Церквах Сходу, в тому числі і в Київсько-галицькій митрополії, Синод рішає на цих канонічно-правних началах виконувати свою пастирську службу в усіх країнах поселення її вірних під проводом Верховного Архiepіскопа чи Патріярха як помісного голови".

В Українській Церкві, таким чином, уже встановлений патріярший устрій. Верховний архiepіскоп, як усі верховні архiepіскопи, має патріяршу владу. Формальне підвищення нашого Верховного Архiepіскопа до гідности патріярха, сподіваємося, є тільки справою часу. Учасники синоду подали Вселенському Архiepіресві заяву в цій справі.

На закінчення синоду було опубліковане Пастирське Послання, з якого тепер для пригадки варто навести ось цей уступ: "Щоб постанови нашого синоду мали бажаний успіх, МИ ПОВИННІ НАЙПЕРШЕ ЩИРО МОЛИТИСЯ ДО ВСЕВИШНЬОГО ЗА ЇХНЕ ЗДІЙСНЕННЯ. Крім цього, треба, щоб усі наші отці духовні, чернечі спільноти та всі миряни прийняли їх не тільки на словах, а щоб уся наша Церква, тобто всі її вірні, в почутті відповідальности за всі наші митрополії, епархії, екзархії й церковні громади старалися спільними силами, під проводом своїх владик з Верховним Архiepіскопом, провести їх у щоденне життя. Бо тільки тоді зможемо зберегти органічну єдність нашої Помісної Церкви в усіх країнах світу і тільки таким чином зможемо сповнити наше післанництво серед українського народу і в лоні всієї Вселенської Церкви".

"Інакше наша Церква без свого верховного проводу ще більше поділиться на митрополії, епархії, екзархії, парафії й церковні громади і, позбавлена життєвої єдности, помалу розпливеться в чужому морі".

"Тому, щоб правильно взятись за виконання цих синодальних постанов, треба завжди пам'ятати, що пошана й довір'я до свого церковного проводу, зрозуміння і пошана для поглядів інших людей та щире бажання допомогти своїй Церкві можуть принести більше користи для справи, як метушливість, критика, легковажне осуджування і вороже взаємне побороювання. Зокрема справа підвищення верховного архiepіскопства нашої Церкви до гідности патріярхії, яка така дорога нашому єпископатові, вимагає, щоб уникати всього, що могло б вийти на шкоду нашої Церкви".

ЗАЯВА ПАПИ ПАВЛА VI

18 квітня 1970 р. Папа Павло VI зробив заяву, яка є відповіддю на тривожні запити з різних божів.

У промові до багатотисячної маси прочан Вселенський архисеред висловив надію в остаточне поєднання католиків і православних "в одній вірі і в одній Церкві". При цьому зробив застереження: "На нашу гадку, щира віднова єдності Католицької і Православної Церков не може статися коштом Східних Католицьких Церков або сумнівними шляхами богослужбової спілки, яка не рахується з вимогами правдивого християнського вчення і може спричинити ілюзії й замішання".

Ілюзій, здається, ще не було ні в кого, однак деяке замішання де в кого вже було. Заява, яку зробив Павло VI, була і є потрібна.

("Українські Вісті", Едмонтон)

МИТРОПОЛИТ АМВРОСІЙ ВИСЛАВ СВІЙ ПІДПИС ДО РИМУ

Як доносить наша преса із ЗСА, філадельфійський митрополит Амвросій вислав Папі Павлові VI листа, в якому долучує свій підпис до прохання українських католицьких єпископів створити патріархію.

МОСКОВСЬКА ПАТРІАРХІЯ СУНЕ РУКУ ВСЮДИ КАЖЕ МИТРОПОЛИТ МСТИСЛАВ У ЛОНДОНІ

Православний митрополит Мстислав (Скрипник) у час недавнього перебування в Лондоні мав зустріч з кентерберським архиспископом М. Рамзі, головою Англіканської Церкви. Ця зустріч, повідомляє газета "Свобода", дала нагоду "поінформувати про сучасний стан Української Автокефальної Православної Церкви у вільному світі, про її організаційну структуру та постійну розбудову".

Український гість сказав, що на цю пору московська патріархія, цілковито підпорядкована советському режимові, просуває руку всюди. Прийняття московської патріархії до Всесвітньої Ради Церков має погані наслідки, сказав митрополит Мстислав. Зростає тепер діяльність висланців московської патріархії на терені Ватикану.

У ЗСА, сказав митрополит Мстислав, московська патріархія почала лідривні заходи, "спрямовані на ліквідацію окремих національних православних Церков та підпорядкування церковного життя православних мешканців Північної Америки під духовну зверхність московської патріархії.

("Українські Вісті", Едмонтон)

Випив чарку руму, щоб побороти морську хворобу, та цей напйток що помагав морякам, виявився для нього погубним. Сховався між якимись скриньками, щоб моряки не брали його на сміх, але тут знов не міг стерпіти запаху оливи. Йому здавалося, що гоїдається на гойдалці, піт спливав йому з чола. Поручник велів завести Вачкова до каюти і дав йому якусь медицину. Це трохи помогло й він заснув. Надвечір пробудився і довідався, що "Делфин" усього кількадесят миль від берегів Англії.

— Може то й краще було лишатися при уланах і терпіти на-смішки Б'яліка, — думав Степан, — ніж з'їдати себе на цьому кораблику, що ледве чи діб'ється до Америки; напевно пропаде серед бурі.

Що хвилини яч'їсь моряк усакував до каюти, вєсь перемок-лий. Вітер кидав хви'ями на палубу.

Коли Степан пробудився, "Делфин" плыв уже Атлантиком. По-года покращала вітер був сильний, але не піднімав уже високих хвиль. Вачків встав, обмився і вийшов на горішній поміст віді-тхнути свіжішим повітрям. Уперше в житті він бачив океан. Хвили пересувалися рівномірно, небо вигогодилося. Дижурний старшина дав знак свистком. Шість моряків, наче мавпи, вдерлися на шогли, а було їх три, станули на поперечних дрючках і розвивали вітрила. Середущі вітрила розвинули впродовж кількох хвилин. Корабель став плисти скоріше, залишаючи за собою велику борозну. Степан приглядався роботі моряків.

— За кілька тижнів дякуватимеш, що капітан прийняв тебе на "Делфина", — озвався моряк Бил, який найбільше припав до впо-добі Вачкову. — Тобі тут незле, лише перестань нездужати.

Вачків сидів непорушно й споглядав на далекий овнд, відкіля гнали невидимою силою, котилися пінисті буруни. На хвилинку піднімали корабель і далі гнали, Бог зна куди. Недовго мріяв Степан. Знову почувся свист. На палубу вибігло кільканадцять людей із щітками в руках і ведрами.

— Ану до праці — скрикнув над вухом Степанові заступник лоцмана. — Принеси собі щітку. Чейже не думаєш — їсти даром хліба!

Вачків, заточуючись, мов п'яний, пішов по щітку. Набрив із моря води та лив на ще мокрий поміст. Хотів працювати, як усі моряки, але не вмів бігати по хиткій палубі, як вони. Після години такої роботи, замість відпочинку, моряки мусіли чистити заржаві-лий якір. Степан узявся теж радо до тієї роботи, бо тут не потре-бував увіхатися по палубі. Заступник лоцмана приглядався його роботі, потім відослав його до кухні мити посуду. Кухар — старий моряк, лице в нього зморжене наче сушена сливка, але доб-людина.

— Ти проси, щоб тебе залишили при мені, то не пожалуєш. — заохочував Вачкова.

Вачків завзято шурував кітли й горшки; за хвилину вони були наче срібні. Кухар був задоволений з його роботи, зайшов до комори, вкрав добрий кусень вудженої солонини, взяв із скриньки сухарів і дав Вачкову.

ПОСТАНОВИ АРХИЄПИСКОПСЬКОГО СИНОДУ який відбувся в Римі восени 1969 року

Синод складає належний поклін Свт. Вселенському Архиререві Папі Павлові VI і заяву лояльності та послуху.

I. СПРАВА УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

1. Виразно станувши в час Вселенського Собору Ватиканського II на патріярших началах в

устрої і правлінні Помісної Української Церкви, які — устрій і правління — від віків зберігаються в усіх Помісних Церквах Сходу, в тому числі і в Київсько-галицькій Митрополії, Синод рішає на цих канонічно-правних началах виконувати свою пастирську службу в правлінні Української Католицької Церкви в усіх країнах поселення її вірних під

Українські паломники перед собором Св. Софії, 28 вересня р. Б. 1969.

проводом Верховного Архiepіскопа чи Патріярха як помісного Голови.

2. Конституція й устрій українського патріярхату є такі, як і інших патріярхатів на Сході, з узягядненням властей Київсько-Галицького Митрополита до Берестейської Унії.

3. Синод рішає вислати письмо до Святішого Отця, підписане всіма Владиками, з проханням підвищити Верховного Архiepіскопа Української Церкви до гідности Патріярха.

4. Синод доручає Українському католицькому університетові видати окремі праці і студії в цьому напрямі.

II. УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

5. На предложення Верховного Архiepіскопа Йосифа Архiepіскопський Синод приймає під опіку, на свою власність і відповідальність Український католицький університет ім. св. Климентія-Папи в Римі, при вулиці Бочча ч. 478.

6. Синод з радістю і признанням прийняв до відома звіт про наукову і велику видавничу працю Українського католицького університету, зокрема готовість університету видавати також серії проповідей, як і інших богословських підручників.

7. Щоб дати нашим отцям духовним, монахам і монахиням, а також і мирянам, нагоду познайомитися з умовами життя й апостольської праці на рідних землях і на поселеннях, Синод доручає Українському католицькому університетові влаштовувати богословські, душпастирські, катихитичні і ін., відповідно до

потреби, курси для підготування працівників на Сході і на поселеннях.

8. Синод поручає Українському католицькому університетові створити Осередок постуляційних студій, якого завданням буде збирати матеріали і підготовляти беатифікаційні і канонізаційні процеси українських праведників.

III. ЛІТУРГІЙНІ Й ОБРЯДОВІ ПОСТАНОВИ

9. Синод гаряче доручає і твердо кладе на серце всім отцям духовним, монахам і монахиням та всім виховникам повчати і звертати окрему увагу вірних, передусім молоді, на красу, велич і духа нашого обряду, його особливе значення в житті Вселенської Церкви і українського народу; вивчати свій обряд і його літургійні мови, старослов'янську та українську. Треба безумовно провадити усю виховно-релігійну працю в дусі свого обряду і піддержувати прив'язання до нього, закликаючи всіх вірних до пильного зберігання всіх його традицій і плекання його церковної музики, архітектури, іконографії та всіх форм його релігійно-мистецького вияву.

10. При тому треба постійно пригадувати нашим вірним, зокрема молодому поколінню, що згідно з ученням II Ватиканського Собору всі вірні також безумовно і стисло обов'язані не тільки зберігати свій обряд, але його розвивати, закріплювати, поширювати й удосконалювати (Декрет про Східні Церкви, 6).

11. Наші Владики, отці духовні, ченці і черниці, повинні сміло боронити прав візантійсько-укра-

їнського (київсько-руського) обряду і пригадувати вище наведену постанову II Ватиканського Собору всім тим, хто посмів би її порушувати.

12. Літургійними мовами в Українській Католицькій Церкві є мови: церковно (старо)-слов'янська з прийнятою у Київсько-Галицькій Митрополії вимовою та українська.

13. Синод приймає до відома і схвалює українські переклади Євангелії, Апостола і Божественної Літургії св. Йоана Золотоустого, видані Блаженнішим Верховним Архиспископом.

14. Усильним бажанням Синоду є, щоб Між'єпархіяльна літургійна комісія під проводом Блаженнішого Верховного Архиспископа продовжувала переклад на українську мову і інших літургійних книг нашого обряду, як Трєбника, Часослова тощо та дальших частин Св. Письма.

15. Синод приймає до відома і одобряє приготоване Літургійною комісією видання Архієратикону.

16. У доповненні до постанов попереднього Архiepіскопського Синоду з 1965 року про вживання мов інших, як старослов'янська й українська, в служенні Св. Літургії, тобто читання Апостола, Євангелії, виголошування проповідей, "Вірую", "Отче наш", "Вірую, Господи", теперішній Синод дозволяє вживати інших мов також у дияконських частинах, це значить, у всіх скєтєніях із прошеннями і відповідями вірних. якщо в храмі служиться більше Св. Літургій і якщо заходить таки справжня потреба. Синод, силою такого загального рішення дозволяє Впреосв. Митрополитам і Владикам поза митрополіями вживати інших мов за попереднім

узгідненням і благословенням Блаженнішого Верховного Архiepіскопа.

17. У зв'язку з повищим рішенням, Синод поручає Впреосв. Митрополитам і Владикам поза митрополіями предложити відповідний літургійний переклад у відносній до місцевих потреб мові Верховному Архiepіскопіві, щоб його можна було видати з благословенням на користування ним.

18. Щодо святкування свят в Українській Католицькій Церкві, Синод, беручи до уваги нові суспільні й економічні умовини життя і праці наших вірних та звільнення вже іншими помісними Церквами їхніх вірних від деяких наказаних свят, постановляє в дусі канонів II Ватиканського Собору: 3 днем 1 січня 1970 року обов'язуючими для вірних нашої Церкви є наступні святкові дні:

1) Всі неділі в календарному році.

2) Різдво, Богоявлення, Великдень, Зіслання Святого Духа — по одному дневі (перший день).

3) Найменування (Обрізання) Г.Н.І.Х.

4) Благовіщення Пречистої Діви Марії.

5) Вознесення Г.Н.І.Х.

6) Успенія Прєсвятої Богородиці.

У ці свята всі вірні в совісті зобов'язані брати участь у Службі Божій та інших церковних богослужєннях, вислухати проповіді та здержатися від тяжкої фізичної праці, а єпископи й парохі, або їх заступники, обов'язані жертвувати Службу Божу за єпархіял, парафіан і своїх вірних та виголосити проповідь. Очевидно, що від цих обов'язків допускається звільнюючі причини (не-

дуга, службові чергові обов'язки, фізичні перепони й ін.).

У всі інші свята священники обов'язані відправити Служби Божі і виголосити проповідь для вірних у догідну пору (вранці або ввечері), щоб могли святкувати ті вірні, що бажають і можуть. Одначе таке побожне і давнім звичаєм освячене святкування тих свят: брати участь у Службі Божій і церковних богослуженнях та здержуватися від тяжкої фізичної праці, не обов'язує в совісті, а священники не зобов'язані жертвувати Службу Божу за нарід.

19. Попередня постанова щодо посту остас в повній силі для цілої нашої Церкви і всякі виломи є незаконні (пор. "Благовісник" 1966, ч. 2-4).

20. Належить надалі зберігати прадавні звичаї і приписи нашої Церкви щодо посвячення Велико-го мира й антимінсів у Великий четвер.

21. Згідно з первісною традицією в Київсько-Галицькій Митрополії Велике миро та антимінси посвячував Митрополит як Голова Помісної Української Церкви і передав їх Єпархам Митрополії. Тому Владики, які на бажання отримували б Святе миро чи антимінси від Верховного Архiepіскопа, поступали би в дусі тієї традиції.

22. Церковні ризи і священника та монаша ноша повинні відповідати східнім традиціям нашого обряду.

На вигнанні Данте написав безсмертний твір Божественна Комедія.

Ввайланд написав найкращу книжку по відбутті тяжкої в'язниці.

IV. ПОКЛИКАННЯ ДО СВЯЩЕНИЧОГО СТАНУ

23. Беручи до уваги надзвичайно великі духовні й організаційні потреби нашої Церкви й відносно великі духовні й організаційні потреби нашої Церкви та відносно дуже мале число священників, ченців і черниць, що могли б відповісти цим пекучим потребам, Синод закликає всіх отців духовних, чернечі чоловічі й жіночі спільноти та всіх вірних Української Католицької Церкви, щоб поглибили і зміцнили працю на полі покликань до духовного й священничого станів у наших рідинах, школах, організаціях і установах у тому глибокому переконанні, що Бог кличе на свою особливішу службу численних і спосібних юнаків і жоначок з нашого українського народу. Наша Церква, наша родина, наша школа і преса, наші установи і ціла українська спільнота мусять їм у цьому допомогти молитвами, виховними впливами, усвідомленнями, заохочуваннями, поученнями і матеріяльними засобами.

24. Наша Українська Католицька Церква рішає і далі заохочувати і виховувати кандидатів до священничого стану так, щоб вони приймали Св. Тайну священства в безженності і могли всеціло посвятитися праці для Бога, Церкви й народу.

Одначе при тому наша Церква обстоє свою давню традицію допускати до священства теж кандидатів у жонатому стані.

25. З цього огляду, а також з огляду на великий брак священників, Синод постановив звернутися до Святішого Отця Папи Римського з проханням, щоб Священна Конгрегація для Східніх Церков відликала заборону для на-

Елаженніший Верховний Архиспископ Йосиф Кардинал Сліпий підчас Служби Божої. 1969 рік.

шої Церкви в Америці й Канаді висвячувати кандидатів у жонатому стані.

V. ДУШПАСТИРСЬКА ПРАЦЯ

26. Згідно з рішенням Собору Ватиканського II (Завдання і життя священників II, 4), що головним

завданням Єпископів і їх співробітників-священників, є голошення Христової Євангелії всій тварі, Синод зобов'язує всіх Отців Душпастирів совісно виконувати цей, Христом покладений обов'язок і проповідувати кожної неділі і свята та використовувати до цього також інші нагоди, як

вінчання, похорони тощо. Задля того належить дуже дбайливо приготувати і випрацювати духовні науки, пристосовуючи Боже Слово до щоденних потреб, вимог та умов сьогоднішнього світу.

27. В тій цілі духовні отці повинні покористуватися зразковими підручниками і проповідями всесвітньої богословської літератури, передусім відносними виданнями Українського католицького університету.

28. Не менше важливим завданням духовенства є навчання катехизму. Велику поміч у цьому напрямі дали і дають ченці і черниці. Дуже помічним у катехизації є катехизм, виданий Верховним Архiepіскопом. Синод поручає його гаряче усім для науки, тим більше, що він належить до найкращих видань того роду у Вселенській Церкві.

29. В цілі успішнішої помочі духовних Отців своїм Єпископам у виконванні їхнього пастирського служіння в провіді повіреного їм стада, Синод поручає, щоб згідно з постановами Собору Ватиканського II ("Христос Господь", 27; Завдання і життя священників 7) були утворені у всіх єпархіях і екзархіях "Ради пресвітерів".

30. Для всебічного лізнання духовних і організаційних потреб Божого народу та намічування практичної програми апостольської праці у всіх наших єпархіях, розуміючи при цьому завжди і екзархії, повинні, згідно з постановами Собору Ватиканського II (там же), також постати і діяти "Пастирські Ради" з участю представників єпархіяльного і чернецого духовенства, представниць жіночих чернечих спільнот та мирян.

31. В дусі синодальної відповідальности за духовне добро і розвій цілої нашої Української Католицької Церкви в Україні і в різних країнах світу на поселеннях та в дусі національної солідарности в піддержанні духових і культурних потреб цілого українського народу, Синод рішає поширити і скріпити збіркову акцію на "Церкву в потребі", передусім у час Великого посту, щоб могли успішніше прийти з поміччю нашої Церкви в тих країнах світу, де вона її найбільше потребує. Зібрані жертви належить відсилати до Верховного Архiepіскопа, який їх буде розділювати потребуючим.

VI. ОРГАНІЗАЦІЯ МИРЯН

32. Архiepіскопський Синод висловлює признання нашим церковним і громадським товариствам, організаціям і установам мирян, які в дусі християнського апостоляту беруть активну участь у праці Української Католицької Церкви та посвячують для неї свої найкращі сили.

33. Все ж таки, щоб краще відповісти сучасним потребам нашої Церкви, Архiepіскопський Синод доручає всім товариствам, організаціям і установам присвятити ще більше уваги апостольським, національним, суспільним і виховним питанням нашої української спільноти. В цьому повинні активно помагати і стояти в передових рядах духовні отці і чернечі чоловічі та жіночі згромадження.

34. Всі ті товариства, організації й установи, оперті на єпархіяльній основі, повинні через своїх представників входити до

Головної Ради українських католицьких мирян, яка має чим скорше себе уконституувати.

VII. ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

35. В повній свідомості своєї високої і важкої відповідальності за релігійне і національне виховання нашої молоді, Синод закликає духовних отців, батьків, згромадження ченців і черниць та всі українські церковні і громадські товариства, організації і установи, оснóвувати і піддержувати українські дитячі садки, цілоденні і вечірні школи, літні табори, курси українознавства, Український католицький університет з його філіями, щоб дати можливість нашій молоді вивчати українську мову, історію, культуру і традицію свого народу. Зокрема Синод доручає таке виховання, яке зміряє в цілості до того, щоби в душі християнської віри і релігії, пізнання свого обряду з усіма його духовними і культурними скарбами, займало перше місце в теорії і її застосуванні.

36. Архиепископський Синод доручає і піддержує також матеріально ідею всесвітніх з'їздів української католицької молоді в цілі кращого самопізнання, зрозуміння проблеми цілої нашої Церкви і народу та намічення програми спільної дії.

VIII. ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ

37. Згідно з постановами Собору Ватиканського II (Декрет про екуменічний рух), Архиепископський Синод рішає розпочати в тих епархіях і екзархіях, де ще дотепер цього не вчинено, піддержувати вже існуючі, еку-

менічні церковні і громадські розмови з Українською нез'єднаною Православною Церквою, духовними і мирянами та з іншими християнськими церковними і спільнотами і віроісповіданнями.

38. В цілі успішнішої екуменічної акції Владика мають створити в своїх епархіях окремі екуменічні комісії з відповідними вказівками і засобами.

39. Теж задля цього Синод звертається до Верховного Архиепископа Йосифа, щоб започаткував сходини представників Східних Церков.

IX. ПРАВНИЧІ ПОСТАНОВИ

40. Архиепископський Синод устанóвляє Трибунал церковного суду III інстанції для подружжя і інших справ з осідком у Римі. Його творять українські європейські Владика під проводом Верховного Архиепископа.

41. Ідучи слідом за постійною практикою цілої Вселенської Церкви, Синод перестерігає вірних і відраджує їм мішані подружжя, тому що вони стають дуже часто нагою і причиною до релігійної, обрядової і національної байдужости для подругів і їхніх дітей.

42. Архиепископський Синод устанóвляє Трибунал для беатифікаційних процесів, зложений з європейських Владик під проводом Верховного Архиепископа.

43. Архиепископський Синод звертається до Єпископів латинського обряду, щоб самі зберігали і видали своїм священникам доручення зберігати рішення Соборного декрету в справі зміни обрядів.

Х. ПАСТИРСЬКЕ ПОСЛАННЯ

44. Для загального звідомлення і подання постанов для духовенства і вірних, для об'єднання, скріплення і піднесення духа Синод рішив видати спільне пастирське послання.

СЛОВАЦЬКА "ПРАВДА" АТАКУЄ ЦЕРКВУ

Напередодні великодних свят за Юліянським календарем (29 березня) словацка комуністична газета "Правда" накинулася на Римо-католицьку та Греко-като-

лицьку Церкви в Чехословаччині, закидаючи їм, що їхнє духовенство в час ліберального курсу А. Дубчека вело "антисоціалістичну та протисовєтську діяльність". Далше "Правда" повчас, що "церкви та релігійні організації повинні усвідомити, що їхнє релігійне виховання має бути достосоване до законів соціалістичної держави та до соціалістичних норм, якщо вони (тобто церкви та організації) хочуть бути лояльні супроти держави".

Газета робить закид, що "духовенство пробувало, без дозволу

Руїни
Успенського
собору (1108 р.)
Кисво-
Печерський
заповідник.

Фото
М. Говденка.

держави, організувати політичний "клерикалізм", до якого прилучилися й різні екстремістичні елементи".

Греко-католицькій Церкві в Словаччині "Правда" закидає, що в 1968 р. в час лібералізації "розпалила релігійну ненависть проти православної Церкви, її духовенства й вірних, поширювала протисоціалістичні та протисоветські настрої та допустилася навіть деяких кримінальних дій не лише в церковній ділянці, але навіть у відношенні до мирного співжиття громадян".

Православна Церква Словаччини є частиною Російської Право-

славної Церкви. В час лібералізаційної політики, коли загал населення виступав проти СРСР, дехто виступав і проти Православної Церкви, як знаряддя советської політики в ЧСРР.

Випад офіційного словацького комуністичного органу проти Церкви вважають передвісником нового ставлення до Церкви, яка за Дубчека користувалася значною свободою і пробувала налагодити нормальне церковне життя. За Дубчека із таборів та каторжних робіт звільнено й багатьох українських греко-католицьких священників, яких заслано туди за відмову пристати до Російської Православної Церкви.

Церква Св. Спаса на Берестові (1113-1125), Київ.
Фото В. Лащенко.

ПРИЧИНА НАШИХ ПОРАЗОК

Коли читати деякі статті, а то й книжки, чи збоку приглянутися психіці деяких наших країн поселення, то мається враження, що це все — якісь музейні експонати з-перед сто років, змуіфіковані в своїй застарілості, а проте... рухаються і вдають новочасність. Такі прояви видні й у наших духових струмах: подається, як нові й модерні, старі-престарі брехні, обгорнуті тільки в новезьке модерне опакування "Юкрейн пекерс". Ну, а наверху друковане модерними черенками: мейд ін такі-то -ізці. Багато ще й упевняє, що їх -івщина "стоїть на позиціях християнських Церков", так, наче б то Христос установив Своїх Церков *кілька*...

До таких брехень старезних належить м. і. й така, що світ ділиться на Схід і Захід, Америку і ССРСР, які ніби з собою обов'язково воюють. Але йдучи на співпрацю нпр. із Чян Кай Ші, якось не хочеться добачити (публічно!...), який саме прикрій життєвий досвід зробив китайський маршал на своїй вірі у: 1) Революцію (з великої букви!), 2) Схід і 3) Захід. Якщо б він не був Китайцем та й старим уже дипломатом, то мабуть сказав би коротко слівцем, яке нагадує наших сарматів...

Історія це наука, з якої навіть дурний може багато дечого навчитися, якщо собі запам'ятає з неї бодай деякі події. Отже нпр. з історії ЗСА те, що філософія її визначних мужів чисто позитивістична, чи — за американським філософом із Гарварду. Ввиліа-мом Джеймсом — навіть у релігії, без віри у неї!, бачить тільки *корисність*, а не *правду*. Релігія для більшості "релігійних" Американців це свого роду корисна річ для респектабилиті. Отже не треба думати, що Американці нічого про наші державні змагання не знають, то, якщо їх повчимо, зараз же дадуть нам поміч. Ще ж у 1919 р. секретар заграничних справ ЗСА Ленсінг сказав виразно нашим дипломатам, що українська справа "не лежить у лінії американської політики". През. Ввилсон, якого 14 точок поставили весь світ ніби на нові рейки у справах національно-державної політики, той самий Ввилсон був публічною опінією заставлений післати "білим" поміч проти большевиків. І він вислав її з тим тільки додатком, що американському північному корпусові наказав охороняти залізничні шляхи і, не дай Френкліне, чогось більше понад те... А в наших часах Гарриман, що хіба знає про наші змагання та й сказав нам стільки гарних слів, навіть зарекордував!.. — поїхав до ССРСР і, вернувшись, написав — уже не в українських часописах, але в американській пресі, яка справді виробляє громадську гадку і кермує політикою — написав про те, яка культура, свобода й щасливе життя в ССРСР! То в нагороду за те дали його у В'єтнамі на дорадника й дипломата... Навіть, якщо б знайшлися в Америці люди, які насправду думають про нещадну війну з комунізмом, то їх викінчать так, як викінчили масони ген. МекАртура, чи сенатора МекКартія, чи міністра війни Форрестала. Бо Аме-

— Заздалегідь кажу тобі, що якір знімаємо не скорше як за три дні. А за той час, уважай, не пропий грошей. Як хочеш, залиши їх у мене.

Степан так і зробив. Капітан дав йому посвідку та пішов до своєї каюти. Степан присівся до моряків, що працювали на палубі

— Пасажир! — жартував один із моряків. — Умієш плавати на морю?

— Не думаю бути моряком.

— Ти мусиш добре держатися, кажу тобі, наш кораблик любить жартувати. Візьми з собою кілька пляшок, якщо хочеш цілим дістатися до Америки... — жартували старі моряки.

Степан побачив, що "Делфин" таки добре "підтоптанний" став і думав, як то використати тих кілька вільних днів? — Чи не шукати б роботи, щоб хоч дещо заробити. Йому пощастило. Причавив якийсь корабель, що мусів якнайскорше вивантажити свій товар. Приймали кожного, хто б не зголосився до праці; платили по дві марки денно. Робота тяжка, — двигати скрині. Їх було дуже багато. Вечором Степан був такий перетомлений, що ледве волів ногами, але заробив дві марки. Сказали, що завтра знову може прийти, якщо хоче. І знову ранком пішов він до роботи. Робітників підганяли при роботі, обіщували додати ще один марку, хто робитиме скорше. Кості боліли, важко було згинатися, але знову заробив аж три марки! Разом п'ять марок. Третього дня не було вже ніякої роботи.

Капітан сказав, що сьогодні по полудні вітрильник покидає пристань. Перед від'їздом написав Вачків листа до дому. — Не бачуйте, я не забуду рідного краю і вас рідних. Як дороблюся в Америці, буду старатися спровадити батька, маму й сестру Оленку до себе.

Заскреготів якір. — До якора! — скрикнув моряк.

Степан почав учитися мореплавства, разом із моряками помагав витягати якір; цей на щастя лежав на дні не дуже глибоко та не був надто тяжкий.

Після півгодини розп'яли вітрила, "Делфин" став помалу посуватися до моря серединою каналу, серед численних кораблів. Почалася подорож...

3

Коли "Делфин" вплив на Північне море, в напрямі Англійського каналу, зазнав відразу того, що моряки називають "короткою хвилею". Від одного піннистого берега до іншого в найширшому місці Канал є на 350 англійських миль широкий, у найвужчому, від Кале до Доверу, всього двадцять дві англ. милі. Ще корабель не дійшов до рівноваги, зісунувшись із хребта одної хвилі, а вже наступна схопила його. Тому то корабель на короткій хвилі витанцьозує якійсь наче божевільний танок.

Вачків відчув, що йому робиться млосно. Негайно після того, як виплили з пристані на море, збілів на лиці. Їжа була йому не до смаку. Він пішов із палуби до кабіни, але й тут було те ж саме.

рикою не правлять ті, про яких загал думає, що це правління, вони ж тільки студжмени-солом'яники. А ті, що насправду правлять Америкою і т. зв. Заходом, це такі ж матеріялісти, як і большевики, і так само змагають до диктатури над світом, тільки що іншими дорогами.

До таких висновків мусів би уже хіба дійти і Чян Кай Ши, коли кооперує з українськими -івцями. Другим партнером тієї матеріяльної слабизни є ще Еспанія з "фашистом" ген. Франком. Можна б ще спробувати з ідеалістом Салязарем у Португалії, — вже спаралізованим, то й крапка. Більше приятелів нема. Бо всі стоять, як оті польські "католики", чи "старші брати" православні Москалі — на становищі матеріялістичному, прагматистичному, позитивістичному, чи, як би там цю заразу і ересь не називати. Вірити в ідеалістиз-гуманітаристів, у їх цибульну брехню про гуманність, права людини і т. п. сім шкірок цибулі, з яких усеодно смердить і саме правдиве ядро становить цибуля, це так, як у боротьбі Донцова з інтернаціональними Жидами покликуватися на "...інтернаціональну" масонку Блаватську.

Недавно був я на одному зібранні людей, які всі наші праві націоналісти, хоч різних "деномінацій" -івців. Говорили деякі дуже вчено, всі проти большевизму, але хоч на кожному кроці дехто підкреслював, що стоїть "на позиціях християнської етики", то було враження, що в реальне, дійсне життя Ісуса Христа, як в історичний факт, ніхто з них твердо, насправду не вірить. Як отой мій знайомий, що ходив зі мною на реколекції до церкви, а по виході впевняв мене, що Бога нема, бо він це знає з викладів біології за большевицьких часів...

Коли ми в Галичині мали відкритих ворогів релігії, нпр. у партії радикалів, то тут, на поселенні, справа ще гірша. Бо — респектабилітє ради — вже й радикали переконують нас про своє християнство, чи — назв'їм це правильно: безвірники стають для бізнесу правовірними фарисеями. Як той один державний муж великої Америки Айзенгавер, що 40 років обхсдився без Церкви, але як став великим мужем, то пригадав собі, що він теж належить до якоїсь там деномінації: бо воно дає респектабилітє... А от знов кілька літ тому в клубі "Козуб" у Торонто, в залі православної церкви, мав ред. Юрій Дивнич-Лавриненко відчит про літературу вітаїзму. Відчит прекрасний формою, але, якщо йдеться про історичну правду, наскрізь, скажім гречно, "теософічний". Правдомовність автора відчиту можна було розпізнати з хитрих відповідей, які він давав на запити. Нпр. на запит, як ставилися вітаїсти до Православної Церкви, пан Дивнич (чи цей псевдонім від Див?) відповів, що дуже позитивно, бо сам Павло Тичина вчився в духовній семінарії... Свербів мене язик докинути: Сталін теж у духовній семінарії вчився... Далі, казав п. Дивнич, навіть сам митроп. В. Липківський був вітаїстом... Яким, про те можете прочитати в його праці п. я. "Відродження Української Церкви", яку п. Дивнич дуже хвалив, не знаючи того, що вона вже видрукована.

а не в рукописі, про який можна би плести теревені*). Що сам Гичина протиставить "соняшні клярнети" Святому Духові, цього п. Дивнич, хоч навіть назвав цей струм у літературі "клярнетизмом" і дуже його захвалював, як ніби боротьбу з большевизмом, про це він не захотів собі пригадати. Таксамо не пам'ятав якоего того, що сам творець терміну "вітаїзм", М. Фітільов-Хвильовий, був членом "тройки" большев. чекістського суду, що воював із "петлюрівськими бандами", а самогубством скінчив не через знеохоту до "українського одушевлення життям: вітаїзму", тільки через те, що побачив банкрутство свого ідеалу "Загірньої комуні". Подібно скінчили самогубством справжні комуністи-Українці: міністр М. Скрипник, мін. П. Любченко і б. і. Навіть Москалі-комуністи, нпр. поет Маяковський та письменник Фадєєв. Та з цього ніяк не виходить, що вони не були комуністи. А хто відібрав собі життя через зневірення в комунізм, той іще ані трохи не повинен стати "національним героєм". Так, як нпр. не можна доказувати "релігійності" І. Франка, фальшуючи його безбожницький вірш "Говорить дурень в серці своїм: єсть Бог", як це зроблено в книжці В. Дорошенка п. н. "Великий Каменярь" (вид. КУК, Вінніпег 1956). Бо саме навіть той, хто пропагував у нас перший позитивістичну філософію Комта, хто привів до неї І. Франка і так зробив його радикалом-гуманістом, сам Михайло Драгоманов, справедливо писав: "Брехня не наука!"

Заперечення особового Бога большевиками, чи позитивістами, чи реальною: Правди — все оте гріх, який саме зі становища практичності (себто: для осягнення добра, щастя, користі) є найбільш непрактичним. Сам Бог у Св. Письмі називає Себе двома прізвищами: 1) Я с Той, Котрий Є! (Аз єсьм сий) і 2) Бог є Любов (Бог Люби єсть). А Христос говорить про Себе: "Я є дорога, правда й життя". Божий порядок-лад, який Бог дав при сотворенні світу, такий, що найперше мусимо пізнати правду, потім іти нею, щоб полюбити її. А тоді: "люби і роби, що хочеш!" Бо коли дієш у пізнанні правди і з любови до Бога, Котрий є Правдою, Любов'ю і Життям, тоді не зробиш суб'єктивно нічого злого. Хто ж нехтує тим Божим порядком речей, хто нехтує *правдою*, той іде не до Бога-Добра-Щастя-Життя, а до диявола, "сина ложі", як називас його сам Христос, а диявол не тільки "не має в Мені (Бозі) нічого спільного", — каже Христос, — але диявол іще "душолюб із почину", ворог Бога, як Правди, як Добра, як Життя. Dlatego ті всі, які дияволом "проходять світ": Гітлер, Сталін, Мусоліні, Гочімінь, Скрипник, П. Любченко й і. — державні мужі, Ніцше, Вайнінгер, Хвильовий, Маяковський і і. письменники чи філософи безбожні — всі вони "не вертаються назад", а кінчать життя без-

---

*) Пор. Митроп. Василь Липківський: "Відродження Церкви в Україні 1917-1930". Торонто 1959. Стор. 355. Ця книга основно спростовує "ідеалістичні" брехні про "вітаїстів" ув УАПЦ та виказує пером основника тієї Церкви голу правду тих часів.

славно: божевіллям, самогубством, вбиті без розкаяння. Бо диявол син брехні: обіцяє "будете, як боги, що знають добро і зло" (ще в раю!), а дає тільки вічну кару, плач і скрегіт зубів, те, що він має на правду в посіданні.

Такий є спосіб думання тих, що вірять у дійсного, історичного Христа і Його Тіло (Містичне) Тіло: Христову Церкву. Такі знають, що ні Совети, ні Америка, ні Канада, ні Україна навіть не є остаточні, найвищі вартощі, що всі вони не є *критерієм правди*. Що правда дійсна є понад ними і тільки вона вічна, вони ж мають із вічності тільки ту частину, яку візьмуть із правди. Який гарний і справедливий ідеал боротьби за українську державність. то він гарний тільки тому, що походить від правди-справедливості. і тільки так довго правдивий і гарний, як довго не перечить Божій правді. Якщо ж він хоче стати понад нею, як це було нпр. у поганським декалогу націоналістів (який тепер уже трохи змінили!). то скочується в bagno націонал-соціалізму і кінчить братовбивством та самогубством. Якщо справедливе змагання до соціальної справедливості переходить у поганський соціалізм: чи більшовизм. то кінчить страшним нещастям саме тих мас, для яких мало бути щастям, а своїм творцям приносить неславну смерть: творець соціалізму Ф. Ляссаль гине в поєдинку, а страшна смерть більшовицьких творців, що її спричинив Сталін, у всіх нас іще на очах.

Фарисейство: мати Бога на устах, а діяти, як би Його взагалі не було, це саме головна причина всіх наших поразок. Бог "є Той, Котрий Є", отже єдина причина самого вже найвищого (в людському розумінні) добра: існування, від якого починаються всі інші добра. В цьому розумінні Бог є теж Правда повна, і всяка правда (те, що дійсно є!) з Нього бере початок. Правда вказує єдиний реальний, дійсний шлях ("Дорога") до досягнення всякого дійсного добра, врешті самого Бога. Отже хто бреше, говорить чи творить свідомо неправду, той тимсамим відтягає від себе всі ті добра. єдині *дійсні добра, єдине дійсне щастя, яке дає саме правда-життя-любов.*

Значить: шукати треба собі союзника не в Заході чи Сході, а в Бозі, "Який усе сотворив і всім управляє", як знають діти навіть із катехизму, а чого не знав нпр. один із моїх професорів філософії, "живучи блудно": я слухав дві години його викладу про те, що "не знати, чи Бог є?" і, щиро кажу, дивувався, як професор університету не читав нічого з християнської філософії, ба, навіть не знав малого катехизму. Від того часу не маю вже сумнівів щодо правд віри: коли професор двох університетів із двома докторатами, автор психології, нічого в тій справі не може переконливо сказати, то він сам *тільки вірить* (але: нерозумно!), "не знати, чи Бог Є?"...

Типовим зразком неповної нашої віри є нпр. ставлення деякої нашої національної преси до мучеництва наших католицьких Владик, священства й вірних: страху ради, щоб було когось там не відстрашити... (хоч поправді всі вони, за виїмком одиниць, усі вже в УРДП...), поминається кількома рядками дрібненького письма на негідному місці часопису такі вісті, як нпр. замордування св. пам.

нашого єпископа Олександра Хіри, мовчить про давніших мучеників-католиків або знов же збувається їх кількома рядками. Натомість видвигається всякого роду й дуже сумнівних "мучеників", про яких сам митрополит В. Липківський пише, що вони були секретні співробітники ДПУ та "христородавці". І таких людей видвигає не тільки усредівська преса (яка сміє навіть ставити поруч себе Петлюру і Хвильового!), але й навіть "націоналістична" (не ціла!) на п'єдесталь "національних мучеників". Не можна прийняти, щоб у редакціям сиділи аж такі незнайки, які не вміли б розрізнити такої простої правди, що "замучений" співробітник ГПУ (ДВУ), вже з цього приводу, що його — як мурина, що свос вже відробив і не потрібний — зліквідували гепеушники, то він уже "мученик"; тоді треба б і Єжова і Берію в мучеників пошити... Коли ж отже таке про те в наших національних часописах пишеться, то тут просто треба бачити торгування правдою для хвилевого зиску. Це може видається образою декому, але це, кажучи по-московськи, тільки "тонкіс намьокі на толстие обстоятельство". Бо з того, що хтось причислює себе до націоналістів, аж ніяк не виходить, щоб йому вільно було робити безкарно те, що робить нпр. Ю. Дивич: замилювати очі. Бо брехня залишається брехнею, чи ми робимо її для "доброї цілі" націоналістичної, чи просто для большевизму. Я сказав би навіть, що брехня в ім'я націоналізму шкодить нам більше, як очковтерательство в ім'я "націонал"-комунізму. Воно і безмірна глупота: думати, що неправдою (себто чимсь, чого нема) збудуємо правду (щось, що є).

Сидимо на маленькій землі, а вона в космосі така маленька, як атоми. Крім нашої соняшної системи, кажуть учені астрономи, має ще бути около пів мільярда таких світів. Ніякий розум не може обняти навіть зрозумінням тієї величі вже тільки матеріального світу. Коли читати "заключення" вчених фізиків про те, що таке матерія, про скінчність світу, про його постання і т. п., коли дехто з учених доходить до такої "метафізики", що властиво все на світі, це тільки... число, якого не можна вяснити чи зрозуміти, то ще дуже ясними видаються мені ті "сухі, схолястичні" дані християнської метафізики, що їх я колись учився. І приємно та щасливо (в скінченному людському розумінню!) жити таким, якому багато справ ясних, бо хотів їх нам відкрити сам Творець і Вседержитель вселенної.

Кажуть Німці: "Чого не знаю, це не робить мене гарячим". Повне і правдиве пізнання наших національно-державницьких змагань, як змагань *співхідних із змаганням Справедливости*, може єдино виробити в наших душах гаряче переконання. А тільки гарячі переконання (через пізнання розумом і полюблення серцем) можуть детермінувати волю до величнього діла. Витримати ж у цьому ділі може тільки той, хто має гарний і добрий характер, а такий може мати тільки глибоко-релігійна людина. Всякі ж люди, що хочуть спрямувати наш націоналізм у кут "сліпої волі" чи "стихії", спрямовують його саме тільки в бік біологічного матеріалізму ("вітаїзму" чи "націонал-комунізму"), який, поправді ка-

жучи, слабший від соцматеріалізму, та — на практиці історії т. зв. “ренесансу 20-их років” — виявив себе тільки кривою стежкою вділ, на дно підлого прислужництва Москві комуністичній (а за царя давав отих служилих малоросів, що про них писав Куліш: “Істе, п’єте, і любите Вкраїну”...).

Хто твердить, що історичний Христос — це міт, той такий же син Батька Ложі Диявола, як був Хвильовий, Скрипник і навіть “великий гуманіст” Ленін. І такий веде свою націю туди, куди завів її був Гітлер.

о .Альберт Банга, (†) І. Т., Будапешт

ВІДРОДЖЕННЯ СВІТУ В ХРИСТІ

Патер А. Банга знав Європу, Північну і Південну Америки з власного досвіду й душпастирської праці; як загально признаний і високо шанований письменник і проповідник, стояв він у живім зв’язку з інтелектуалами свого часу. Багато років керував Центральним Секретаріатом Марійських Дружин у Римі та заклав там міжнародній орган для тієї католицької еліти п. н. “Acies Ordinata”. Своєю сильною індивідуальністю мав він також великий вплив на Католицьку Акцію Мадярщини. Його організаційному талантові завдячує католицька Мадярщина славні святкування св. Емериха і Євхаристійний Конгрес у Будапешті. Світлий католицький організатор та великий патріот, о. Банга помер у розгарі останньої війни, 29 квітня 1940 року.

Статтю-синопсу, яку оце друкуємо, о. Банга склав латинською мовою в лютні 1939 року. Сам він назвав зміст синопси зібранням свого життя та хотів видати її пояснення більшою книжкою в різних мовах світу. Та, казав він, вистане, якщо бодай один її примірник дійде до рук Свт. Отця, Пія XII.

Подаємо ось тут цифровий і азбучний поділ самого автора; вони вже своїм зверхнім виглядом нагадують зміст книжки; бо властиво ця синопса ніщо інше, як зміст-диспозиція задуманого твору. А проте ми переконані, що навіть так подані думки того великого мислителя й досвідченого практика-організатора найдуть серед активних провідників нашого християнства належне зрозуміння й відгомін.

Редакція

ОСНОВНІ ДУМКИ:

І. Яке є положення?

Є великі поодинокі осяги в Церкві, проте у великому й цілому панує зісвітчення (ляцізація); дивись: переслідування, пропаганда безвірництва, байдужність мас, зісвітчене життя, відхристиянцена

культура, незаторкнені християнською культурою поганські країни, упадок моралі.

II. Що значить відродження?

Не: повернути всіх людей; усіх ворогів знищити; завтра вже все перемінити. Тільки:

- 1) Всіх католиків сповнити помалу гарячою загарливістю.
- 2) Авторитет і певне визнання Церкви винести теж і назовні.
- 3) Витворити християнську атмосферу в культурі й цивілізації.
- 4) Те саме у некатоліків і нехристиян.
- 5) А все те: Постепенно, але не: Ніколи.

III. Чи можливе воно?

- 1) Бог хоче цього, отже не є воно неможливим.
- 2) Ми маємо могутню зброю, правду й засоби для спасіння.
- 3) На людей можна впливати, як це показує сучасність.

IV. Чи не було б ліпше залишити все те надприродності?

- 1) Певно, що надприродні засоби найперші, але вони самі не вистачають, подібно як вони підчас хвороби самі не уздоровлюють (за винятком хіба чуда).
- 2) Природні засоби стаються надприродними через намір та ціль.
- 3) Ми не повинні спокушувати Бога, коли самі можемо щось зробити.
- 4) Досвід з історії.

ПРИЧИНИ НАШОГО ЗАНЕПАДУ:

I. Історичні підстави:

- 1) Розвиток модерної думки (гуманізм, реформація, безвірна філософія, янсенізм, лібералізм, упадок релігійного авторитету, суб'єктивізм, техніцизм).
- 2) Еманципація народів, необмежена свобода, "демократизм" (не правдива демократія), поверховна культура, легкість поширювання ідей.
- 3) Засвітчення публичного життя, культури державою, що стається щораз сильнішою.
- 4) Поділ — розбиття християнського світу грецькою схизмою, через що велику евангелізацію повернуто назад на тисячу літ.
- 5) Просто ворожі рухи, як масонство, соціалізм, комунізм, расизм.
- 6) Утиск духовенства чи присипляння його так, що воно вдоволене вже, коли має хоч змогу існувати.
- 7) Перестарілість засобів: ми працюємо ручними плугами тоді, коли світ мчить тракторами вперед.

II. Психологічні підстави:

- 1) Надмірний консерватизм, страх перед усім новим.
- 2) Боязкість і відтягання себе до простішої і дозволеної ще праці; так скромність стається боягузством, розсудність вигідництвом, а віра у Провидіння легкодушністю.
- 3) Зосередження на праці, до якої ми звикли, вже таке велике, що ми навіть не знаємо світу, який маємо здобути.
- 4) Перебільшений аскетизм, що займається тільки внутрішнім, а занедбує зовнішнє; ідилічна й бабська (не жіноча!) побожність, справедливість більш для параграфів, аніж із щирої душі.

III. Стратегічні підстави:

У загальному:

- 1) Брак ясної програми в парохіях, спархіях, монаших чинах, націях, церковних провінціях і т. п. Хоч і є ясні принципи, то практика допускає надто багато особистої ініціативи, випадковості; замало пляновості, забагато взаємного розладдя.
- 2) Недостача тенічних установ і урядовців для шкільництва, законодавства, робітничого питання, молоді, преси, радія і т. п. Вони мусіли б вивчати засоби, подавати проекти й вартувати, але так, щоб не нарушити свободи. Автономні досі, самовистачальні релігійні установи повинні добровільно обмежити свою автономію з огляду на загальне добро Церкви.
- 3) Брак взаємних нарад між межуючими з собою єпархіями, між націями, між державами; і саме: єпископів та їх дорадників, настоятелів монаших чинів, досвідчених мирян...

ЗОКРЕМА:

А. Чисельна недостача сил:

- 1) Невистачальне число священників. Треба б їх мати 4 мільйони, щоб на одного священника припадало ок. 500 вірних. При інтенсивній душпастирській праці 1000 душ на одного священника це вже забагато; 5000, 10.000 це безглуздя. До того розподіл священників дуже не рівний, частинно як вислід цілковитого браку координації.
- 2) Недостатня кількість монахів для шкіл, харитативної діяльності, місій і т. п.
- 3) Недостатнє число світських апостолів, чинних *ex professo*. Священники виконують сьогодні аж надто багато такої праці, яку так же добре, а то й ліпше могли б виконувати світські люди без цілібату й без повних богословських студій, праці нпр. від ведення метрик починаючи аж до диригентської палички.

Б. Якісна недостача сил:

- 1) Замале вишколення наших людей до ревности. Замало старання напняти їх добру волю для якнайбільш плідної праці.
- 2) Священники, хоч теоретично освічені, проте замало вишко-

лені практично, щоб добу, методи й можливу допомогу світських (лякату) пізнати та відповідно розбудувати.

3) Ще менше маємо відповідних шкіл та можливостей вишколювати світських людей.

4) Замало дбаємо про те, щоб використати особливі дарування з-поміж священників і світських, міжтим як держава, господарство, партія...

В. Відносно самих праць:

1) Турбуємося здебільша тільки про такі, які самі до нас приходять, натомість недописуємо в систематичному й офензивному охопленні освічених, професорів, офіцерів, робітників, домашньої прислуги... Найбільша частина нашої праці припадає жіноцтву.

2) Замало користуємося модерними засобами: картотеками, відвідинами всіх вірних, усіх недужих, усіх новоприбулих...

3) Не використовуємо відповідно світських людей за їх професією там, де вже сама праця їх кличе: до молоді, хворих, подруж, харитативної діяльності, співу, музики, театру, гуртків бібліотек...

Г. Відносно позадушпастирських праць:

1) Зовсім недобачуємо або недоцінюємо вповні незвичайної потреби методичної, пробоевої, оборонної, пропагандивної і здобувної діяльності, щоби при допомозі всіх дозволених засобів модерного часу створити католицьку атмосферу, християнську культуру і публичну гадку (опінію).

2) Недобачуємо, що воно так само важливе, як і саме душпастирство.

а) Вороги Церкви йдуть щораз більше вгору, а Церква збирається щораз то більш у гуртки, ба навіть у підземелля. Зчасом буде вона насильно стримана у своїй виховній праці.

б) Церква оточена могутніми перешкодами, які вона ледве чи може поконати, але які проте і можуть бути їй допоміжними.

в) Католицьке життя виснажується так у безнастанній боротьбі з зовнішніми чинниками і вимагає майже героїзму.

3) Саме душпастирство стається втомленим і неповним, душпастир перебуває безнастанно в оборонному положенні, у дефензиві, і в непотрібнім зуживанні сил. Те саме відноситься і до місій.

4) Ми недобачуємо, що цієї праці не можна виконувати звичайними душпастирськими засобами, але

а) що тут треба людей, які здібні до такого діла і можуть у цілому йому віддатися,

б) що треба тут також відповідних технічних засобів,

в) що про провід, водностаннення та господарність мусить дбати організація.

Г. Відносно розподілу сил:

Для переведення цієї праці треба однакової напруги і такого ж самого розподілу сил (як і при звичайнім душпастирстві), а часом навіть більшого, бо:

а) завдання є дуже тяжкі,

б) ми лишилися надто позаду, 99 відсотків наших сил належить до традиційного душпастирства і до школи, а ледве 1 відсоток до цієї конечної та небезпечної праці. Ми армія без артилерії та без летунства!

ЗАКИДИ:

1) Церква росте надприродними засобами.

Відповідь: Хіба виключно ними? Ні!

2) Воно вже не можливе тепер відвоювати назад культурне та публичне життя.

Відповідь: Воно тяжко і не піде за одним махом.

Та неможливим назве це діло хіба тільки песиміст. У кожному разі спроби в цьому ділі посувають також і звичайне душпастирство дуже вперед.

3) Ми ледве маємо достаточну силу для дотеперішнього душпастирства і шкіл. А тут іще нове?

Відповідь: Справді поважна проблема. Але чи можна саме задля цього скасувати найважливішу працю?

4) Зробити католицькими пресу, фільму, радіо, високі школи — це не можливо!

Відповідь: Що вже в них є, тим розумно треба користуватись і далі розбудовувати.

Що ж треба практично робити?

1) Брати ці конечності на увагу. Хто пізнав проблему, той увійшов уже в неї. (Приклад: книжка о. Свободи "Grossstadtseelsorge").

2) Ці думки предклатати також світським людям; вони вже сталися церковно повнолітніми, або бодай повинні ними статися.

3) Систематично збільшувати число апостолів (світських!) і

4) Підтримувати їх ревність.

5) Поліпшити вишкіл світських у цій службі.

6) Урешті відважитися на душпастирство модерними засобами! Хіба вони тільки для чорта?

7) Спеціальний вишкіл і підтримка священників і світських для особливо важних позадушпастирських церковних праць.

8) Створити для цього єпархіяльні, регіональні, національні осередки! Геть із неорганічною й нехристиянською зашкарублістю! "Я прийшов вогонь кинути на землю; і чого хочу? — тільки, щоб запалав уже!" (Лк. 12, 49).

Переклав д-р І. Лемішка

Андрій Ратич, Ірвінгтон, інж. Е. Филипович, Філядельфія; Ольга Шкляр, Торонто; Микола Фещак, Філядельфія, о. Антін Борса, Джерзі Сіті; о. Богдан Смик, Ютика, А. Хухра, Кергонксон, д-р Р. М. Голічек, Торонто; Михайло Кледор, Бронкс.

По \$3.00: А. Копач, Торонто, о. Й. Камінецький, Етелберт; д-р Роман Дикий, Челтенгам; д-р Ірина Гребеняк, Лавдонвіл; о. Вас. Танчак, Нью Брансвик; д-р Ірина Гребеняк, Лавдонвіл.

По \$4.00: І. К. Куцин, Воррен; В. Риндич, Філядельфія; о. Теодосій Атаманюк, Трентон; о. Євтимій Мельничук, Вернон; д-р Роман Цибик, Парма.

По \$4.50: Д-р Осип Ільків, Чікаго.

По \$5.00: Інж. Ігор Василевський, Герисбург, о. д-р В. Лаба, Едмонтон; о. Любомир Мудрий, Озон Парк.

По \$6.00: Д-р Ігор Кодельський, Овк Лавн.

По \$10.00: о. П. Криворучка, Саскатун; Михайло Бозьо, Торонто; д-р Роман Смик, Ковл Сіті; Преосв. Ісидор Борецький, Торонто; Юліян Тарнович, Торонто.

По \$15.00: Д-р О. С. Надык, Монреаль; мгр. Ю. Яворський, Торонто; Впреосв. Митрополит Максим, Вінніпег.

По \$25.00: о. П. Г.

По \$50.00: Мгр. Я. Чумак, Торонто.

(Продовження в наст. числі)

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

ПРОСИМО СПРАВИТИ помилку друку в цьому числі: на 94-ій сторінці цілий перший рядок угорі просимо перенести на кінець тексту на 95 сторінку. Тоді ці два рядки будуть так звучати: "стер Закону 12-го степеня знає речі, які приховано переді мною. Бо Великий Майстер Закону стоїть понад Великим Майстром...").

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІАН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі друкарські роботи:

ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ, КНИЖКИ, ВІДОЗВИ, АФІШІ,
ЛЕТЮЧКИ, КАНЦЕЛЯРІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ, ВІЗИ-
ТІВКИ, ВЕСІЛЬНІ ЗАПРОШЕННЯ, ДРУКИ У ДВОХ АБО
Й БІЛЬШЕ БАРВАХ, ТОЦО.

THE BASILIAN PRESS

286 Lisgar St., Toronto 145, Ont., Canada

Tel.: LE. 5-6483

— Маєш і знай, що Баб уміє винагородити людей за їх працю. Степан не мав ще охоти їсти, але подякував за дарунок, чим дуже здивував старого моряка.

— Не хочеш їсти? Не шкодить, завтра набереш апетиту. По морській хворобі маєш шлунок, наче стару бочку. Сховай же собі, бо у нас при столі ніколи не найшся доволі. Капітан любить говорити, що справжній моряк повинен лише стільки їсти, щоб могли добре працювати. Він і сам любить голодувати та вважає, щоб його люди не хворіли з переїдання...

Степан послухав тієї поради, як виявилось, дуже мудрої, завинув у папір дарунок і сховав у безпечне місце. Впродовж кількох днів при звичаївся вже до коливання корабля і пізнав, що кухар говорив правду. На сніданок була якась мучна зупа, підправлена старою солониною з додатком невеличкого шматка сушеної волонни, або юшка з риби, якщо пощастило зловити її в сіті; на обід теж зупа, з тією ріжницею, що горохова, з розмоченими сухариками; на вечерю щось наче чай із чаркою якогось воночого руму, якщо капітан був у добром настрої і якщо робота через день була дуже виснажлива. Порції були замалі, моряки вставали від тарілки напівголомні. Капітан не зважав на їх нарікання.

— Добре виглядаєте, хоч нарікаєте, не потребуєте напихатися!

Степан діставав від кухаря кусень хліба зі старшинського стола й солонину, тож не відчував так дуже "дієти", яку практикували на "Делфині".

4

Гарна й тиха погода була кілька днів, по тім Атлантийський океан знову розгулявся. "Делфин" посувався скоро під усіми вітрилами. Корабель робив по десять узлів на годину, а це для вітрильника велика швидкість. Проплив за доброї погоди вже три четверті своєї дороги. Капітан надіявся за тиждень, найдалі за десять днів причалити до заливу, в глибині якого розложилось місто Балтімор. Всі були в добром настрої. Вечорами, коли море було спокійне, моряки користуючись вільною хвилиною, грали в карти, або концертували на віолончелі, флеті та скрипці. Бил знав доволі добре німецьку мову, то розбалакувався зі Степаном. Степан бачив, що цей моряк щира людина, тож широко розповідав йому про своє життя та свій рідний край.

— Сохрани Боже, — говорив Бил, — щоб нас при американських берегах заскочила буря. А мені здається, що ця гарна погода не потягне довго. Глянь на хмара, вони на небі від деякого часу нагромаджуються, мов височенні гори, під ними мерехтять ніжні хмариночки, мов піря райського птаха. Нераз уже я переконався, що це поганий знак. При цьому вітер міняє свій напрям — це теж недобре.

Розмову цю перервав виклик моряка з коша на щоглі, т. зв. "бузьковому гнізді": повідомляв, що наближається великий корабель. Вачків уп'ялив очі в указаному напрямку, але нічого не бачив, лише мряку на овиді.

ЗМІСТ 1-2 (5-6) ЧИСЛА

Листи до Редакції	3
Думки про зміст першого річника "Правди" (1969)	7
В. Умінський-М. Ценевич: Пригоди молодого емігранта	9
Іван Шаповал: Соловецький в'язень	45
Романо Гвардіні: Авраам	51
Зореслав: На чужині	52
Роберто Рідольфі: Космонавт	53
Михайло Островерха: Нариси	56
Д-р Богдан Олесницький: За реальну будову Патріярхії	59
Відкрити очі на обидві наші потреби	64
о. Д-р Михайло Сопуляк: Єрусалим — Вифлеєм	66
Роберт Гю Бенсон: Оповідання отця Штайна	83
одіг: "Свобода і маніпуляція в Церкві"	87
Адам Куновський: Масонська маска	93
Володимир Мацьків: Стародавні муровані церкви на Поділлі	105
о. Роман Ганас: Знак з того світу	116
Сузання Лябен: Об'єднані Нації — народний советський фронт	119
Ярослав Чумак: Нотатки і записки	127
ЩО ЧИТАТИ	133
Юрій Клен: Лебідь Суомі	147
" " Широку далечинь	148
Михайло Островерха: Одначе... ..	149
Оголошення "Доброї Книжки"	152
Постанови Архiepіскопського Синоду	156
Олександр Мох: Причина наших поразок	167
о. Альберт Банга: Відродження світу в Христі	172

— Деж той корабель?

— Не бачиш вершків із щогли на овиді?

Вачків дивувався, що старий моряк має такі сильні очі. Справді небаром виринув на овиді великий вітрильник. Моряки "Делфина" половину вітрил звинули, залишили тільки найменші, а все таки корабель роздирав гонені вітром хвилі. Вітер щораз сильніший. "Делфин" що хвилями міняв напрям.

Вачків приступив до поручника Смита й запитав: — Чи напреду загрожує нам циклон?

— Хто тобі говорив такі дурниці?

— Вітер міняє напрям, отже...

— Ми передбачили небезпеку циклону, тож раз-у-раз міняємо напрям. Нелегко воно нам приходиться.

Поручник засвітав пронизливо. Це був знак: "Знову змінити напрям корабля!" Не минуло пів години, небо захмарилося. Наближа ася грізна буря. Море ставало щораз настирливіше. При кожній зустрічі двох запінених хребтів творилася височенна гора. Коли така хвиля схопила "Делфина" на свій хребет, то вітрильник холітався і кидався, постогнуючи своїми ребрами. Капітан вийшов на палубу та на командному містку нараджувався з поручником Смитом. За декілька хвилин вибрав шість найсильніших людей і повів їх до середини. Вони вернулися із сокирами і зрубали щоглу, щоб улегшити перехиленому набік кораблеві повернутись у нормальне положення. Це допомогло: "Делфин" випростувався трохи, але не вернувся вже до зовсім нормального положення. Крізь щілини до кают впало фіолетне світло блискавок, лоскіт громів приглушував усе. Тоді корабель тріщав. І знову посипались удари сокир: рубали передню щоглу, палуба задрижала від упадку тяжкого дерева.

Вачкова обхопила тривога. — "Делфин" потапає — думав він. Було темно мов уночі. Небом перекочувалися чорні хмари, з яких що хвилини прорізували олив'яне небо громовиці. Моряки з великим трудом зіштовхнули зрубані щогли в море. "Делфин" колихався перехилений на бік, і хоч моряки зрізали найбільші щогли, він не міг випрямитися. Хвилі були могутні, перескакували верх перехиленого корабля, обливали струями зимної води всіх, що були на чердаку. Вода пекла в очі, здавлювала віддих. "Делфин" поринав у водяну безодню між двома височезними хвилями і з великим трудом виринав знову на поверхню. Ставало щораз грізніше.

На своєму мості з'явився капітан і засвітав пронизливо. На палубі несамовитий рух; моряки кинулися до однощоглових човнів, завішених на нахиленому боці. Безладно кидали в човни харчі, бочілки солодкої води, моряцькі прилади. Корабель щораз більше перехилявся на бік: неминуча катастрофа!

Кількох моряків, між ними і старий Бил стали з реїв і дощок рубити пором.

— Хочеш везтися разом із нами, чи підеш у човен? — спитав Бил Степана.

— З вами, — відповів без надуми Степан.

— Біжи до каюти й надягни рятунковий пояс!

Із трудом продістався Степан до моряцького магазину, де оперезав себе корковим поясом. Те саме зробили всі, що рішили рятуватися на поромі.

— Як довго зможемо ще стояти на кораблі? — спитав Степан.

— Ждемо капітанового наказу, — відповів моряк.

Кількох моряків, користаючи з перерви між одною і другою хвилею, скинули човен на воду та скочили в нього; вони намагалися відплисти від "Делфина", але в цю ж мить надкотилася могутня хвиля, хлюснула поверх корабля і цілим своїм тягарем ударила в човен. Усе зникло в струях сніжної піни. Коли хвиля перекотилася далі, очі тих, що були на кораблі, даремне шукали на поверхні розбурханого океану човна з моряками. Все зникло у водянній безодні. Моряки споглядали тривожно на океан. Годі було довше чекати. Заскреготіли ланцюги, човен знизився на воду. Шість моряків, що були в ньому, відбилися щасливо від корабля. Пощастило їм. При світлі блискавок, що заливали все яскравим фіслетним сйвом, Вачків побачив човен серед величезної хвилі, яка схопила його мов трісочку та понесла в темну далечінь.

— Ну, тепер попливуть, — сказав Бил. — Але пора й нам! Чи всі готові?

Степана прив'язали до порому. Таксамо Бил прив'язав інших чотирьох моряків та самого себе. Два моряки зсунули пором на беріг корабля і тут ждали на хвилю, щоб схопила їх. Капітан і поручник стояли все ще на перехиленому командному містку. Човни по черзі покидали корабель.

— Капітане, поручнику! — кликав Бил, даючи знаки старшинам, що ще стоять на командному місточку. — Пора покидати корабель! — кричав голосно й махав руками.

Капітан і поручник зійшли до порому потапаючого корабля.

— Відбивайте! — кликнув Бил.

Моряки, користуючись надпливаючою хвилею, відіпхнули веслами пором від корабля. Хвиля схопила пором, весла вдарили об плесо моря і пором відлучився від "Делфина", що вже лежав на боці. Нараз усі почули голосний скрик. Великий відламок дерева з тонучого корабля, киданий хвилями, вдарив у голову старого Била. Кров потекла з рани, Бил поблід, але не втратив притомності.

— Нічого, нічого! Веслуйте далі, ми не погинемо! — принаглючав.

Билкові перев'язали рану. Моряки веслували з усіх сил і за часочок "Делфин" занурився в глибочезному океані.

Океан, розбурханий циклоном, дуже поволеньки вертався до спокую. Вранці хмари розійшлися, блакить знову з'явилася над головами моряків, що врятувалися на поромі. Незакритий нічим пором що хвилини заливала вода. Мотуззя, що ним моряки поприв'язували себе, в'їдалося в їх тіло. Найбільше терпів ранений Бил; над ранком напала його гарячка, що дуже скоро підходила вгору. Степан, як миг, старався влгшити терпіння старого, доброго моряка. Поклав йому під голову свій мокрий плащ. Ранений раз-у-раз просив води, але води не було.

Всім людей сиділи на поромі, держали весла в руках і з розпукою дивилися на морську пустелю, чи не побачать спасенного вітрила якого корабля. Всі вони не мали нічого, крім того, що на собі. — Можна померти з простуди, голоду, або спраги, коли не стрінемо корабля, що нас урятує. Бил тратив притомність. Капітан, що розумівся трохи на хірургії, перев'язав краще Билові рану. На Вачкова питання, чи Билові не грозить небезпека, капітан похитав лише головою. А все ж хвилинами старій моряк був зовсім притомний і навіть розмовляв із Вачковом.

— Нема що таїти, — сказав третього дня — я з того вже не вилижуся. Нічого не вдієш, воля Божа! Та заки вкинете мене в море, мусиш мені, Степане, приобіцяти одну річ.

— Обіцяю і буду старатися додержати слова.

— Вечором, коли стемніється, або і вчасніше, мене вже не буде. Тепер же, слухай добре, що тобі скажу. Прихилися ближче до мене, щоб інші не почули. Треба тобі знати, що я маю жінку й дитину. Так, маю, хоч не бачив їх уже близько десять літ. Я не хотів бачити їх. Жінка була недобра. Дочці на ім'я Неллі. Перед смертю хотів би я дещо доброго зробити для бідної дитини, яка майже не знала батька. Неллі мене не пам'ятає, мати ніколи не згадувала її про мене. Тепер хочу, щоб дитина знала про смерть свого батька. Всі ті десять років я складав четвертину мого заробітку для Неллі. Назбиралося того щось чотириста доларів. Хочу, щоб ті гроші дісталися їй, коли стане повнолітньою або як виходитиме заміж. Обіцяй мені, що напишеш до неї. Ось цератова торбинка — сягаючи з великим трудом, говорив Бил. — Там знайдеш посвідку на зложені в Балтіморському банку гроші. Видадуть кожному, хто предлжить цей документ. Я просив виразно про те банкового службовця. Напишеш до моєї нещасної дитинки, коли розвідаєшся про її долю. Вірю, що так зробиш.

До них підійшов капітан.

— Пане капітане, цей юнак буде виконавцем моєї останньої волі. Доручаю йому мою дитину й мої скромні ошадності.

Минали години. Ранений догоряв. Час від часу в приступі гарячки зривався, кричав, намагався кинутися у море. А там став тихонько молитися.

6

Була десь п'ята по полудні, коли моряк Джов, що мав знаменитий зір, скрикнув радісно, що бачить вітрило. Відвага поставила всіх на ноги. Капітан дивився крізь кишенькову лунету й переконався, що дійсно на овиді виринуло вітрило. Всі слідували з напругою. Майже після години озвався поручник: — Та ж це один із наших човнів блукає по морю. Конче мусимо злучитися з ним.

— Вони мають воду! — крикнув урадуваний Вачків. — Правда, пане капітане, що вони забрали?

— Так. Беріться хлопці до весел! Вивісити на дрючку білу хустину й махати нею в повітрі.

Вітер сприяв, теж і вітрило немало помагало плавбі. За годину віддал між поромом і човном значно зменшилася.

— Завважили нас! — плеснув руками поручник.

Човен зупинився і дав змогу поромові з поручником наблизитися до себе. Капітан сказав, що на поромі мають пораненого, тому він хотів би передати його на човен.

— Але з місця мусите дати йому води, він умирає зі спраги й гарячки. У вас тісно, щоправда, та одного ще мусите примістити.

Моряки, в човні, рішуче відмовилися.

— Не вміститься більше ні одна душа! — зверщав старій моряк. — Чейже не можете жадати від нас, щоб ми всі потонули загибеллю одної людини, яка й так помре, самі знаєте, — він уже близький до смерті!

— Але ж люди, бійтесь Бога, де ваше серце, де милосердя? Один із вас нехай перенесеться на пором. Хто відступить своє місце старому, раненому другові? — питався далі капітан.

Мовчанка, ніхто й не ворохнувся.

— Ви християни, — м'яко мовив капітан. — Дайте каплям води, гинемо від спраги...

— Маємо кілька літрів, але тільки для себе. Як поділимося з вами, то ні для вас, ні для нас не вистачить. Позмирасмо всі, нехай хоч одні з нас врятуються від смерті.

— Приказую вам, люди без чести й віри, — скрикнув капітан. — віддайте нам половину води й частину харчів! Я віддам вас під уд, як лише знайдемося на суходолі, і не мине вас заслужена кара.

— Ми не на кораблі, не потребуємо слухати капітанівських приказів, — кинув насмішливо моряк Том.

Човен знову розвинув вітрила та став відпливати від порома. Небаром уже й не стало його видно.

— Ось вам, бачите, добрі люди, — мовив підпоручник. — коли перед тобою смерть, людина гірша звірюки! Про милосердя нема що й згадувати! Жах один!

Наче горіючий сірник — життя покидало швиденько старого раненого моряка. Лиш очі ще мовили, що він ще дихає, але смерть стояла вже за його заголовками. Вачків сидів біля умираючого та тихо молився. Сонце сідало за обрій, золотистим шляхом між океаном і небом, коли з порепаних від гарячки уст умираючого пропелось ще слово: "Ісусе!" Останнє слово, що його прошептав умираючий.

Капітан, поручник і всі моряки стали відмовляти молитву.

— Браття, — говорив капітан, — подбаймо, щоб тіло нашого друга спочило на дні безодні, не кидаймо його на хвилі. Зашиємо небіжчика. Я даю на це мою сорочку.

— Я теж даю свою! — відозвався Вачків.

— І я мою! — передав якусь верету моряк, за ним ще інший.

— Мусимо обтяжити тіло, щоб воно пішло на дно. Такий наш моряцький закон! — Зашили тіло, поклали на дошку; капітан знову відмовив коротку молитву; дошка на його знак перехилилася, тіло старого моряка щезло в глибинах моря...

— Ох, коби змилосердився над нами Господь! — зідхнув Степан.

— Щоб упав дощ, ми всі мали б воду, — озвався поручник, що довгий час поглядав на небо. — Хмариночки ворожать зміну погоди.

І справді небозвід стали покривати хмаринки, чимраз густіші. Можна було сподіватися дощу. Та замість дощу, з'явився вітер, що став знову доволі сильно кидати поромом. П'ятого дня по полудні на одну хвилину здавалося, що їх терпінню прийшов кінець: побачили виразно дим на овиді. Кинулися до весел, але незабаром переконалися, що пароплав поплив далі; навіть не зазваживши порому.

Після чорної ночі, що — мабуть ніколи не скінчиться — настав шостий день блукання. Показалося понуре сонце, стали клубитись хмари. Коло полудня став накрапати дрібненький дощ. Моряки привітали його радісно. Розіп'яли вітрило та ждали, щоб назбиралося бодай трохи води. Одначе дощ був надто дрібний. Старалися витиснути бодай каплину води з полотна, обмазаного смолою. Витиснули нецілі дві шапки брудної течі, але випили її до останньої капельки. Небаром дощ перестав зовсім падати. Усі відчували страшний голод, що викручував їм нутрощі. Зближалася, — думали вони, — остання година.

— Якщо завтра не врятує нас якесь чудо, — погинемо! — крутив головою капітан, коли знову темрява нависла над океаном.

Хапчиво виловлювали вони з води якісь водорості й пробували ними рятуватися від голодової смерті. Нараз пронісся голосний оклик поручника:

— Дим, дим у північно-західньому напрямку! — Це зворушило кожного до глибини серця: вплили очі розбитки в малу, ледве помітну хмаринку диму, що з'явився над далеким обрієм. Справді цю вістку соколине око моряків; переконалися, що поручник не помилявся. Почалося вичікування, схоже на прикрий неспокійний сон. Усі боялися, щоб знову цей дійсний сон не розвіявся... — Більшає, чи маліс? — Наближається пароплав, чи віддаляється? Запримітьте пором, чи мине нас?

Нарешті стало ясним: пароплав наближався. Годі було сумніватися!

— Треба розпалити вогонь! — велів капітан. Та не легко було розпалити вогонь, дерево вогке. Поручник схопив зламане весло, прив'язав до нього велике полотно з вітрила і став завзято ним махати. Стоп диму волікся чорною смугою понад океаном. Це трохи й можна було побачити комин. Пароплав посувався скоро, перетинаючи дорогу поромові. Це додало відваги нещасним; вони повірили, що корабель їх запримітив. Ті, що мали ще трохи сили, стали веслувати. Пів години опісля побачили всі виразно корабель, який сповільнював свою швидкість. Поручник вимахував веслом іще сильніше.

Пором несла хвиля поволеньки, на ньому лежали ледве живі моряки. Гляділи вони на корабель і бачили, що зупиняється, вже спускають рятунковий човен, — до нього вскакують моряки, весла

рівномірними рухами поринають у воду; Боже, хвала Тобі! — рятунок наближається... І з радости й виснаги ніхто не всилі був піднятися вже на ноги.

Рятівники мовчки всакують на пором і переносять немічних. Капітан "Дельфина" пояснює щось, старшина чужого пароплаза притакує головою. Вже всі на рятунковому човні, весла опадають і вдаряють по хвилях. Вачків пам'ятає, що, коли човен задержався при поромі, чийсь дужі руки підняли його вгору, потім перед очима йому затьмарилося. — Христе Боже, — дякую Тобі, що всі врятовані. Цілотижневі терпіння скінчилися щасливо з Божою поміччю.

7

Вачків був зовсім виснажений; упродовж кількох днів не покидав корабельного гамака. Інші теж нездужали. Один капітан, загартований довголітнім борюванням з океаном, і моряк Джов після двох днів вернулися зовсім до здоров'я. Коли вже й Вачків підвівся і за дозволом корабельного лікаря сів на горішньому помості віддихнути свіжим повітрям, щойно тоді довідався, що їх корабель не пливе до Балтімору. Корабель, що врятував розбитків "Делфина" був у дорозі до Ріо де Жанейро, столиці Бразилії, з вантажем промислових машин із Нью-Йорку. Залога його в більшості Мексиканці; говорили по еспанськи з домішкою американських слів.

Останні кільканадцять днів подорожі були для Вачкова дуже щемні; бачив голубе плесо океану, з якого час від часу підскакували літаючі риби, слідкував скорі рухи звинних дельфінів, почами не міг налюбуватися світляним відблиском моря. Вачкову й усім урятованим морякам "Делфина" жилося гарно на пароплаві: їх не забирали до роботи. То й не стямалися, як на овиді появилася темна смуга суходолу. Це була Бразилія.

— Бразилія! — подумав Вачків — чи мені колинебудь снилося, що, всідаючи в Гамбурзі на "Делфина", опинюся аж у Ріо де Жанейро?!

Журба, як він тут дасть собі раду, — не давала йому спокою. Все ж думав, маючи здорові руки й охоту до праці, — не загину. Пароплав причалив до пристані, одної з найкращих у світі. Степан побачив засійні острівцями, окружений зеленню залив, а над ним амфітеатрально розсілося місто на тлі Органсвих Гір, що своїм виглядом дійсно пригадували фантастичні — наші справжні органи. Місцева легенда каже, що Творець вигравав на тих органах.

Корабель закинув якір і після години Степан із моряками "Делфина" опинився в пристані. Капітан "Делфина" винаймає кілька кімнаток для себе, поручника й моряків. Дозволив і Степанові користуватися тими кватирами. Сам думав підіждати на перший із ряду корабель, що відпливе до Гамбурга або до Стейтів. Вислав теж до Європи телеграму з повідомленням, що "Делфин" із вантажем затонув і що не всі моряки врятувалися. Увесь час капітан був пригноблений і задуманий; рідко коли виходив із своєї кімнатки. Раз зустрів Степана і спитав: — Що ж, чоловіче, думаш

далі робити? Залишишся тут, чи може спробуєш дістатися до Стейтів?

Степан сам не знав, що йому діяти. У Парані, як узагалі в Бразилії, живе чимало українських поселенців, є там цілі українські колонії, але до праці на ріллі Степан не мав охоти, ні грошей на купно змелі. Без цента важко було б дати собі раду, навіть, коли би й дістав ґрунт даром від уряду.

— Шукатиму праці, — відповів капітанові.

Капітан похитав головою.

— Гм, це не так легко. У Бразилії праця дуже тяжка... Знаєш що? Щоправда добився ти до Америки, але не на мосму кораблі, та й не там, де ти хотів. Я розумію твоє скрутне положення, тому зверну тобі половину грошей, що ти їх мені заплатив за подорож. Ось вони! Невеликі це гроші, але придадуться тобі в Ріо, бо тут порядно деруть шкіру з людей.

Вачків подякував капітанові. Він не сподівався цього. Послухав капітанові поради, отже шукав корабля, що плив би до Стейтів, але від нього вимагали забагато; він сумнівався, чи взагалі пощастиє йому за гроші, які має, видістатися з Бразилії.

— Годі ждати, треба шукати заробітку! — подумав Степан.

Він вештався по пристані, попитував за працею. За кілька днів дістався до навантажування кавою корабля. Одначе двигання тяжких мішків у спеку було понад його сили; він покинув, хоч із жахом, роботу в порті.

За той час капітан "Делфіна" відплив на англійському кораблі з усіми врятованими до Ліверпулю: хотів якнайшвидше дістатися до Європи. Вачків розпрощався з капітаном і моряками, а коли корабель щез серед лабіринту островів і кораблів, йому стало жаль тих людей, з якими провів стільки гарного і терпкого часу. Здавалося йому, що це рідні брати покинули його, залишаючи на ласку долі в далекій країні.

Він знайшов затишне місце над морем, що легенько плюскотіло біля його ніг. Сів на піску в тіні дерев і потону в задумі. — Кожен проведенний без праці день наближав його до берега безодні. Що діятиме, якщо видасть гроші до останнього сотика? З голоду помре, ніхто тут нікому цента не дасть даром.

Третього дня зачепив його на вулиці, перед дешевою харчівнею якийсь мурин. Питав, чи не шукає праці. Вачків притакнув і сказав, що прийме всяку роботу. Мурин хитнув головою і запровадив його у якусь вузьку вуличку. Було тут бюро, неохайне, повне тютюнового диму, що хмарою навис над брудною долівкою. На лавках під стінами сиділо кількадесят муринів. Посеред кімнати стояв велетенський муляк і кричав на весь голос, стараючись переконати чорних у чомусь, проти чого вони протестували.

У глибині кімнати, за решіткою, була канцелярія: бюрка, покриті червоним сукном. Тут на тростинових, вигідних кріслах сиділо кілька службовців над брудними книгами. Незнайомий привів Вачкова до одного з писарів і став говорити щось по португальськи, вказуючи на нього. Службовець вислухав, звернувся до Вачкова з запитом. Коли ж Вачків став переконувати по німецьки, з

домішкою англійських слів, що не розуміє, повторили йому запити ломаною англійщиною.

— Шукаєте праці? — звучала скорочена розмова.

— Так, шукаю.

— Чи ви здорові й не боїтеся бути помічником на плянтаціях кази за доброю винагородою?

— Почуваюся здоровим і сильним. Якщо мені добре заплатять, я готов прийняти всяку працю, самособою, щоб така праця не була понад людські сили.

— То гарно! Власне один із багатих плянтаторів кави потребує кількох сильних людей. Платить мільрейса*) на день і крім того дає безплатно гарне мешкання та повне удержання.

— Де ж ця плянтація?

— Не дуже далеко відсіля. — День дороги від Ріо... Ось контракт, підпишіть. Можете дістати п'ять мільрейсів завдатку.

Сказавши це, службовець підсунув Вачкову папір і втиснув йому перо в руку. Вачків глянув на папір і сказав:

— Прошу перекласти мені цей контракт на німецьку мову.

Службовець здвигнув плечима:

— Не маємо на те ні часу, ні перекладача, — відповів сухо. — можу вяснити важніші точки. Місцевість зветься Коріба, лежить над рікою, кількадесят миль від Ріо. Власник плянтації зветься Мігуель Ареляна. Контракт обов'язує обі сторони продовж одного року, виплата готівкою, або товарами, що тижня по шість мільрейсів. Плянтатор дає мешкання і харч. Оце все, що вам треба знати. Хочете підписати контракт, добре, ні, то ні! Ніхто тут нікого не примушує. Ну, якже ж? Не маю часу на балаканину.

Вачків не знав зразу: що йому робити. Прочуття говорило йому не підписувати. Людям, що сиділи при бюрках як і агентів, що тут його привів, лукаве визирало з очей. Бюро теж підозріло виглядало.

— Не підпишу, то за кілька днів опинюся без сотика в кишені. — думав Вачків — та залишуся на ласці долі. Хто зна, чи тоді не мусять прийняти гірші умовини.

— Дозвольте мені надуматися, — сказав і відложив перо.

— Ще будете надумуватися?! Видно, не потребуєте праці! Навіщо тут людям голови морочити?!

— Прийду завтра.

— Записи вже кінчаються. Треба ще всього трьох людей; вони можуть за годину зголоситися, а тоді...

Агент свиснув, наче від'їжджаючий поїзд і махнув значуче рукою. Вачків усе таки не міг рішитися. Не кажучи й словечка, вийшов із вербункового бюро, але не відходив далеко. Розглядався, чи не побачить декого, кому міг би довіряти. Пробирав заговорити

---

*) Мільрейс — давніша обігова монета Бразилії, тепер крузейро. Мільрейс від 1820-го року й пізніше мав вартість одного американського долара. У 1960-их роках мав уже вартість менше-більше п'ять американських центів.

до кількох краще вдягнених людей, але вони не знали іншої мови, крім португальської. Надійшов якийсь старшина, що говорив погано по німецьки, але теж не вмів йому нічого путнього сказати про оте "бюро праці". Степан зніяковів і зі зчораз більшим страхом споглядав на годинник. До бюро входили різні люди, здебільша кольорові: мурини, муляти, метиси; між ними один лиш був білий.

— Всеодно, попробую! Чейже мені голови не відрубують? Якщо буде зле, втечу з праці і кінець! Він увійшов сміливо до бюро і приступив до службовика.

— Чи ті три місяці ще незайняті? — спитав його.

— Якщо ви згодитеся їхати на плянтацію — лісту замкасмо. Масмо вже всіх робітників. Зараз завтра відправляємо партію. Ви з якої країни походите?

— З Галичини, з Австрії. Українець!

— Ага, галіція! Галіція! добрий робітник. Але чому не берете приділу землі від уряду? В Матто Гроссо можна дістати зовсім даром кількадесят гектарів.

— Не маю грошей, щоб загосподаритися, до того я самий один, не міг би дати собі ради на господарстві.

Португалець кивнув притакуюче головою і підсунув Степанові папір.

Степан підписав документ — контракт праці та містив ще за повитуванням п'ять мільреїсів завдатку.

— Завтра вчором мусите тут бути; раненько на залізничній станції зголоситесь цьому чоловікові, — сказав, вказуючи на атлетичного мулята, який увесь час сперечався з муринами. — Педро, — кликнув, — ось цей робітник належить до твоєї партії.

Мулят глипнув на Вачкова якось злобно, але всміхнувся, показуючи два ряди блискучих зубів.

— Добре, — сказав, — але пам'ятай, не спізнися. — додав, поплескуючи Вачкова по плечах.

Степанові не дуже сподобався цей чолов'яга, та що мав робити? Маючи гроші в кишені, був певніший свого; пішов до міста купити собі дещо на дорогу.

Сонце підіймалося, спека ставала нестерпна. В одинадцятій годині стало так гаряче, що всі креолі та кольорові люди ховалися по хатах; при замкнених віконцях втішалися — як воєни кажуть, — кількагодинною сієстою. Крамниці, бюро, ресторани і пиварні позачинювані, навіть собаки позникали кудись із вулиць.

Вачків, хоч у тіні густих дерев, тяжко дихав. Цією після четвертої по обіді вулиці стали трохи оживлятися, крамниці повідчинювано. Вачків купив собі, що вважав за конечне. — Чи не купити ще револьвера на всякий випадок? Купив собі білля, легкі черевики, харчів і чорної фасолі, кукурудзяної мушки, сушеного м'яса. Все те поклав у мішок підшитий цератою.

— Бог зна, як там даватимуть їсти? В пущі харчі кращі, ніж гроші.

Вже звечоріло, а Вачків усе ще походжав вулицями. Місто зовсім змінилося. Після заходу сонця хідниками проходились

елегантні чоловіки й жінки. Вачків приглядався цікаво нічному життю; надслухував пильно, чи не почує в цьому гаморі рідної мови? Біля півночі вернувся до кімнати в дешевенькому готелі на передмісті. Замість відпочати й заснути, написав довгого листа до дому. Окрему листівку з видом Ріо де Жанейро вислав сестрі Оленці.

Встав дуже раненько, щойно стало сіріти, треба бути на станції. За годину-дві мав від'їздити поїзд. На пероні застав уже атлетичного мулята, що сидів із законтракованими робітниками. Серед тих кольорових запримітив усього одного Європейця. Чистокровних муринів нарахував тридцять, нужденно зодягнених, у перкалевих сорочках, босих. Не багато краще представлялися метиси й креолі. Деякі подобали на злочинців, що недавно вийшли з в'язниць.

— Чи видержу я в такій компанії? — думав Вачків. — Чи не краще відректися роботи? Нема ради! Коли дали знак, що треба всідати до поїзду, він пішов без вагання. Сів біля Європейця. Радю побалакав би з ним, але не змів ні слова по португальськи, а думав, що Європеєць певно Португалець.

Як тільки поїзд рушив, мурини стали горляними голессами співати своїх пісеньок. Деякі виїняли з клунків зайозені карти, інші пляшки горілки, званої ратафія. Чути було веселі розмови, сміхи та спів. Лише Вачків і цей Європеєць не брали участі у тих радощах, а мурини й не старалися втягати їх до своєї компанії.

У вагоні було душно. Вачків сидів при відчиненому вікні. Його цікавили гарні красвиди, що змінювалися скоро, мов на фільмовій ленті. Поїзд мчав, знімаючись щораз вище крутим шляхом долиною вздовж ріки. Небаром показалися стрімкі косогори, зарослі густим тропічним лісом, у якому понайбільше було пальм, що виставали своїм пірнатим верховіттям понад інші дерева. Поміж гіляками лісових велетнів верещали птахи, незнані Європейцеві. Це новий край, повен краси й багатой природи. Після кількохгодинної їзди поміж горами, поїзд добрів у рівнинні околиці, минав численні літні вілли багатіїв із Ріо, сади, плянтації. Скрізь помаранчеві дерева, вкриті квіттям і доспіваючими овочами. Муринів це не цікавило, вони попивали ратафію і майже всі були вже п'яні.

Минали години, поїзд мчав далі, лишав густі праліси, упрямні простори. Вачків став здогадуватись, що його обдурили, що плянтація не була — як йому говорили в бюрі — кількадесят, але кількасот миль від Ріо. Сонце зникало, нетерплячка ж у Вачкова зростала. Треба спитати мулята Педра, що провадив транспорт робітників; помагав собі як міг то англійськими то німецькими словами. Коли Європеєць почув вимову Вачкова, здригнувся і звернув туди голову.

— Він нічогосінько не розуміє, що ви говорите, — сказав Степанові доволі добре по німецьки. — Шкода говорити до нього. Ви їдете на плянтацію? — Я теж стрілив цю дурницю.

Хвилинка мовчанки. Вачків стояв перед підпитим мулятом, старався йому дати зрозуміти руками, що саме він хоче, та мулят лише підсміхався, а вкінці, видно, сказав щось дуже смішного. бо

всі мурини розреготалися. Це розлютило Вачкова й він закляв по українськи.

— То ви Українець!? — викликнув незнайомий.

Рідна мова підбадьорила Степана наче чародійна пісенька. Радість здавила йому горло, не міг більше ні слова промовити.

— А ви звідкіля? — спитався знову незнайомий.

— Я з Бережанщини, із села Лісники, під самими Бережанами.

— То ви так наче з міста. А я Гуцул, називаюся Семен Гарасим'юк, із Молодятина біля Печеніжина.

— Чому ж ви кинули ваші гарні Карпати?

— Говорили, що в Бразилії дають даром землю ще й гроші, на господарку, то я повірив і поїхав. У травні буде вже два роки, як я покинув моє рідне село.

— І не дали ні грошей, ні землі? — питався Вачків.

Гарасим'юк махнув рукою.

— Багато говорити про те — відповів нерадо. — Гроші розішлися, треба було чогонебудь учепитися. Так то я, як і ви, згодився їхати на ті плянтації. Зароблю дещо, то до своїх бразилійських Українців поїду та таки куплю землю на виплат.

Вачків слухав цього оповідання про чужу долю, зовсім подібну до його. Щирі Гуцулові слова підбадьорили його. Сіли оба в кути й розбалакалися. Гарасим'юк оповідав про свою долю, потім слухав ще цікавішої розповіді Вачкова про його пригоди на морі. Степан дуже радів, що так ненадійно знайшов земляка в чужому далекому краю.

Гарасим'юк говорив Степанові:

— Ви згадали, що походите з-під Бережан, а я пригадав собі, що вже тут у Бразилії, зазнаюмився був із селянином зі села Тростянець теж біля Бережан. Він уже понад три роки в Бразилії, та далі тужить за своїм рідним селом. Працює на величезній фермі. Зветься Демко Лектей, небагатий з дому. Із жінкою й дочкою висмігував до Бразилії; в рідному селі був шкільним сторожем. Тамошній учитель, Лотоцький відраджував йому їхати до Бразилії, але Демко, як і ми, повірив агентам про щасливе життя в Бразилії і таки поїхав. Ще кілька днів перед тим, заки заплатив шифкарту учитель говорив йому: "Демку, Демку, коли ти так дуже напасієся покинути рідне село, то краще було б тобі їхати до Боснії, так як це зробив Тимко Чавурський, у якого хаті, що тепер є другою школою, ти робив порядки, а як рано дзвінком скликав дітей до школи, приспівував собі: "До школи, бахори, два дзбанки сметанки, а третій маслянки!" А пам'ятаєш, як Чавурський торік прислав був мені бочівочку сливок, а ти так хвалив собі їх і казав, що кращі наших! Та нічого, їдь щасливо та нехай тебе Бог благословить на цю далеку дорогу!"

— Демко розповідав мені те все, та з жалю за рідною хатою заплакав; але він вірить, що як доробиться, то повернеться в рідне село, докупить поля...

Було вже зовсім темно, як Педро сказав робітникам збиратися й будуть виходити з поїзду.

Всі опинилися на невеличкій станції на відлюдді. Крім кількох нужденних станційних будинків, кругом не видно нічого.

— Таки ми добилися на місце, — озвався Гарасим'юк. — Гарний шмат дороги ми проїхали...

Вачків похитав головою: — Щось мені не віриться, що ми вже на плянтації.

Його слова не минулися з правдою. Мулят велів розтаборитися біля станції і пояснив, що щойно ранком поїдуть у дальшу дорогу. Розпалили ватру, світив ясний місяць. Всі полягали спати на мураві, з вузликами під головами. Ця перша ніч, проведена під голим небом, дошкулила обом нашим емігрантам. Вогке повітря дуже похолодніло, дрож проймала не тільки їх обох, але навіть муринів і мулятів, хоч вони тут народилися. До того ще зараз після заходу сонця з'явилися в повітрі хмари різних мух і москітів. Хоч із ватри клубився дим, уся ця комашня кинулася на людей і пила їх кров цілісеньку ніч. Вачків і Гарасим'юк не спали зовсім; проклинали бразилійську крилату погань. По землі лазила всяка погань, великі муравлі кусали так боляче, що своїми щоксами виривали шкіру; із пораненого тіла текла кров.

— Мені говорили люди про бразилійських муравлів, але я не сподівався, що вони такі жахливі, — говорив Вачків. — Вони могли б людину загризти на смерть, якщо не рухався б і не борювся....

Коли нарешті зійшло сонце, оба виглядали — мов опирі — запухлі обличчя, закривавлені руки. Мурини теж зазнали бід, але не так дуже, мабуть краще призвичаєні до тієї Божої кари. Докинули до вогню хворосту, зварили чорної фасолі на сніданок і зупи з кукурудзяної муки. Педро зібрав людей, уставив у ряд, порахував і всі рушили в дорогу. Йшли травистою рівниною, зарослою подекуди деревиною. Ішли мовчки, куди їм сказано. Чорні почали спізати і сміятися. Ця веселість муринів піднесла на душі й наших Вачків старався затямити напрям, у якому йшли від станції, і до рогу до плянтації, щоб, якби зайшла потреба, міг пробратися.

Зранку йшли вони доволі вигідною рівниною, але як сонце підіймалося, спека ставала знову нестерпна; піт лився струмками, клунки такі важкі — навіщо ми накупили тих різних речей?

— Згину! — постогнував Вачків.

О десятій годині Педро велів пристанути й відпочати в тіні великих дерев. Мали тут відпочивати до четвертої по обіді, коли вже легше манджати тропічними околицями. Їли обід — зупакукурудзянка з сушеним м'ясом, чорну фасолю, підправлену гіркуватим олієм.

Так мандрували вони весь день рівниною, зарослою деревами: на нічліг розтаборилися, як і вчора, під відкритим небом, при ватрі. Вачків і Гарасим'юк розложили свою ватру й користуючись холодочком, розмовляли до півночі.

— Ми зробили хіба тридцять миль, а плянтації не видно й не видно! Обманули й підвели нас!

— Я вірю, що чейже це останній такий собачий нічліг, завтра напевно станемо на місці, — говорив Вачків.

— Бог один знає, — відповів Гарасим'юк.

Як зішло сонце, побудив Педро всіх далі мандрувати. І знову пройшов так увесь день. Далі кінчилася рівнина, почався ліс, що за кожним кроком густішав. Тяжко було крізь нього продиратися. Попереду ступав велетенський муляк і мачетою (щось наче шпирочезна шабля) прочищував дорогу почерез кущі й повзучі рослини. Гострі трави, тернисті кущі, пні поперевертаних дерев; комахи кусали навіть крізь одіння. Були нарікання, але Педро нікого не слухав, а вперто пробивався вперед без словечка; він мав до помочи кремезних муринів; вони виконували слухняно його накази.

Третього дня мандрівка крізь праліс ще не скінчилася, люди були вже докраю виснажені та майже донага обдерті; невдоволення їх мало що не перемінилося в бунт.

Стало світати й Педро, як звичайно, почав будити людей. Хто не зірвався відразу на його заклик, того копає ногами. Те саме вчинив він і з Гарасим'юком. Але трапила коса на камінь. Гуцул підвівся, приступив до муляка і своїй кулак підсунув йому під ніс. Муляк ударив Гарасим'юка в спину. Гарасим'юк кинувся на нього наче розюшений ведмідь, та заки вспів ударити, два мурини, Педрові заушники схопили Гарасим'юка за руки і хотіли повалити на землю. Та не могли так легко справитись із кремезним Гуцулом. Коли ж побачили ще, що Вачків із ножем у руці спішить йому на поміч, залишили обох у спокої. Тільки Педро вдарив лежачого буйволячим нагаєм. Педро не багато уваги звертав на це замишання. Вимахував довгим нагаєм і казав готуватися в дорогу. Неге червоні очі й понурий погляд говорили, що чекає опірних. Не було ради. Гарасим'юк станув у ряді з іншими, але з того, як він поглядав на муляка, ледве чи можна було сподіватися добра. Відтепер оба друзі держалися разом, один одного не залишав ані на крок.

— Не біймося, — говорив Вачків, — удвох нам відважніше.

Мандрівка наполовину мочаристим лісом тривала п'ять днів. Вкінці, коли люди були вже геть зморені тяжким маршем, зупинилися на недавньому викорчуваній поляні. Росло там багато кущів, високих на кілька ліктів, з овочами величини вишні.

То вже була така плянтація.

Педро зупинився перед хатою, збудованою з товстезних пнів, трохи звернутою обтесаних. Уставив робітників під ряд, а сам із великою пошаною зголосився муринові, що стояв у дверях. Минуло може чверть години, заки з'явився власник плянтації, Бразиліський чистої крові креоль. Бистрим оком глипнув на нових робітників, порухав їх, не сказав до нікого ні слова та й зник у сінях із двома величезними бульдогами, що на страшних мордах мали залізні намордники.

Кількасот кроків від тієї великої рубленої хати було кільканадцять буд, наче жидівські "кучки", построєних із гуляк і покритих пальмовим листом; кругом великі стоси сміття. Це були робітничі "мешкання", про які згадували службовці у "вербунковому бюро". Під цю пору не було нікого в будах, люди певно були на роботі.

бігало тут лише кількоро дітей, зовсім нагих. Як побачили пришельців, повтікали й поховалися в кущах.

— Це наші мешкання! — насмішкувато сказав Вачків, як побачив ці буди. — У нас по селах кури мають кращі курники!

— Правду, щиру правду кажеш! — притакнув Гарасим'юк.

Вони ще більше насторожилися, як увійшли до середини свого нового "мешкання". Там узагалі нічого не було, на землі лежало трохи брудного барлогу й ганчірок, що здалеку вже воняли. Трохи нужденної порозбиваної череп'яної посуду валялося на землі. Трохи робітники не зважали на те все. Преспокійно, без слова протесту, розгостилися по халабудях, які їм призначили, та негайно поклялися відпочивати на барлогах після цілоденних трудів.

Педро хотів розлучити Вачкова з Гарасим'юком, але цей енергійними жестами дав йому зрозуміти, що й чути не хоче про таке. Мусіли залишити обох в одній буді.

— А бодай їх чортяга вхопив, — сердився Гарасим'юк. — собака в мого неня мала кращу буду! Щастя, що тут не бувають морози. Берімся до роботи та й приведім цей свинюшник трохи до порядку!

І справді Гарасим'юк, замість відпочати, взявся до роботи. Чистенько позамітав, викинув сміття геть далеко, нарвав свіжої трави на підстилку, як казав, і за яку годину уладилися сьак-так у буді. Потім щойно лягли відпочати.

8

Оба наші емігранти не знали, до якої роботи їх призначать Гарасим'юк думав, що при каві нема більше закрутанини, ніж при буряках. Він узагалі не уявляв собі, що його чекає; був доброї волі та хотів працювати; вірив, що зуміє роботи свою роботу незгірше від муринів.

Недовго прийшлося чекати на цю пробу сил. День після того як прийшли на плянтацію, сказав мулят Педро, що як лише стане світати, мусить іти з Вачковом і ще з кількома муринами корчувати пущу під плянтацію, яку задумали значно поширити. Робітників, призначених до тієї роботи, загнали на пущу, роздали їм гострі топори й казали приготовляти ґрунт під кавові дерева, які мали небаром засаджувати. Кожний робітник одержав велику ділянку землі, яку мав прочищувати. Робітники один одного і не бачили серед такої гуші.

Так то Вачків із приятелем опинився знов у пущі, крізь яку впродовж кількох днів щойно недавно продирався з переважним зусиллям. Гарасим'юк був сердитий, не говорив ні словечка, але зате бажаючи виладувати свою лють, гатив у пень з усієї сили, аж тріски розскакувалися наче град. До дев'ятої ранку працював завзято, але в міру того, як більшала спека, залишали його сили. Після дев'ятої години оба почувалися наче в парні. Як тільки котрий із робітників опускав топір, зараз присікався наставник метис, коли ж слова не помагали, почувся зараз свист буйволячого ременя і кривава пасмуга з'являлася на плечах мурина. Наші приятелі, не зважаючи на виснаження, рубали завзято пні велетнів-

дерев. Коли вже глибоко позарубували довкола, мулят усміхаючись приступав до Гарасим'юка, говорив щось і показував на обрубаний довкола пень.

— Чого він хоче від мене? — дивувався Гарасим'юк.

— Подивімся, як рубають інші, то може будемо знати, чого він хоче.

Вачків пішов теж туди, де корчували мурини і зараз вернувся

— Вони дерев зовсім не вирубують, лише куці винищують! — сказав.

— Ну, то видно так і треба.

І справді показалося, що корчування у Бразилії відбувається зовсім інакше, ніж у наших українських Карпатах. Бразилійці винищують лише куці й ліяни, чекають, аж те все пересохне, тоді їх підпалюють. Вогонь знищить усе, залишаються лише обсмалені дерева, наполовину мертві, наполовину живі. Потім вистачить обрубати злегка кору довкола пня і він завмирає, сохне, тоді щераз покладений вогонь з'їсть його вже зовсім. Попіл багатий у потас одобрює землю для кавової плянтації. Саме кава потребує такого нагозу.

Отже Гарасим'юк увесь перший день працював надармо в поті чола. Мулят мов нарочно хотів доказати йому, що ще не має досвіду. Це дуже всердило Гарасим'юка.

— Попам'ятасш ти мене, циганський чортяко! — бурмотів Гуцул.

Вирубувати куці теж не була легка робота. Між кущами було багато гострих трав і колючих рослин. Вони калічили глибоко наших необізнаних іще із бразилійською природою робітників. Вачків і Гарасим'юк верталися з праці покалічені. Настирливі комахи обсідали поранене тіло, ятрили його боляче. Все ж далось би перетерпіти, коли б не мурини. Педро не згодився, щоб буду, призначену для шістьох робітників, займали лише два білі. Тому казав спровадитися чотирьом брудним муринам. Вони до кількох днів забруднили страшно буду. Чорні, за малим винятком, не дбають про чистоту й порядок. Далі, мурини після праці не чулися так страшно перетомлені, як білі та, замість іти спати в дев'ятій чи десятій годині, марудили до півночі, а то й пізніше, виспівували захриплими голосами, пили ратафію, танцювали до такту гонга і труб. Бруд і крики довели небаром до суперечки. Настала незгода між чорними й білими.

Було це може тиждень з того дня, як прийшли на плянтацію. Вачків і Гарасим'юк користаючи з того, що мали вільний день, бо працювали всю ніч, пішли розглянутися по плянтації. Їх цікавило, як то виглядає кавова плянтація, що дає таку смачну каву.

Кавове деревце буває приблизно шість стіп високе. Два роки після того, як зернята засіяно, починає воно квітнути, а овочі бувають завбільшки вишні. А що куці цвітуть упродовж восьми місяців, тож Вачків бачив на плянтації, що займала великий простір землі, деревця вкриті зрілими, або щойно дозріваючими овочами. Збирали овочі часом і тричі на рік. Плянтація вимагає багато дбайливої праці. Багато часу займало підсапування деревець і випалювання бурянів, що дуже розростаються.

Вачків і Гарасим'юк майже не розлучалися, все держалися разом, вешталися всюди, бо досі не бачили плянтаційних уладжень. Зривати овочі мали за кілька днів. Уже були нарвали на пробу кавових овочів. Мочили їх у воді, потім звогчлі розтирали валками; м'якуш овочів перемивали в ситах і так відділювали його від зерна.

Опісля сушили зернятка. Роботу цю виконували недавно закупленими машинами. Бляшані циліндри з шерсткою поверхнею обертаються і розчавлюють овочі. Маса розчавлених овочів попадає в барабан. Барабан має дірки, крізь дірки зернята падають у великий басейн із водою. В басейні зернята мішають кілька годин, потім висипають на землю і сушать на сонці кільканадцять днів. Опісля спеціальні млинки відділюють шкірку зернят, а сортують їх механічні сортивники. Кава виходить вкільці виполірувана з циліндрів, які весь час обертаються.

При всіх машинах працювали чорні під наглядом мулятив, або метисів. Наглядачі стояли з нагаями і коли дехто поведився зухвало, або не слухав приказів, того били гей за часів невільництва. Не лише наглядачі, але й старші робітники знущалися над новими: давали їм найтяжчу роботу та дошкулювали їм на кожному кроці.

Коли Степан і його друг вернулися з проходу, стрінули одного зі старших муринів. Він працював на плянтації з самого початку. Мурин став ганьбити їх, мовляв, шляються без цілі, замість іти до роботи. Хоч Вачків не розумів його португальського говорення, одначе здогадувався в чому річ і давав руками пізнати муринові що вони оба мають вільний день; працювали всеньку ніч до самого ранку. Мурин несправедливо чіплявся їх і це розлютило Гарасим'юка; він погрозив йому п'ястуком.

Мурини, які жили разом із Вачковом і Гарасим'юком, ненавиділи обох за те, що хотіли примусити їх додержувати порядку в буді. Раз прийшло до завзятої бійки між муринами та Вачковом, Гарасим'юком і новими робітниками. Бог зна, чим була б скінчилася ця бійка, але з'явилися два плянтаторові бульдоги й мурини повтікали. Все ж собаки здогнали втікаючих і кількох до крові покусали.

Про тих бульдогів говорили вечором усі робітники. Так то Вачків і Гарасим'юк довідалися, що плянтатор спровадив був їх з Англії, щоб охороняти плянтацію від злодіїв, та держати в послузі і страху муринів, та щоб вилловлювати робітників, які покинули роботу й утікали крізь пушу.

Одного дня Гарасим'юк, хоч йому казали, що в пущі серед кущів ростуть теж дерева "герва мате" (парагвайського чаю), повитинав через неувагу досить того чаю. Він не визнавався на бразилійській рослинності, тому не міг відрізнити герви від інших кущів, отже і не був так дуже винуватий. Та коли метис показав Педрові повирубувану герву, цей розсердився дуже й заявив, що не виплатить Гарасим'юкові цілотижневого заробітку ще й пожаліється на нього перед плянтатором.

Гарасим'юк не звертав уваги на Педрові погрози, але коли Педро відійшов, він сказав до Вачкова: — Не боюся й самого плян-

татора! А якщо дійсно не виплатять мені заробітку, то попам'ятають собі мене! Або ж то я тутешній, щоб знати, які це кущі та що ця їх герва щось варта?

Вечором, як вернулися до своєї буди, сіли оба сильно зажурені. Гарасим'юк озвався перший: — Я вже довгий час роздумую над тим, як би то наживати п'ятами з тієї проклятої плянтації. Біда в тому, що ми не знаємо дороги та й грошей небагато заощадили. Хай-но тільки прискладаю ще яких кільканадцять мільреїсів, то мене тут довго не оглядатимуть!

— Не так то легко втекти, — завважав Вачків.

— Не святі горшки ліплять.

— Скільки то днів мандрували ми пущею, де нема навіть гідної стершини — говорив далі Вачків, — ніколи в світі не потрапили б ми назад на ту дорогу, що йшли нею на плянтацію... А щоб дехто підпровадив, про те шкода й думати!

— Крізь пуцу було б тяжко продістатися, — притакнув Гарасим'юк, — але кажуть, що с така голка, що кожному, не лиш у лісі, але навіть на морі й під землею показує кудою має йти.

— Я знаю, це магнетна стрілка! Треба нам таку стрілку роздобути та весь час йти на схід, то вкінці зайшли б ми до Ріо, або десь над море.

— Га, га! На таку мандрівку треба кілька місяців часу. — Все ж я гадаю, що вистачило б нам стрінуги колоністів, які десь тут живуть в околиці на парцелях, то вони підпровадили б нас до залізниці. Та годі й згадувати про втечу, бо перше всього ці собаки вишукали б нас та пригнали назад на плянтацію таки того самого дня. До того в пуці живуть Індіяни, вони б може ще й нас побивали.

Про Індіян Гарасим'юк уже не раз чував такі: тут на плянтації. Муриши розповідали вечором жахливі історії про Індіян. Казали, що ходять вони голісінькі, полюють отруйними стрілами не лише на птахів і звірів, але й на людей, коли декого стрінуть самітного в пуці. Наші емігранти бачили кількох смирних Індіян. Їх називають хороадос. Із їх вигляду могли собі менш-більш уявити, які то мусять бути справжні дикі лісові Індіяни. Коли Гарасим'юк пригадав був собі їх, — зітхнув лише тяжко, не кажучи й словечка.

— А то попались ми в пастку! — сказав Вачків. — Тяжко буде нам видістатися з неї. Все ж таки я не трачу надії на Божу поміч.

9

Корчування пуці не припинялося. Вже видніли широкі простори, на яких стирчали обсмалені пні велетенських дерев. Вони ниділи поволеньки, незадовго мали попадати, а тоді ґрунт, вільний від тропікальної рослинности, ставав назавжди добиччю людини.

Одначе робітники не ждали, аж ліс зовсім очиститься, а приготувляли його заздалегідь до садження кавових зернят, із яких мали повиростати пожиточні деревця. Ждали всі до весни, яка в південній Бразилії починається у вересні. Тепер царила зима, дні були

жаркі, зате ночі з приморозками; в будах годі було обійтися без ватри.

Зима тривала три місяці: червень, липень і серпень. Бразилійська весна приємна пора року, спека тоді не дасться так дуже відчувати. Затє літо для Європейців нездорове. Спека доходить до 105° у тіні. Покищо підсоння не давалося надто взнаки обом приятелям, бо лиш у день від десятої до четвертої було жарко. Поголеньки були би привикли і до того.

У провінції Парана, ще далі на південь, живуть українські поселенці; підсоння тут лагідніше, ніж на пограничній полосі Сан Павльо, де була Арелянова плянтація.

Одначе праця на його плянтації не кінчилася: плянтатор постановив продиратися далі вглиб відвічної пуці. Думав заорати землю під європейські збіжжя.

Вачків просив Ареляна, щоб звільнив його від виснажливої праці та призначив до легшої роботи. Плянтатор і слухати не хотів. Степан мусів коритися лихій долі.

Оба приятелі вставали, ще заки розвиднілося і мандрували до пуці, якої темна стіна стояла всього на півтори милі далі. Там із кількома іншими робітниками займали становища, брали фойси в покалічені руки і вирубували зарослі чагарники. Працювали так безупину по кілька годин.

Було це якого півтора місяця, як вони прийшли до Коріби, так звалася Арелянова колонія. Простягалася вона майже самітно серед пуці. Гарасим'юк і Вачків, як і щодня пішли до вирубування кущів, повзучих рослин, троші й різних рослинних галапасів. День був душний, але погідний, хоч зимовий. Робітники мусіли що хвилини витирати краплистий піт. Коли такий відпочинок переступав кілька хвилин, карбоклер (наглядач), що пилював робітників, верещав і погрожував нагаєм. Десять так коло одинадятої Гарасим'юк чув, що сили починають опускати його та що треба конче почати полудневий відпочинок. Нараз поміж кущами щось зашелестіло. І Вачків і Гарасим'юк стали наслухувати. Вони знали, що в пуці, таки зараз під плянтацією трапляютьгя дикі звірі, пума (американський лев) і ягуар не були рідкими гістьми в цих сторонах. Наставник, що вже став був закликати до праці, нараз утік. Робітники споглядали в гущавину та стояли на місці. Шелест не повторився. Наставник став знову настоювати, щоби бралися до роботи. Вачків ухопив за фойсу й уже замахнувся вдарити нею по ліанах, як нараз щось знову засвистіло, а рівночасно почувся скрик болю. Вачків оглянувся і побачив у наставниковій шії коротку стрілу, обвинену при кінці бавовною. Прискочив до раненого й витягнув стрілу, що застрягла неглибоко. Переляканій наставник дивився на нього вибалушеними очима.

— Індіани, Індіани! — прошептав.

У цю ж мить іще одна стріла, випущена з невидимої руки, застрягла у пні дерева, недалеко Вачкової голови. Наставник упав на коліна в гущавину й потягнув за собою Вачкова. Вачків зрозумів, що йому теж грозить небезпека. Ті стріли, зроблені з колючок трійливої рослини, сабаркана. Індіани пускають стрілу зі свого

роду "рушниці" без найменшого відголосу. Замість пороху послуговуються силою повітря, яке видмухують із своїх могутніх грудей. Вачкову здавалося, що поміж пнями велетенських дерев пересунулося кілька тіней. Наставник показував на свою рану та робив знаки, наче просив, щоб виссати отрую. Гарасим'юк, що був побіч, зробив це, але воно не допомогло. Наслідки затруєння курарою поступали дуже швидко. Позірно ранений не змінився, але ноги під ним стали вгинатися. Вачків і Гарасим'юк узяли його на руки й понесли, якнайшвидше, на плянтацію. Не донесли. Не було рятунку. Курара паралізує м'язи. Поклали нещасного на землю і гляділи безпомічно. Нараз викривлені уста раненого поблідли, все тіло здеревіло, він завернув очима й помер. Люди взяли мерця та занесли його на плянтацію, але відтам збігалися вже робітники й оточили мертвого. На голосні крики сам дон Мігуель, з кількома узбросними людьми й собаками, вивбрався в пущу здоганяти напасників. Вечором вернувся без нічого. Собаки не могли натрапити на сліди Індіян, хоч якій добрий нюх мали...

Кілька днів після того нападу Індіян, як оба приятелі пішли до праці, Вачків говорив, що ще і їх може стрінути таке нещастя. Вони що хвилини наслухували, чи не свище в кущах стріла.

— Е, дурниця. — говорив Гарасим'юк — раз козі смерть, чи від цього, чи від того. Кого Господь має у своїй опіці, тому з голови волосок не спаде, коли ж суджено згинутися марно, то нічим не заховитися від долі.

Такі слова потрохи заспокоїли Вачкова; привикав до небезпек, як вояк на війні. Згодом оба й призабули про смерть наставника. Коли б не така тяжка праця, може й не нарікали б на свою долю. Після двадцяти днів корчування поступило так далеко, що Педро припинив цю роботу. Ліяни й кущі, порубані фойсами, пересохли зовсім. Одного дня їх підпалили. Вогняні стовпи знімалися високо, сягали верховіття старих імбуй і товстелезних пінборів. Чорний дим утворив хмару, що на кілька годин заслонила ліс. Одначе вогонь не міг знищити живих, могутніх дерев, обсмалив їх лише і так спричинив повільну їх загибель.

Сумно виглядали ті володарі пущі, коли кущі й ліяни перемінилися в попіл. — Наче колумни розвалені ворогом святині, що сумовито думали про чудову минувшину, яка вже ніколи до них не поверне...

На частині здобутої землі мали уладити плянтацію кавових деревець іще на більшому просторі. Ареляна думав завести нове хліборобське господарство. Гарасим'юкові прийшло тоді на думку, чи не слід би йому теж колісь розвести своє власне господарство.

— Чи я мушу працювати всеньке життя на чужого, що цілними днями лише цигари покурює та попиває студені содові води — говорив він Степанові. — Як зароблю більше грошей, візьму від уряду землю на сплату в Парані; там багато наших людей.

Життя обох приятелів серед наглядців ставало щораз прикріше. Від місяця стали не виплачувати їм заробітку, харчові приділи поменшили. Як скінчилося корчування, забрали обох до найприкрішої

роботи на плянтації. Вачків бачив, що кожної години може прийти до нещастя. Гарасим'юк аж трясся увесь. Вачків старався його заспокоювати, але це небагато допомогло.

Одного дня при виплаті місячного заробітку Педро сказав при розрахунку, що Гарасим'юк працював недбало, пошкодив герву, тому стягає з його плати два мільрейси.

Як почув це Гарасим'юк, скипів із люті. — Що? Я працював недбало!? — кричав. — І ці драби сміють мені таке в очі брехати мені, що вечорами ледве живий плентаю ногами, що покалічив собі руки!... Він заляв по гуцульськи з домішкою португальських слів, яких нетяжко було навчитися в такому товаристві... Кричав, що мусять виплатити йому, що належиться, — а ні, то забирається. У відповідь на те Педро розміявся.

— Як тобі не до вподоби, можеш забиратися, хоч би і зараз. Одначе Ареляна скаже, що ти з власної вини зірвав контракт, який ти підписав власною рукою, то й задержить тобі всю виплату як відшкодування, що ти його обманув.

Опівночі, коли всі вже добре хропіли. Вачків промовив тихцем до Гарасим'юка:

— Зле буде з нами.

— Мене вже завтра тут не побачать! — відповів рішуче Гарасим'юк.

— Не роби дурниць, марно з голоду згинеш, або Індіанні вб'ють тебе!

— Волю з голоду пропадати, ніж із тими драбами далі жити!

Він не слухав Вачкових слів. Зібрав свої манатки у вузлик і дійсно готовився виходити.

— Ну, мені час і пора! Якщо ти не хочеш іти зі мною, я йду сам!

— Схаменися, друже! Вони зловлять тебе, або загинеш...

Коли ж побачив, що всі його слова даремні, озвався:

— То хіба таки прийдеться нам обом тікати разом.

— Я так і думав, що ти мене не покинеш самого. Збирайся. Ареляно з рушницею напевне з'явиться тут, а тоді буде біда і з ним і зі мною!

Вачків тихесенько забрав свої "мастки" й оба приятелі покинули свою буду та скорою ходою пустилися до чорної гущі прастарого лісу.

10

Коли вони знайшлися між першими деревами пущі, озвався Вачків:

— Кудю ж нам тепер іти?

— Підемо почерез пущу.

— Просто гущею?... — Зіб'ємося з дороги...

Гарасим'юк вийняв із кишені годинник із ланцюжком, на кінці якого був причеплений невеличкий компас.

— Відкіля ж ти взяв оце?

— Давно вже купив за мільрейса в одного мулята.

— Прекрасно! Тепер будемо певні, що в лісі не зблудимо з до-

роги. Я чув, як говорили на плянтації, що найближча колонія є яких десять миль відтіля. Відтам ми потрапимо уже і хоч до самого Рю.

— Втікаймо скоріше, а то може бути з нами погано! — з якимсь прочуттям лиха озвався Вачків.

Ішли вони, як найскоріше вперед. Гарасим'юк сказав Степанові, що все заздалегідь приготував. Показав йому три невеличкі куски солонини, в них с "медицина": коли собаки з'їдять її, впадуть твердим сном щонайменше годину, або й довше.

— Собаки напевно занюхають наш слід; — ось тут на цій стежці кину солонину, вони з'їдять її, та ми за годину будемо вже далеко-далеко.

Вони продиралися гушавиною далі й далі. Незабаром почули далеке гавкання собак, але за кілька хвилин дзвяквіт зовсім затих.

— Ареляна буде казиритися, але без собак не відважиться лізти в пущу; це безцільне — сказав Гарасим'юк.

На тяжкій мандрівці минуло їм кілька годин; пробігли вже величезний шмат дороги. Покріпилися шматком солонини й хліба та пішли далі, попивши ще води з пляшки.

Вони перли вперед увесь черговий день до вечора, не спочиваючи. Як настав вечір, Гарасим'юк озвався:

— Тепер чайже могтимемо спокійно переспатися.

В лісі стало темно; найрізніші таємничі створіння, що за дня десь по норах скривалися, повиплазили й тисячами найрізніших голосів почали свій дивовижний концерт. Найстрашніше галасували мазпи, звані гварібас, верещали на всі тони, ревіли наче воли, хіба лише з тією гваріцею, що той їх рев був приглушений і більше протяжний. Попри цей мавп'ячий концерт пронеслися висвистування й вигуки та цвірінкання інших птахів, які заступили породи дечких. Додаймо до того басовий рев пуми чи ягуара, що занюхав добучку десь над струмком, а можемо собі уявити нічні "концерти" бразилійської пущі. Не було мови про спання в обох утікачів. Ще й мусли вони курити тютюн, щоб відганяти їдкі комахи, та воно не багато помагало. Гарасим'юк чорними словами звеличував оцю — "прокляту" Бразилію.

Раненько зірвалися з леговища, невиспані та не дуже бадьорі. Як сонце підійшло догори, почали верещати папуги, "тіріба", голосно відзивався "куруку", "лісовий капітан". Його сумний, самітний, але дуже гарний посвист, час-до-часу перериваний, чутний був дуже добре серед шуму й гамору пущі. Аж роїлося в ній від малих горобців та їх цвірінкання.

Степан і його друг, ідучи далі, опинилися в бамбусовому лісі. Простієнікні пні, прикрашені коронами пірнатою листя, обкручені від землі до верхечка повзучими ростинами, сягали високо. З інших звисали, поміж зеленим листям, овочі величини яблука, а довкола них росли дещо менші овочі.

— А може б скоштувати? — думав зірвати яблуко Гарасим'юк.

— Не берн до руки — крикнув Степан, у пущі багато трійливих овочів і ягід. Небезпечно їх навіть скоштувати. Що я почав би тут

у пуці з тобою хворим? Поки маємо свої харчі, не шукаймо овочів, на яких не розуміємося.

Вони йшли далі; пуца була з невеличких бамбусів, то їй не було їм так тяжко продиратися.

— Знаєш що? — сказав пополудні Вачків. — Я пригадую собі, хтось говорив, що молоді бамбусові паростки можна їсти. Варять їх у воді, як усяку іншу городину. Тут їх повнісінько. Попробуймо.

Небаром зупинила їх у мандрівці невеличка ріка, кругом якої росли молоді бамбуси. Настинали наймолодших паростків, покряяли їй варили у бляшанці доволі довго. І справді воно смакувало як городина. Попоївши, перейшли вброд річку.

Після цілоденної мандрівки, відісталися на менш урожайний ґрунт. Це було можна відразу пізнати, бо дерева не були вже такі товстелезні, як досі. Ліс був рідший. Під вечір можна вже було проходити ним без труду. Вдоволені з такої зміни, постановили розтаборитися над джерельцем у тіні куців, серед яких росли дуже гарні орхідеї.

— Іди їй назбирай хворосту, розпалимо вогонь, поки ще день, — сказав Вачків. — Сьогодні черга на тебе.

Гарасим'юк почав збирати їй відламлювати з дерев сухі гілячки. Складав їх на землі, щоб зв'язати у в'язку. Хотів іще відламати більшу суху гіляку, як нараз почувся шелест. Побачив як переліт ним промчало якесь звірятко, завбільшки зайчика. Заразінько за ним із скорістю блискавки пересувався великий вуж. Гарасим'юк скочив відрухово назад. Звірятко бігло дуже швиденько, але вуж повзав ще швидше. Було видно червоново-жовтий хребет вужа, з поздовжнім рядом чорних гострокінчастих плям. Спід того вужа, що був довгий малоощо не на три ярди, був жовтавий, голова вилискувалася до сонця різними барвами веселки. Вуж кидався вперед, наче сталева пружина. Вже допався маленького звірятка та рухом таким скорим, що їй оком не мигнути, вп'явив гострі зуби в його тіло. Гарасим'юк бачив це здалека; підійшов дещо ближче з бучком у руці до пируючого вужа та прикликав Степана. Оба ждали аж вуж проковтне зайчика.

— Тепер можна б його вбити, — думав Гарасим'юк, побачивши, що звірятко опинилося в пащі вужа. — Не зможе вкусити! Візьми но їй ти буга в руки.

Гарасим'юк якнайобережніше підійшов до вужа; той не втікав, бо хотів спершу проковтнути свою жертву. Потім пробував підвестися вгору, та ще не встиг звинутися, як на нього посипалися удари, що вмиг простягли його без життя. Аж тепер пізнали, що це не був вуж, а отруйна змія з плоскою головою, в якій з обох боків видні були маленькі отвори.

— Хтось казав, що Індіанці їдять вужів, — завважив Гарасим'юк.

— Як хочеш, — відповів Вачків. — Я не взяв би до уст. Мусимо бути дуже обережні, — коли на такого жеруна в гущі наступиш, — пиши собі вічна пам'ять! — Пам'ятаєш того наглядача, що згинув від отруйної стріли? — говорив Вачків.

— Думаю, що нам Індіанці треба більше боятися, ніж вужів. Аж

так багато вужів у пуші нема; за весь час, як ми працювали для Ареляни, не бачили ні одного.

Це була правда. Мандрівникам, що продираються бразилійськими пралісами, не загрожують так дуже вужі. Дослідники, які хочуть мати якнайбільшу колекцію усяких вужів, з великим трудом можуть призбирати їх кількадесят. Коли ж і стринете вужа на дорозі, то він пересунеться з дороги й не нападає на прохожого, хіба, що той настолочить його ногою. Вуж кидається на людину лише тоді, коли мусить боронитися.

Довго в ніч сиділи оба приятелі при ватрі, згадували, що чули про вужів на плянтації. Галуззя було мокраве, повітря вогке й холодне, а що то була зимова пора, то з вогню знімались клуби густого диму, що добре відганяв комарів.

— Індіанці, як мені розповідали, ніколи не вештаються ночами — говорив Гарасим'юк, простягнувшись на мішку, випханому травою. — Якби не мурашки, комахи й інша нужда, спали б ми — мов цісарі...

— На як довго можуть вистачити нам наші харчі? Гадаю на яких два, а може на три дні, — журився Вачків.

— Коли так, то треба ловити рибу.

— Чим? рукою? — усміхнувся Вачків.

— Треба змайструвати вудку — шнурки й нитки маю, дрiт теж; шпiт я обвинув колодку свого ножа, як мені розкололася. З дроту зроблю кілька гачків.

— Коби лише трапити на більшу ріку, — клопотався Вачків.

— Дасть Бог. — Він завжди ласкавий — не згинемо з голоду. — додавав собі відваги Гарасим'юк.

Наступного дня йшли в одному напрямку. Ліс рідшав. Це вже не була пуша "матос вірджінс", як кажуть Португальці, де гуща непроходима, а ліяни творять сітку, яку дуже тяжко протинати. Спочатку здавалося їм, що знайшлися в перших днях листопада в якійсь європейській країні. У Бразилії, як узагалі в південних краях, с дві пори року: мокра, але гаряча, це наче наше літо, та холодна й суха — заступас зиму. Хоч це була зимова пора, в день спека добре надокучувала. В пуші, в тіні прастарих велетнів-дерев траплялися струмочки, але даремне було шукати джерела. Вже сонце стало заходити, а їм усе ще не пощастило знайти каплину води. Обох пройняв жах: далі почалася ще сумніша околиця; замість дерев кругом низькі карликоваті кущі, які на плоскогір'ю Бразилії займають величезні простори.

Коли вони оба запустилися в ті непривітні околиці, не чули вже співу лісових пташат: кругом сумно, гей на пустині, ніде ніякого, навіть найменшого створіння, ба навіть нема комах, від яких роїлося в пуші.

— Чи не взяти б трохи вбiк? — озвався Гарасим'юк, — ідемо просто на південь, у цій пустині можна згинуть без порятунку. Погано буде, коли не натрапимо на якусь джерело.

— Ліса не видно, треба завернути — завважив Вачків.

— Пити хочеться, мало не згину!

Радилися ще хвилину, вкінці рішили йти на захід, де на овиді

майорили вищі дерева. День кінчався; розпалили вогонь, посідали й мовчки жували фасолю, що їй ще трохи було з учорашнього дня. Спали на переміну.

Раненько пробудилися закостенілі від холоду. Докинули ріща й сухої трави до попелища. Сонце підіймалося скоро на овиді й небаром, після нічного приморозку, настала нестерпна спека. Завернули до того лісу, що майорів у віддалі кількох миль. Старалися йти скоріше, хоч були дуже втомлені. Де рослинність була буйніша, вони зупинялися і пильно розглядалися чи не побачать джерельця. Даремне розглядалися — вони були в безводній пустині. Вже йшли чотири години, та ліс усе ще був далеко. Сили зовсім їх покинули; мовчки посідали в тіні кущів і сумно споглядали один на одного.

— Що далі буде? — з трудом промовив Гарасим'юк.

Вачків не відповів нічого. Він теж майже втратив надію. Водив очима по дивних, від посухи засихаючих рослинах.

Хвилину вони так мовчки відпочивали, аж озвався Гарасим'юк: — Ходім, поки ще волочимо ногами.

Підвівся ліниво отяжілий і оба поволіклися далі. Нараз Гарасим'юк пристанув і став дивитися в одно місце. Вачків теж зупинився і побачив, що Гарасим'юк зірвав щось; підніс до уст, висмоктуючи жадбно. Він держав у руці кусень м'ясистого кактуса, з якого каплями стівав прозорний сік. І знову вирвав кусень і пережовував, поки не витиснув усіх соків.

Був це розгалужений кактус, подібний дещо до свічника, вкритий колючками, уложеним в купочки. Вломив іще один, повідламував колючки, а м'якоту знову взяв у рот. Те саме робив і вачків. Кактус мав у собі багато соку, щоправда трохи млявого. Стояли так оба, нічого не говорили, лише жували спасенну рослину: мала ж вона в собі так багато-багато соку. Через чверть години відчули, що справа, яка так їх томила — минулася.

— Ну, підпив я собі, — озвався весело Гарасим'юк. — Господь має нас у своїй опіці. А я вже думав, що прийдеться марно згинуть!

В обох вступив свіжий дух. Чулися знову бадьоріші та жвавіші. Гарасим'юк наломив досить куснів кактуса, зв'язав у в'язанку та закинув собі на плечі.

— Тепер можемо йти сміливіше, поки не знайдемо води. — засміявся.

Небаром виявилось, що кактуси росли кругом і було їх усюди багато. За дві години знайшлися знов у безлистій катинзі. Не журилися тим дуже, бо то не була така гуща, як у справжньому пралісі, не було теж ліян. Все ж під вечір дійшли до луці та знов опинилися серед москітів, мурашок і височезних дерев, просто лябіринту рослинності. Ніч провели над берегом лісового струмка, де доволі води.

— Наберемо води, скільки зможемо, — сказав Гарасим'юк. — та будемо держатися берега лісу.

— Знаєш, що, — сказав по хвилині надуми Вачків, — ми над річкою, не дуже, щоправда, великою, будемо йти за струєю. Вона може кудись завернути, та все ж мусить вливатися до якоїсь далеко

більшої ріки. Коли натрапимо на більшу ріку, вдасться нам зробити пором і він занесе нас може до якоїсь оселі, містечка чи міста.

— Та то було б незле, але найважливіше знати, куди б ми могли добристи, пливучи рікою, — завважив Вачків.

Збудують пором, якщо ця ріка далі буде більша, або попадуть на ріку, до якої впадає ця річка. Ще йшли довго. Вкінці побачили, що їх річка стала вливатися у більшу та глибшу ріку. Наломили рівних гиляк із легкого дерева, що його росло чимало над берегом, пов'язали сильними ліянами і спорудили собі дебелий пором. Замість весел, взяли довгі бамбусові дрючки. Поклали на поромі свої манатки, поприв'язували їх ліянами. Відбили від берега.

— Пливемо в незнані й непевні країни. Не знаємо, куди нас ця ріка занесе — говорив Вачків Гарасим'юкові, який, мабуть, не дуже журився, що буде далі. — Мусимо бути дуже обережні і не забуваймо, що над ріками найчастіше поселяються люди.

— Саме цього нам і треба. Як побачимо оселю або плянтацію, чудово! — викликнув радісно Гарасим'юк.

— Забуваєш про Індіан.

— Так, це правда, — признав Гарасим'юк.

— У пущі ще перекрадемося ськ-так, але на ріці буде нас видно, — говорив Вачків. — Будьякий Індіанин може нам післати отруйну стрілу.

— Га, якщо їм захочеться, стрілятимуть до нас, наче до диких качок...

— А я волю вже таки здатися на всяку біду, а не маширувати вічно клятими пущами, де замість дикуна, чигас на тебе страшна гадюка. Е, не морочмо собі голови, а пливімо, тоді скорше дістанемося між людей.

Вачків уже не противився. Схопив за бамбусовий дрючок, ставув іззаду порому і вони попливли...

11

Пором був невеличкий, невідгидний. Годі було на ньому розложитися наніч для відпочинку. Тож, як стало вечоріти, мусіли шукати місця, що надавалося б на пристань. Там висідали на беріг, розпалювали вогонь і спали, міняючись на перемену. Пором був невеличкий, плисло їм скоро, могли добре маневрувати, омїнаючи перешкоди. Все було б добре, коли б не недостача харчів, що вже їм скінчилися. Гарасим'юк не тратив надії. Спорудив вудку, гачок зробив із дроту і так його загострив до кременя, що полюбав мало, що не на фабричній. Зупинилися в самотньому місці. Хробаків у землі над рікою було доволі. Закинув вудку та спокійно чекав, чи не зловиться рибина? За чверть години зловилося. Важила кілька фунтів. Спекли її на рожні з патика дуже твердого дерева. З великим смаком їли її, бо були вже добре зголодніли.

Ріка плїла чудовими околицями. Спочатку продиралася крізь праліс, якого дерева нахилилися над самим плесом. Лісові велетні обвинуті були ліянами до самого верховіття. Рідко коли бачили квітки, що втішали б своїми барвами їх око, втомлене безконечною

зеленню. Лише деколи трапилася ліяна, що творила квітучі гірлянди, звисаючі над плесом тихої ріки. Часом траплявся пень поваленого дерева, який нелегко було виминути. Треба було чимало відваги і вправи, щоб виминути таку перешкоду. Одначе Гарасим'юк, що виріс у Карпатах та з гуцульськими легіями сплавлював ялиці на Черемоші, не журився такими перешкодами.

Коли вони так плили, нараз з-поміж гущавини, у віддалі може яких двісті кроків від правого берега ріки побачили стовп диму, що знімався вгору: знак, що десь тут мусіли бути люди.

Вачків завважив це відразу.

— Чи не причалити б нам до берега? — спитав. Та ще й не рішилися, щб робити, коли з лісу вибігло кілька майже голих людей.

— Ось тобі й чудовище. — мовив Гарасим'юк, стараючись спрямувати пором у протилежний бік.

Індіани запримітили це та стали давати знаки, що вони мирні, приязні люди.

— Не мають зброї. — завважив Вачків. — може б нам зазнайомитися з ними? Диви, один із них навіть у штанах! Може показали б нам дорогу...

— Е, даймо цьому спокій. — відповів Гарасим'юк. — Може і без них дамо собі раду?

— Ну, як гадасш...

І пором помчав далі. Боялися, що може кожної хвилини з над-

ВИБРАНІ ТВОРИ

Марії Кузьмович-Головінської

Осіннє листя — оповідання й нариси	\$4.50
Чічка — новеля	\$2.00
Горбатенька — ілюстроване оповідання для дітей	\$0.50
Марія — сценічна картина з життям засланих на Си- бірі	\$0.50
Попудник — п'єса за народ- ним повір'ям	\$1.00
Друкється: Лісовий голуб — бойківське оповідання.	
Хто замовить усі 5 книжок пла- тять (замість \$8.50) тільки \$6.00.	

Замовляти:

A. MOCH

6 Churchill Ave.

Toronto 145, Ont., Canada

бережної гушавини впливуть індіянські човни, повні воївників. На ріці не було нікого. Та ледве пором зробив іще яку милю дороги, знову побачили стовп диму. Над берегом видно було кілька нужденних хат-буд і кільканадцять напівголих людей, темно-жовтої шкіри.

— Знов Індіани! А хай то! — викликнув Гарасим'юк.

І знов Індіани давали їм приязні знаки, кричали щось по португальськи, з чого Вачків зрозумів одне слово: "Приятелі!"

— Підступ, чи ні? — подумав він. — Знаєш що? — звернувся до Гарасим'юка. — Я сказав би, що не треба їх боятися. Ми нераз чули, що в Бразилії є чимало на-пів цивілізованих племен, які живуть у добрій злагоді з білими. Ті люди могли б нам допомгти, якби само собою, не впало їм до голови нас побивати...

То-то власне! Того з нас ніхто не знає. Гарасим'юк приглядався бачно Індіанам. Їх вигляд розбудив у ньому трохи довір'я, тож махнув головою, щоб ті підійшли.

— Ти краще знаєш по португальськи, ти вечорами вчився з тієї твоєї книжки, то може з ними порозумієшся. Ти говори, а я держатиму руку в кишені, нібито в мене револьвер.

— Добре. Я спробую, сподіваюся, що до нещастя не дійде.

Іхнули пором дрючками і він причалив до берега. В одну мить Індіани оточили пором. Були це люди середнього росту, сильно збудовані, мужчини темно-жовтої шкіри, жінки ясно-оливкової, а діти майже білі. Багато з них мали дивні прикраси; один мав на чолі перепояску з футра дикого kota, інший білі пташачі пера, уложені наче віяльце, ще інший від п'ят до бороди помальований якоюсь темною краскою, обличчя вимальоване червоною охрою. Цей молодий, урадуваний Індіанин обняв Вачкова, а потім Гарасим'юка. Їх ватажок зробив те саме, але поважко, так само ватажкова жінка, що на radoщах аж прослезилася. Діти, а було їх чимало, доторкалися цікаво обох; усі Індіани були дуже щирі. Привітавшись, заглядали до порому, чи нема там чогось цікавого. Коли побачили, що на поромі нічого нема, сказали щось дітям. Кількоро дітей побігло в гушавину та принесли небаром свіжих кокосових горіхів.

Вачків і Гарасим'юк з'їли трохи кокосового горіха та попили його соком, а тоді стали питати Індіан, як називається ріка, чи далеко відсіля оселі білих. Індіани показали вділ ріки. Недалеко від табору Індіан є військова станиця над берегом ріки. Бразилійський уряд настановив там станицю для безпеки річної плавби. Індіани були готові провести туди обох і зараз кілька з них хотіли вскочили на пором. Гарасим'юк прийняв лише двох. Індіани назиносили на пором багато кокосових горіхів. Гарасим'юк дав їм срібну монету. Тоді принесли ще в'язку ліан.

— Навіщо нам цього? — спитав Гарасим'юк. Пояснили, що ті ліани, завгрушки гусячого пера, припечені на вогні, добре смакують та корисні для здоров'я.

Відбили пором від берега й за годину, за вказівками Індіан причалили біля пагірка, на верху якого була нужденна хата. Це була

військова станиця, що про неї згадували Індіанці. Перед хатою стояв обідраний вояк із рушницею на рамені. На його поклик вийшло з хати ще кількох таких самих обідранців, у рештках мундирів армії бразилійської республіки.

— Бачу, що Індіанці не обманули нас. Це справді якісь вояки. — сказав урадуваний Гарасим'юк.

Вояки привітали їх байдуже, але чемно. Гарасим'юк не все розповів їм про себе і про свого друга, боявся, щоб їх не відставили Арелянові.

— Що це за ріка? — спитав Вачків.

— Одна з менших приток ріки Парана.

— Наше щастя, що ми тут причалили, — сказав Вачків. — Коли б ми були пустилися далі, то доплили б аж до Ля Пляти, бо Парана дуже довга ріка. На ній, говорили робітники, багато водопадів, то вони проковтнули б наш пором мов лушпину горіха.

Індіанці почали торгівлю з вояками. За срібну монету, що їм дістали від Гарасим'юка, купили горілки. Однак пів пляшки їм не вистачило. Сказали, що привезуть кокосових горіхів і маьоку в заміну за "вогнисту воду". Вояки мали чимало горілки, бо знали, що вона для Індіанців представляла більшу вартість, як гроші.

Вояки запросили Гарасим'юка й Вачкува на обід. Вони не бачили білої людини вже від кількох місяців, то раді були довідатися, що чувати в світі. Посідали всі кругом ватри. Подали печені черепашині яйця, потім риби, смажені на оливі, вкінці дикі овочі, арак і ратафію. Чергового дня Вачків і Гарасим'юк питали вояків, куди їм іти, щоб дістатися до Ріо. Порадили їм почекати кілька днів, аж приїде човен з урядовими засобами харчів і мундирів для станиці. Наші втікачі так і вчинили. Кілька днів провели весело й безжурно на станиці.

Керманіч, що приїхав човном із харчами й мундирами, згодився забрати обох до найближчого міста, що було кільканадцять миль відсіля, внизу ріки. Довіз їх туди без пригод. Відтіля вони добіглися до залізниці, а що щадили, могли оплатити залізничні білетні до самого Ріо де Жанейро, куди приїхали в половині вересня.

(Далі буде)

МАЄМО НА СКЛАДІ

ТВОРИ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

- 1) ПРЕДОК — історична повість — — — \$3.00
- 2) БЕЗ КОРИННЯ — спомини — — — \$3.00
- 3) ПОДОРОЖНИЙ — оповідання — — — \$0.50
- 4) ЩО Є ІСТИНА? — повість — — — \$5.50

Замовлення слати на адресу:

A. Moch — 6 Churchill Ave., Toronto 3, Ont., Canada

СОЛОВЕЦЬКИЙ В'ЯЗЕНЬ

...Із багатьма істориками розмовляв Д. І. Яворницький, у багатьох архівах шукав загублені сліди запорізьких ватажків, проте, хто й коли затопив у Дніпрі чайки — довідатись не вдалося. І чим більше думав про них молодий учений, тим більше переконувався, що затоплення цілого флоту стосується, мабуть, все таки останньої сторінки історії запорізького козацтва. А коли так, то чи не розплутас йому цей клубочок трагічна доля останнього кошового отамана Запорізької Січі Петра Калнишевського?

Народжена в пошуках думка не давала спокою дослідникові. аж поки не вистиг намір — їхати на Соловки, куди був засланий Пестро Калнишевський "по высочайшему повелению" цариці Катерини II.

Д. Яворницький навесні 1887 року вирушає в дорогу далеку й тяжку. Саме там, серед холодних вод Білого моря, у Соловецькому монастирі, повинні зберігатися архівні документи про запорізьких ватажків.

"Колись у Білому морі існував "знаменитий" Соловецький монастир, який був не тільки релігійним центром старої Росії, але ще з часів царя Івана Грозного став місцем заслання та ув'язнення небажаних російському урядові й Церкві багатьох відомих діячів Російської держави.

Як тільки молодий учений прибув до Архангельська, одразу ж з'явився до губернатора Д. Голіцина, який пообіцяв допомогти йому в пошуках.

До Соловецького монастиря довелось їхати пароплавом сімнадцять годин. На острові Яворницький зайшов перш за все до головного монастирського собору і там побачив біля самої стіни три надгробні плити. Побачив і очам своїм не повірив. Під третьою плитою лежали останки тієї людини, заради якої історик приїхав у той далекий і суворий край. Напис на плиті сповіщав, що "Здесь погребено тело в Бозе почившаго кошевого бывшей некогда Запорожской грозной Сечи казаков атамана Петра Калнишевского, сосланного в сию обитель по Высочайшему повелению в 1776 году на смирение".

Пізніше, десь через десять років, дослідник пише:

"Так ось де знайшов собі останнє місце для заспокоєння славний отаман славних козаків! Важко придумати щонебудь найгірше і найобразливіше тієї іронії долі, яка спіткала "славного і вольного" отамана "славного і вольного" низового товариства. І справді, народитись і вирости на лоні м'якої, ніжної і чарівної природи України, провести молодість і зрілі роки на вільній запорізькій

вольниці, бачити й полюбити всією силою героїської душі вільні й безмежні степи, владарювати і тримати в своїй руці цілі тисячі вільного й волелюбного народу, зноситися з державними і вінченосними особами, розпоряджатися великими багатствами і потім, під кінець, усе це проміняти на темну, сиру в'язницю, на далекий-предалекій, на краю світу, серед холодного моря, глухий монастир; мучитися цілі 25 років у темному ув'язненні, не бачити в очі правдивого світу Божого і рідко чути голос людський! Важко придумати більш гірку і більш жорстоку іронію долі над людщиною”.

Більшість місць, де раніше сиділи заслані на упокорення, були вже замуровані, і лише деякі можна було побачити з дозволу найвищого начальства — архимандрита Соловецького монастиря.

Оглянувши ті місця, Яворницький вирішив познайомитися з монастирським архівом. Із великими труднощами знайшов він там опис цих страхітливих місць. В одному з документів говорилося:

“Колись усі в'язні поділялися на три розряди. Перший — ті, які перебували на покаранні; вони жили в тюрмі і повинні були щодня відвідувати церкву. В'язні другого розряду сиділи у в'язниці в окремих камерах і під замком. Із дозволу архимандрита їм інколи можна було виходити: взимку — на прогулянку, влітку — на роботу. Нарешті, в'язні третього розряду могли виходити тільки тричі на рік, решту часу безвихідно сиділи під замком. У монастирі таких в'язнів називали великими грішниками... Дехто з цих грішників сидів у “рогатці”. Рогатками називався металевий обруч, що його надівали в'язневі на голову, від лоба до потилиці, потім замикався на замок за допомогою двох ланцюгів, що спускалися вниз од скронь до підборіддя. До цього обруча було прироблено перпендикулярно декілька довгих залізних шпів (колючок). Таким чином ці рогатки не дозволяли людині лягти на бік, горілиць або на живіт, і вона повинна була спати тільки сидячи. В'язні з третього розряду здебільшого або вмирили, або, за виразом селян, “робилися блаженними”, тобто божеволіли, і тоді жили довго. Крім того, в Соловецькому монастирі показували дві тюрми (які вже ввійшли з ужитку) — Жаравину і Корчагіну. Корчагіна тюрма називалась так тому, що в ній не можна було сидіти інакше, як тільки скорчившись. А Жаравина, певно, від того, що там було дуже жарко. Всі тюрми були в той час у монастирському мурі. Камери були дуже малі, а вікна такої величини, що можна тільки руку просунути”.

Але на цьому “святому” острові були ще й гірші, ще жахливіші підземні тюрми. Вони містилися під самими баштами, яких там було вісім. Всі ці башти побудовано в низьких місцях, тому в ті ями просочувалася ґрунтова вода, що набагато погіршувало й без того тяжкі умовини ув'язнених.

Особливо жорстокістю й нелюдськими умовами славилась вежа Корожней. Хоч вона стояла на високому горбі, в її підземеллі від стороннього ока була схована найстрахітливіша тюрма, викладена диким каменем. Сюди кидали найтяжчих злочинців. У ці

тюрми ніколи не пробивалося світло і в камері була нестерпна холодна.

В'язням, приреченим сидіти в таких ямах, спешершу заковували залізом обидві ноги з лівою рукою, вільною залишали тільки праву руку, а потім по драбині спускали людину в яму. Після цього в ямі витягали драбину, пристукували залізною ланкою або крешкою, через яку потім подавали злочинцеві хліб і воду. В ямі в'язень дерев'яний од холоду, він не знав ні тепла, ні світла, тіло його, особливо закуті ноги, вкривалися страшними болячками, а в суглоби ніг і рук проникав нестерпний ревматизм: болячки в'язня перетворювалися на лахміття, нігті виростали і ставали схожими на пазури, власні випорожнення отруювали м'язи всією яму, і, на додаток до всього цього, на нещасного в'язня нападали цілими зграями голодні щурі. Тоді порушувалося питання про те, чи можна спустити в яму палицю, щоб в'язень відганяв од себе злих щурів. Але це питання вважалося за таке важливе, що з приводу цього звертали по дозвіл до самої столиці, і по звідти звітти приходив дозвіл, щурі завдавали безсилім мученикам жаких страждань: вони об'їдали їм носи, вуха, пальці ніг, закуті у кайдани. Щоправда, такі в'язні недовго мучилися в ямах: вони або божевільні, або зовсім прощалися з життям".

Такі ж камери були і в Прядиленій вежі. Досить сказати, що одна тільки стіна цієї вежі була завтовшки дев'ять аршин. У цій стіні була зроблена камера, в якій панували темрява й сморід. Ось як про неї писав Дмитро Яворницький: "Вона зроблена на зразок арки і має вигляд великої печі для варива. Її довжина становить чотири з половиною аршини, висота має понад два аршини; в ній не було ні вікон, ні дверей, ні меблів сидіти й відпочивати; зовнішній світ проходив сюди через невеличку, зроблену в стіні щілину, розміром заввишки 5 вершків і завширшки 2 вершки, через яку просовували в'язневі харч і воду. Камера закривалася двома важкими дверима: з середини — залізними, а зовнішніми — дерев'яними... обидві двері замикались величезними замками".

(Московські міри: сажень мав 3 аршини; аршин = 71,1 см; вершок = 4,44 см).

Десь у 80-х роках минулого сторіччя Соловйов і відвідав громадський діяч з Архангельська М. А. Колчин. Він поцікавився долею запорізького отамана і попросив старих монахів показати йому місце ув'язнення Калнишевського. Колчин так описує цю камеру: "Житло в'язня має форму лежачого зрізаного конуса з цегли, довжки чотири аршини і завширшки сажень. Стіни його, заплісняке віконце верхків шість у квадраті. Промінь світла, немов крадьказемат, через три рами і двоє ґрат тьмяно освітлює цей страшний день, та й то з великим напруженням зору. Після півгодинного перебування в задушливій атмосфері каземату стає важко дихати, припливає до голови, з'являється якість безмежне почуття ступеня, У кожного, хто тут побував, хай він буде найуважливішою людиною."

мимоволі виривається з грудей якщо не крик жаху, то тяжке зітхання, і з язика злітає запитання: "Невже тут можна жити? Невже люди були настільки міцні, що могли витерпіти роки цього могильного життя?"

Від старожиливі-монахів учений з гіркотою в душі дізнався, що саме ув'язнений у цій кам'яній могилі Петро Калнишевський просидів чверть віку!

Вартові, монахи і сам архимандрит пильно стежили за тим, щоб П. І. Калнишевський під час прогулянок або відвідування собору не бачився і не розмовляв із сторонніми людьми. Лише кілька слів почули від нього богомольці, про які дізнався допитливий історик і заніс їх до своєї книги. Ось вони:

"Прийшли ми до трапезної, — розповідав самовидець-богомольць селянин Лукін, — перед обідом, чекали монахів із порціями. Коли це проходить чоловік незнайомий у супроводі трьох солдатів із рушницями і питає нас: "Хто царем тепер? Як царі живуть тепер і як ведеться на Русі тепер?" Ми відповідали, що царем Олександр Павлович; живуть, як і раніше, всі, слава Богу, щасливо й добре. Він би й ще розпитував нас, та солдати не дозволили. "Від цього чоловіка, — казали вони, — відійдіть геть, з цим чоловіком не слід вам розмовляти". І монахи теж заборонили: "Архимандрит побачить, — казали вони, — так недобре вам за це буде". Коли появився архимандрит, він підійшов до нього для благословення. "Древен ты еси, землею пахнеші", — сказав архимандрит тому чоловікові. І справді він був дуже кволий і старий. Тут він і життя своє скінчив. Пізніше монахи казали, що це якийсь кошовий отаман".

Ще більше Яворницький був схвилюваний і обурений, коли довідався від живих свідків, літніх монахів, у яких тяжких умовах перебував Калнишевський у камері Прядиленої башти:

"...Коли кошового перевели з Прядилевої камери в інше приміщення, то від нього залишилося в камері більше як на два аршини (2.20 м!) нечистот; що, просидівши в тюрмі такий довгий час, він здичавів, став похмурий і втратив зір; що в нього, як у звіра, вирости великі пазури, довга борода і весь одяг на ньому, каптан з гудзиками, розпався на лахміття і звальювався з плечей".

Усе це багато чого відкрило Яворницькому, але на цьому він не зупинився. Його тягло до монастирських архівів. Документи, які він знайшов, уже не задовольняли його. І от він знову гортає пошуків від часу аркуші.

Умови праці дослідника були дуже несприятливі: він терпів холод, недоїдання й недоспання; навіть у літній час доводилося одягати пальто. Серед заплених сувоїв грубого паперу Дмитро Яворницький, напружуючи зір, вишукував кожне слово, яке стосувалося імені кошового.

Про що ж розповідають знайдені архіви?

Як свідчать історичні джерела, кошовий отаман Петро Іванович Калнишевський належав до заможної козацької верхівки. Очолюючи Запорізьку Січ і будучи одним із найбагатших землевласників

на Запоріжжі, він підтримував, природно, заможне козацтво. Здібний адміністратор і дипломат, Калнишевський багато зробив для економічного й культурного піднесення Запоріжжя та оборони його державної автономії. Він дбав про колонізацію запорізької території, поширення хліборобства й торгівлі. Кілька разів бував послом Коша в Петербурзі, де обстоював територіальні права Запоріжжя від зазіхань московського уряду та оселених ним на півдні України чужоземних військових колоній. Калнишевський брав участь у російсько-турецькій війні 1768-1774 рр. і виявив себе здібним воєначальником. Та, не зважаючи на все це, у 1775 році після зруйнування з наказу Катерини II Запорізької Січі, Калнишевського заарештовано і вислано у Соловецький монастир.

До рук Дмитра Яворницького попала копія указу імператриці Катерини II за № 1419 від 10/VI 1776 р., в якому говорилося про заслання кошового отамана Запорізької Січі Петра Івановича Калнишевського в Соловецький монастир.

Із документів, знайдених в архівах монастиря, Яворницький довідався, що в переслідуванні останнього кошового отамана Запорізької Січі цариці Катерини II ретельно допомогли всесильний фаворит Григорій Потьомкін та "святейший" синод. В'язня вважали за секретного й дуже важливого, тому монастирській варті наказано суворо й пильно доглядати його. Отамана пильнували не тільки озброєні вартові, — з нього весь час не спускали очей монахи. Ці святобожні інквізитори в рясах сліпо, але віддано, неухильно, з тупою жорстокістю виконували "высочайшие" укази.

Ніде в документах не було зазначено, за що саме Калнишевського позбавлено волі. Та їх і не могло бути. Тут зрозуміло й без документів: Потьомкінові й Катерині треба було якнайскоріше покінчити з запорізькою свободою. І тут Потьомкін приклав свої брудні руки, щоб сфабрикувати на Калнишевського донос, за яким козацького ватажка, як небажаного царській владі, схоплено, закуто й відправлено в Соловки, а Запорізьку Січ ліквідовано.

Далі Яворницький знайшов касові книги монастиря, з яких видно, що П. Калнишевському визначено утримання по карбованцеві на день. Але дивна річ! Кожного разу в одержанні цих грошей розписувалися караульні солдати Василь Соханов та Лука Зубков, що були приставлені охороняти отамана. Немає сумніву, що ці гроші, якщо не цілком, то у великій мірі, не доходили до Петра Калнишевського.

Дехто зі старих ченців монастиря розповідав дослідникові, що цариця Катерина поставила перед Калнишевським умову: "Одержуй волю і масток, тільки зречися козаччини". Калнишевський будімо відповів: "Ні, або воля козацька, або тюрма".

Через 25 років, коли імператор Олександр I зійшов на престол, П. Калнишевський за маніфестом царя одержав "волю". Та кому потрібна та воля, коли отаман уже ледве пересував ноги? Він відмовився від дарованої йому "волі" і лишився на острові до самої смерті, яка сталася через два роки (1803). Прожив Калнишевський 112 років.

Вартій уваги і такий цікавий факт. Коли імператор Олександр

дер І відвідав Соловки й побачив яму, в якій сидів кошовий Петро Калнишевський, він "пришел в ужас". Щоб чимось задобрити небинного мученика, імператор спитав Калнишевського, яку б він хотів винагороду за перенесені муки й страждання? Калнишевський зневажливо зміряв поглядом царя: "Нічого мені, государю не треба, окрім одного: накажи збудувати острог для таких же мучеників, як і я, щоб вони не страждали в земляних ямах". Цар наказав ями ліквідувати, але збудував такий острог, у якому в'язні почували себе ані трохи не краще, ніж у ямах.

Із книжки "У пошуках скарбів" — Київ 1966

Романо Гвардіні

АВРААМ

На початку історії об'явлення, отже й віри, видно одну постать, яка набирає тим більшого значення, чим довше її приглядаємося: постать Авраама*). Перші слова, з якими Господь Бог звернувся до нього, звучали: "Покинь свою батьківщину і свою родину і дім твого батька та йди в землю, яку покажу тобі... І пішов Авраам туди, куди повелів Господь... А мав він тоді сімдесятп'ять років (Бит. 12, 1-4). "Покинув" усе дороге людині, особливо в тому віці: батьківщину, привички, хату. Покликаний повинен бути готовим покинути все, що зумовлює його природне існування та йти в чужину, тобто в широкий і вільний Божий світ.

На нашу гадку, цей Божий поклик треба розуміти так: Хто хоче правильно розуміти Боже об'явлення, цей повинен звільнитися від обставин, серед яких досі жив і в міру сил працював. Цей поклик відноситься до кожного, хто хоче йти за голосом об'явлення і хоче його зрозуміти — хоч би прийшлося стати віч-на-віч із його правдою навіть на схилі життя.

Коли поглянемо, як у наших часах занепадають розуміння і сила об'явлення і віри, то треба сказати, що люди щораз рідше покидають свою батьківщину, родину і хату задля євангелія. Вони кріпко тримаються своїх правил, звичок і ладу, в якому зросли від дитинства, та намагаються перенести своє знання про людину і світ на об'явлення. Тим часом з об'явлення звертається до нас Триєдиний Бог...

...Вочоловічений Син... Церква... історія спасіння від початку

---

*) Це ім'я означає: "достойний батько". Пізніше його кликали батьком народів.

до кінця, сотворення і суд — усі ці події пов'язані в одне законом і ладом вічного життя: відношенням Бога до світу, до його подій, природи й культури, одним словом: об'явленнє Богом існування основно різниться від життя в халдейським Ур. Але сучасна людина відкидає все, що не вкладається в безпосередній природний досвід. Огже людина ставить під сумнів слово Боже, вловні для неї незрозуміле. Бо ж повинна бути "критика". Господь, що промовляв до Авраама, Мойсея і пророків, Господь, що говорив устами Христа, стався тепер тільки одним з елементів релігійного переживання.

**

Друга книга Старого Заповіту розказує у третьому розділі, як то в пустині Хорив у вогненному кущі збулася основна дія об'явлення: Мойсей спитав Того, що повелів йому вийти з Єгипту: "Глянь, коли повернуся до Жидів і скажу їм: Господь ваших батьків післав мене до вас, а вони запитаються, 'яке його ім'я?' — яку відповідь їм дати? Господь сказав Мойсесві: "Я є той, що Є". І Господь продовжував далі: "Скажи їм, що той, що є, післав мене до вас". (3. 13-14). У тих словах, немов у соці, зібрано все, що пізніше висловлювалось іменами "Ягве", "Кіріос", "Домінус", "Господь" і що з пошани взагалі не вкладалося в жадне слово.

Людина, яка не хоче залишити свого Ур у Халдеї, глядить на суверенну дійсність Бога, немов на частину свого власного релігійного досвіду. Звідсіля усе починає занепадати. Об'явлення не каже про це докладніше. Людина залишається сама на свої сили.

**

На радикальне питання: Що ж справді існує? є одна відповідь: Бог і його сотворіння. Людина існує-живе тільки силою Бога. Як каже св. Августин: сотворена для Бога. Вона стоїть перед Богом, який бачить і судить її діла. Але в часі упадку, що стався перед віками, на питання що існує? — прозвучала відповідь: людина, її почування, її переживання, її плани і подвиги.

Треба ясної думки, коли хочемо зрозуміти глузд і змісл об'явлення. Хто хоче дійти до його джерел, мусить зийти з тісних тенет самолюбства. Мусить знати, що існують тайни, які переходять межі його розуму, що існує суд і осуд. Ця правда стосується до всіх часів, у тому також і до наших. Господь промовляє з висот своєї святої суверенности. Людина повинна в покорі духа слухати і йти за Його голосом.

**

У цьому міститься передумова для потреби і можливості теології. Вона не є "знанням" у поточному розумінні. Ні історією, ні наукою. Вона є радше посланництвом, що приходить до людини не з халдейського Ур, не з природного і матеріяльного світу, але з Божої суверенности. Її змістом є віра. Нова людина отвирає своє серце на нову благовість та йде слухняно за її покликком.

Тільки вчинивши це в міру своїх сил, людина може намагатися поглибити зміст цього посланництва. Але стара правда *fides querit intellectum* (віра шукає розуму) і тут має свою вагу. Насамперед мусить бути віра, пізніше можна і треба шукати допомоги в природознавчій науці. Насамперед людина повинна відважитися на мандрівку в безмірні простори Божого світла, а тільки потім шукати поради в ділянці досвіду й логіки. Якщо віра не має рішучості, готовості і відваги до такої мандрівки, теологія тратить ґрунт під ногами.

Хто хоче сьогодні збагнути богословське пізнання, мусить здобути поставу Авраама. Він мусить вийти з тісних і обмежених передумов і навиків халдейського Ур та рішиться на рейд у далечинь у нові Божі світи. Тільки тоді може стати дійсністю справжня теологія, а не її сповид, що насправді є тільки іншою формою людського самолюбства.

Переклав *Ярослав Чумак*

Зореслав

НА ЧУЖИНІ

Остання ще сльоза на рідному кордоні,
Останнє "Прощавай!" — і я пішов у путь...
В широкий світ розбіглися шляхи червоні.
Шляхи, що маком крові рідної цвітуть.

Над ними згук апокаліпс, що пролунали.
І відгомін пройшлих тудою караван...
Холодна чужина, холодні люди й скали
І скорбна самота спливає кров'ю ран.

Байдужі хвилі каламутного Дунаю,
Байдужий шум баварських соняшних рівнин,
Ліси й верхи Тиролю ввік не заспівають
Вільної пісні рідних піль і полонин.

А все ж, крізь гір туман, крізь сонце Форарльбергу,
Крізь дальні простори, крізь шум чужинних вод
Ввижається Дніпро і Київ злотоверхий
І Львів горючий в сонці й рідний Ужгород.

А в серці покрик туги: ой, ще раз до дому,
Ще раз свобідно дихнуть на землі батьків,
Займитись бурею, смертельним власти громом
І впитись піснею звитяжних прапорів!

Та ось, з одчаєм схилиш голову в долоні.
Останнє "Прощавай!" — і ти пішов у путь...
В широкий світ розбіглися шляхи червоні,
Шляхи, що маком крові рідної цвітуть.

Інсбрук, 10. XI. 1948.

КОСМОНАВТ

Димитрій Петрович почувався, без перебільшення, наче б то в сьомому небі, а насправді був він тільки на скrajнах землі, наглянувши її якраз під собою в чудовій авреолі синяви неба. Його космічний корабель залишив перед хвилиною межові поля тіней: упродовж двадцятичотирьох годин він утретє бачив, як овид міняв свої барви: помаранчево-жовта переходила у блідо-синю, фіолетну, а далі непроглядно чорну, мов ніч необнятого космосу. Та й зорі блистіли там інакше, як на землі, бачені людськими очима вперше від початку світу.

Димитрій Петрович нагадував шкільного штубака. Як радо він залишив би врешті цю подорож, щоб спокійно пригланутися незвичайному видовищу: земська куля розстелилася перед ним немов величезна будівля, яку якийсь геніяльний архітект збудував по свосму, прикрасивши її фантастичними барвами й освітленням.

Не цілих три чверти години — і для нього знову настане ніч. Тому рад був провести короткий час спокійно, не займаючися постійними турботами космонавта. Бавився олівцем, підкидав його вгору, і ловив його в повітрі, мов пір'ячко. В одній хвилині подумав, що було б до речі повідомити своїх наставників, що він хотів би на часинку задрімати. Але водночас пригадав собі, що там на землі за ним пильно слідкують при допомозі телевізорів; то й охота на сон відійшла.

Приглядаючись землі, почав він уявляти собі своїй поворот: прийняття, врочисті обходи, популярність. Було б до речі написати тепер кілька своїх вражень. Один із його попередників здобув собі популярність відомим висловом: він був у небі, проте ніде там не бачив Бога. Якраз у цей штиб, але інтимнішими словами, щоб ніхто не казав, що він безкритично наслідує інших. Чим більше насміху її хули, тим краще. Пославшим його партійцям це піде дуже в смак. Інша річ, кажучи правду, для нього заперечення існування Бога — це на ділі також акт віри: визнати, що не Бог, але людина, згідно з мудруванням старого Маркса, є найвищою істотою. Цю віру підмуровували нечувані здобутки в ділянці науки й техніки, вони постійно намагалися зіпхнути релігію на саму окраїну людського життя, де стало видно, що можна обійтися без Бога. І сам Димитрій був продуктом тієї механічної цивілізації та дістав від неї так багато, що без труду втре носа кожному, хто б хотів його перемудрити.

Димитрій був атеїстом і сином атеїста, він народився в часі, коли в його батьківщині мало що не викорінено віру його предків, поруйновано церкви, релігійні практики зразу заборонено, а потім уведено до предмету підозрив і насміхів. У такій дійсності він уподібнився до витертої і знищеної таблиці, на якій пропаганда могла писати, що тільки захотіла.

У батьківському домі вірила в Бога тільки його мати, що якраз

недавно померла. Була це нещасна людина, яку він дуже любив і з якою глибоко співчував. Бідна жінка молилася потайки, щоб не наражуватися на наругу і проклони чоловіка, а навіть і побої, коли він собі добре підпив. Дмитрій намагався, скільки мав сили, приховати оте материнське — як він думав — безглуздя. Якось то знайшов він заховану невеличку книжку, де були оповідання про Христа і його учнів. Прочитав її з цікавості і пізніше нераз ще до тієї книжки повертався, щоб знов її перечитувати. Неодне оповідання припало йому до серця, але він уважав їх усі вигаданими байками, давнім збірником цікавих легенд, тонесенькою занавісою мряки, яку немилосердно пошматувало на дріб'язки блискуче світло науки...

Але ось-ось і його корабель знову потоне в полі тіней. Його колега Попов, що п'ятнадцять місяців тому відбував ту саму дорогу, натякаючи про близьку ніч, зробив таке порівняння: "Наче б то перед автом у русі відкрилися темні челюсті непроглядного тунелю". Якраз тепер він мав враження стиснення, начеб справді в'їздив у тунель. Потягаючи ручки складної апаратури корабля, Дмитрій далі продумував над реченням, яке він повинен би вигосити, коли щасливо повернеться на землю. Але уява чомусь не дописувала і він не міг видумати ніякої оригінальної фрази. Під носом, по-тихоньки, щоб на землі не почули, він шептав два, три слова на пробу. Раптом на повний голос він сказав: — Я є тут, де вже раніше були товариші Гагарін і Тітов, де згідно з вірою багатьох мав би жити Бог. Маю добрі очі, але нікого, нікого не бачу.

Як тільки висказав ці слова, у темряві космічної ночі появилося світло, при блиску якого сонце сталося подібним до місяця. Світло не барвисте, але біле мов сніг, світло таке ясне, що Дмитрій не міг його знести навіть примкнувши повіки. Він зразу затулив очі руками в рукавицях, а далі схрещеними раменами, а далі всім тілом зігнувшись удвоє. Але світло перемогло всі перешкоди і далі просвічувало його до самого нутра. Раптом — ніхто не знає, яким чином — він пригадав собі одно місце з книжки, яку звичайно читала його мати: як то якогось Савла, що гірко переслідував християн, подорозі також осліпило світло, а впарі з тим він дізнався про існування Бога. І ось уста космонавта вимовили слово: — Бог. А далі він повторяв щораз голосніше: — Бог, Бог, Бог!

Його голос, обірваний наглим криком, напевно почули на землі ті, які слідували за його кожним рухом. Та й на телевізійних апаратах мусіла відбутися така небуденна, а може страшна подія. Як тільки світло зникло, космонавт зжахнувся на думку, що він страшив зір так, як цей Савло. Але відчинивши очі, він знову бачив усе довкруги. Тільки його обличчя мусіло основно змінитися, бо з долини, зі землі пролунав запит: — Щоб з тобою? — Космонавт відповів: — Я побачив Бога!

— Це добрий жарт! А ти в доброму настрою, Дмитріє! Це щастя, бо ми думали, що тобі трапилася погана пригода. Але, будь ласка не жартуй собі з нами так погано!

— Я ніяк не жартую, товариші, я справді бачив Бога.

— Ну добре! Коли скажеш це, повернувшись на землю, ми підіймемо тебе вгору.

— Напевно скажу.

— Що ж таке? Що саме скажеш?

— Що я бачив Бога!

— Димитріє, ти вмієш добре грати ролю комедіянта. Говориш, наче б ти був серйозний.

— Я говорю зовсім серйозно.

— Серйозно?... В такому випадку ти мусів зійти з розуму.

У дальшому замішанні космонавт почув тільки слова: — Зійшов із розуму, зійшов із розуму.

Але з розуму зійшли ті на землі. Лікарі нашвидкоруч порівнювали кожне його слово, телефонічні розмови не вгавали поміж станцією, партійною централею і урядом.

А тимчасом космонавт став уосібленням повного спокою. Коли преминула ця незвична подія, він попав у стан блаженної духової рівноваги. Йому здавалося, наче б його дух легко витав у просторах, мов той олівець, яким він недавно забавлявся і який ще й досі ганцював перед його очима. За те він не дивився на ніщо, навіть на апаратуру корабля, тільки глядів у свою свідомість, у ясність, яку там залишило це Велике Світло.

Скрегіт захриплого голосу зі землі зжахнув його, повільний і твердий голос:

— Димитріє Павловичу, Димитріє Павловичу, чуєш мене?

— Дуже добре чую.

— Як почувашся тепер?

— Прекрасно.

— Ось тут для тебе наказ. Ми звідсіль автоматично скеровуємо "Восток". Ти в жадному випадку не смієш навіть диткнутися апаратури корабля. Повтори.

— Я повністю розумію. — І він повторив наказ.

Дивним дивом замість схвилювати його, цей наказ його сильно покріпив і ще більший спокій вселився в його душу. Він узагалі не звертав уже уваги на корабель, завважив тільки зміну курсу. А пізніше завважив іще й те, що гальмові ракети загорілися. Почалося приземлення. Чудесна машина, якраз тепер мандруючи понад Африкою, зменшила свою швидкість, звернула зі своєї орбіти і вступила в останню фазу приземлення. Але, що сталося? Моторові гальми! Моторові гальми!

Тим часом швидкість приземлення замість меншати почала прибирати: на силі й рості-рости і раптом увесь корабель загорів морем страшного вогню. Величезний горючий смолоскип мов камінь грянув стрімголов у безвісті атмосфері.

Скрізь на землі почувся безліч разів повторюваний крик: — Вогонь, вогонь, вогонь!

І вантаж корабля, і сила гарячі були понад сили астронавта. Димитрій Павлович знав, що наближається кінець. Одно єдице слово вирвалося з його уст, слово скарги: — Боже! — Потім він втратив притомність. Але раніш того поклав на собі знак хреста, наслідуючи те, що робила колісь його мати.

Переклав *Ярослав Чумак*

— НАРИСИ —

НЕ ДОРАХУВАВСЯ...

З подільського побуту

Жнива.

Сонце жарить, аж небо пучнявіє. Птаство в лісах і гаях, і воно втихло. Лиш горлиці воркують на дубах і вудвуд уперто вовтузиться, а ненаситний довбак щільно обтовкує сухі пні дерев. Сухо, аж дзвінко, спішно і шпарко стрикочуть коники-стрибунці. На суголовках і по обніжках гір-каво, соняшно пахне чебрик і золотиста божа кривця. Кругулець за воробчиком ганяється, аж цей у кущах терену на межі захист ізнаходить.

Від досвіту до смеркання бри-нять-дзвонять коси, то їдко шаркотять серпи. Час до часу, витягнувши брусок із кушки, косар косу гострить. Хлопці, підлітки, біжать із пухнатими баньками до найближчого джерела по свіжу воду.

Збіжжя ритмічно покосами вкладаються, або серпами на рівні жмені в купки ростуть. Ідуть в'язальники і, не розгинаючи спину, в'яжуть снопи. А при заході сонця у полукіпки складають. Ось, таке то подільське літо і його жнива.

І на цьому Поділлі, у статечному селі Базарі, жив статечний господар із жінкою. Було в них дванадцятро дітей, віком від десяти до двох років; були й близнюки між ними. У час жнив, господар із жінкою та й парубком уже з світанком їхали в поле. А вертались із поля — смерк за повіки халався. Поки господар із наймитом худібку обійде, на-

годусь й напоїть, — жінка вечерю зглеমেздає. А діти — під-ростки мамі й татові помагають, дрібнота ж — уже куняє, деяке попхинькує, найменше вже й плаче: ввесь день на сонці, на волі, навганялись, усіх їх сон в'ялить, що й їсти не хочуть.

Вечеряють при двох мисках: із меншими мати, із більшими тато. Деякої дитини вже нема при вечері; забилося десь у припічок, чи й на піч, та й уже хиріє.

Якось приїхали з поля і, як звичайно, господар худібку доглядас, жінка вечерю приготує. Повечеряли й кожне — снопом валиться й засипляє. Лише господиня, мама, жінка ще питається чоловіка:

— Петре! Діти порахував ес?

— Та порахував ем, порахував! — була відповідь.

Ніч, — як батогом тріснути. Ще й зорі не намиливались собою, а тут уже й світанок. А з світанком, господар із жінкою й наймитом знову ідуть у поле, жнива ж. Виїжджають із подвір'я, поганяє господар. Виїхали з воріт на вулицю, ще не скрутили в бік, як жінка до свого чоловіка-господаря:

— Тпру! Петре! Гов! Бодай те кольки скололи! А дивись, он під ліщиною спить наш Тиміш! А ти сказав ес, що-с усі порахував...

І скочила з фіри, щоб Тиміша збудити та хоч приголубити, бо ж усю ніч, опущений, під кущем ліщини, де впав, солодко виспався.

— Тьфу! А я був певний, що він у ванькирі спить!..

Виндгем, Н.Й., 16 липня 1966.

ПО ЗОЛОТІЙ НИТЦІ

Палсті Михайла Мороза
присвячую

Безшелесно - кровно по золотій
нитці неба падає лист додолу.

Я відчуваю його.

Я чую запах його.

— Не лише весна — і осінь
пахне! —

І небо з білими хмарками, і
край моря синявого плесом, і
весь простір —

в охрі й киноварі.

На палсті мого серця все зли-
вається.

— Я в Сісні, на майдані, біля
Дуомо! —

Безшелесно - кровно по золотій
нитці неба падає лист додолу.

**

...Мати на свосму лоні мертво-
го Сина тримає.

Горить лямпадка.

Доброї людини молитва ниць
припала.

Тут —

біль Матері

і жаль блудного сина.

А за вікном —

безшелесно - кровно по
золотій нитці неба падає лист
додолу!..

Глен Ков, 15. X. 1951.

НАД МОРЕМ

Ліричним смутком барвить
осінь простір.

Біжить море до берега, щоб до
цього смутку припасти і, з від-
пливом, понести його іншими,
ще дальшими світами.

Брижі моря, цвіркуні й кони-
ки стрибунці розстилають мело-
дії осені.

А дуб листя кармінует!..

Глен Ков, Л. Айл., 15 вересня 1956.

**

Ніч...

Небесні простори, як у гідно-
го господаря тік.

А довкола, на землі, височенні
й старі дуби, як обороги.

Посередині ж неба, мов на то-
ці, віз і серп висить, як молодик.

Зірки віночками тремтять і
граються, хороводи ведучи.

Дрібно стрикочуть коники.

Ім басами, сильним легато, по-
тягають старі й дужі стрикуні.

А Михайло Мороз у цю місяч-
ну ніч, крізь віття на сяйво мі-
сяця глядючи, про Коро бесідус.

Глен Ков, 28 серпня 1965

СТРІМКА МИТЬ

Зазеленіли молодесенькі пу-
п'янки смерік: сонцем зелені во-
ни. Запахли вони, так близько
серця запахли, що й найвищі
шорстки скелі поезією стали.

Я над струмком! Таким чистим
і як небо без хмар таким холо-
дним — як гірська ніч. А такі йо-
го шуми, як буря на верхах гір.
Із висока летить вода і розбива-
ється на міріяди тремтінь у мой
душі.

На грізно-стрімких, сірих сті-
нах скель, по-хижацьки спрагне-
но, вп'ялившись у камінь, ро-
суть сосни.

Лиш — шум, і шум, і шум си-
чить, жбурлить, шипить, сповнює
мої жили, б'є ритмом у висках!
Усе — шум, і шум, і шум, йому
ні струму, ні краю.

Біля стіп, у мене, чмелик. У
лісі, певно!, птах співає. Зозуля,
бачу ж!, своє "Кү-кү" галасує!
А я нічогосінько не чую, лиш
шум, і шум, і шум такий, що й

тіні дерев, у сонці хитаючись, шумлять.

А ген, за гострі, стрімкі, сірі шпилі, час-до-часу, зачепиться хмара, пововтузиться з вітром, вирветься й даліше пливе і зникає у синяві неба.

На шпелях, у вибалках, ясніє в сонці сніг.

Міттенвальд, Німеччина,
24 травня 1947.

...ТА НЕ ТЕ ВОНО!

Біжать брижі й хвилюють збіжжями. І в соняшній тиші все нові шуми напливають: шуми піль. Жита половіють і далі ритмом наливаються. Ячмена виблискують ізмарагдом.

Жайворонок — радістю піль і соняшними просторами налитий

ушерть — зривається і лине вгору, все вище, і все ширше, і все глибше його пісня розливається і мос серце раниць, роздирає.

Бо не ті ж то поля, не ті жита і ячмена, не ті співи, і сама туга не та, що на весні й у літку 1916 року там на "Веселій", біля села Беневи, серед товаришів своїх УСС. Там усе таке свіже, таке слодке, таке щире і здорове, ще й таке небезпечне було: кипіло кров'ю бою!

А туга там — як степу ячіння! І синя, і млісна, і безкрая — як наша вдача!

Не покидай мене чиста туго тих мандрів небезпечної юности моєї!

Не покидай мене, мій безмежний Боже!..

Регенсбург, Німеччина,
16 червня 1948.

ВИБРАНІ ТВОРИ

Наталени Королевої

- Предок — історична повість \$3.00
Без коріння — спомини автorkи з побуту в Київському інституті для дівчат \$3.00
Подорожній — оповідання \$0.50
Що є істина? — історична повість з часів Понтія Пилата \$5.50
Дальші випуски в приготуванні.
Хто замовляє всі 4 книжки платить (замість \$12.00) тільки \$11.00.

Замовляти:

A. Moch

6 Churchill Ave.
Toronto 145, Ont., Canada

ЗА РЕАЛЬНУ БУДОВУ ПАТРІАРХІЇ

Після заяв, декларацій, демонстрацій і голосних виявів прихильності для ідеї Українського Католицького Патріархату та її великого подвижника і речника — прийшов час, коли об'єднана і піднесена на душі велика українська громада станула перед обов'язком: *реальним і конкретним способом підтвердити свою вірність і відданість цій великій ідеї і цій великій особі, яка наперекір усім протиповстанням зі сторони чужих і решткам спротиву зі сторони своїх — цю ідею двигас і промочує її шлях до переходу.*

Нема сумніву в тому, що структуральні зміни в Українській Католицькій Церкві, що їх за спонукою Верховного Архиспископа обміркував та запропонував Синод Українських Католицьких Владик, — як також завершення будови храму Св. Софії та устаткування її ведення Українського Католицького Університету ім. св. Климента в Римі — це великі справи, які не можуть обійтися без великої і планової фінансової допомоги.

Нема теж сумніву, що ця фінансова допомога повинна і мусить

Собор Св. Софії й Український Католицький Університет ім. св. Климента-Папи.

прійти від католицької частини української спільноти у вільному світі, яка, хоч і зрізничкована в таких чи інших громадянських чи політичних справах, то досі зуміла в подивугідний спосіб об'єднатися довкола особи Первоєрарха та всіми можливими голосами підтримує Його великі пляни й задуми.

Загально відомо, що дотепер українська громада по всіх усяодах вільного світу проявляла неабияку жертвенність для справ Верховного Архiepіскопа, принагідні збіркові акції бували дуже успішні.

Зі щедрих пожертв, розсіяних по світі українських дітей вирости в Римі — недавно посвяченій храм Св. Софії та будинки Українського Католицького Університету, які ще багато дечого потребують для завершення їх устаткування.

Згадуючи про цю українську церкву і цей український університет, які стали поміж численними церквами та музеями Вічного Міста наче символ ідентичності Української Католицької Церкви Її живучості і незнищимості в жорсткій добі Її офіційної ліквідації на рідних землях, — не можна не подивляти пророчої інвенції та величі задумів цього Великого Пастиря, що його, здавалося б, саме Боже Провидіння після довгих років тюрми й заслання несподівано вивело з неволі та вислало у вільний світ, не тільки на те, щоб у притворах Апостольської Столиці він був оборонцем: многотрадальної Української Церкви, але, що більше, щоб силою свого загартованого в терпінні духа і своєї великої мудрости став духовним провідником розсіяного по світі українського католицького люду та поза межами батьківщини запевнив існування й розвиток Української Католицької Церкви.

Приймаючи побажання з нагоди наділення його почесями Кардинала, — Блаженніший Верховний Архiepіскоп заявив, що таким великим і добрим він буде для нас Кардиналом, — якою доброю і великою ми будемо паствою.

Від нашої моральної і матеріальної допомоги залежить успіх його великих плянів, що їх для добра нашої Церкви і нашого народу задумав він виконати. Інші церковні достойники у Ватикані розраховують на допомогу своєї держави чи своєї Церкви, наш Верховний Архiepіскоп тієї допомоги ані від держави, ані, чомусь, і від нашої Церкви у вільному світі не має, хоч офіційно вже від декількох років, — як Верховний Архiepіскоп він рахується головою Української Католицької Церкви. Вся матеріальна допомога, яку досі інколи навіть і щедро йому давали, була завжди припадкова, доривочна, звичайно з такої або іншої нагоди, а збіркові акції організовані людьми доброї волі, або світськими чи церковними організаціями і товариствами — хоч і які успішні — були звичайно спорадичні, заплановані на скору руку і некоординовані.

Верховний Архiepіскоп був завжди вдячний за допомогу і використовував її для добра нашої Церкви і нашого народу. У своїй глибокій скромності він ніколи не ставив до нас ніяких вимог. Коли, як голова Комісії Фонду Верховного Архiepіскопа в липні 1968 року, маючи на увазі запланувати створення постійного комі-

Софійський Собор (1087 р.), Київ.

Фото В. Малимона

тету для допомоги Верховному Архiepіскопoві, підчас зустрічі із Блаженнішим я запитався був його, який є у приближенні його бюджет, він з лагідною усмішкою і притаманною йому скромністю відповів:

“Для мене самого мені не треба нічого, а на все інше — то воно так: дістану більше, то більше видам на будову, а дістану менше, то й видам менше. І так з Божою ласкою воно якось іде вперед”.

А ось прийшли вістки з Риму, що наша Церква знайшлася в потребі, що для завершення конструкції Храму Св. Софії та Університету св. Климентія і для виконання високого уряду Голови Української Католицької Церкви — потрібно нових матеріальних засобів, потрібно плянoвoї і безперервнoї фінансовoї допомоги, про яку ми в останньому часі чомусь наче призабули.

Тривожна вістка про фінансові потреби і клопоти Верховного Архiepіскопа, яка наспіла з Риму, спонукала групу наших громадян у Нью Йорку дати ініціативу для створення організаційного комітету в справі постійної і плянoвoї матеріальної допомоги Верховному Архiepіскопoві, базованої на скоординованій допомогівій акції всіх осередків українського поселення в ЗСА. Тимчасом для заспокоєння безпосередніх потреб вирішено відновити та активізувати збіркову акцію Комісії Фонду Верховного Архiepіскопа, яка була створена в липні 1968 р. з нагоди пам'ятної гостини Верховного Архiepіскопа, а яка після зібрання і відіслання до Риму

суми 61,500 доларів, — продовжувала своє існування при Комітеті Об'єднаних Американсько-Українських Організацій Великого Нью Йорку. На заклик Комісії Фонду Верховного Архiepіскопа, щоб до кінця 1969 року доповнити збірку до повної суми 100.000 доларів, посипалися більші та менші пожертви і, як досі, цими новими датками піднесено загальну суму зібраних грошей до понад 90.000 доларів.

За прикладом Нью Йорку, або таки зовсім самотужки пішли інші осередки нашого поселення (Чикаго, Клівленд, Філадельфія, Ньюарк та інші), які вже переводили збіркові акції на Український Католицький Університет чи Храм Св. Софії.

Та суть справи не в одноразовій, хоч би і як успішній збірці. Йдеться про розроблення плану постійної і безперервної матеріальної допомоги для Голови Української Католицької Церкви, про створення для нього міцної матеріальної бази, на якій він міг би розвивати свою церковну, наукову та культурну діяльність, і, коли прийде час, він міг би, як дійсний церковний суверен без *матеріальної залежності від ватиканської скарбниці* і, не оглядаючись на інколи політично мотивовану ласкаву допомогу від своїх чи від чужих, упевнено й свobodно сповняти уряд Патріярха Української Католицької Церкви.

Нема сумніву в тому, що *справа тривкого матеріального забезпечення* того цілого комплексу проблем і завдань, які включно з ідеєю *Українського Католицького Патріярхату* вміщуються в понятті "Церква в потребі" — це під сучасну пору без перебільшення, — одне з перших і *найбільш актуальне наше завдання*. Наспіла пора, щоб справу постійної фінансової допомоги "Церкві в потребі" розглянути в усіх її практичних аспектах, поставити її у властивій громадянській перспективі та створити громадську платформу й організаційні рамки для започаткування і розгорнення широкої, енергійної та координованої акції для придбання потрібних фінансових засобів для нашої Патріярхії.

Коли йдеться про практичні напрямні справи створення матеріальної бази для Верховного Архiepіскопа та способи мобілізування відповідних фондів то, мабуть, найкраще було б створити фундацію, — тобто зібрати на фонд Верховного Архiepіскопа всіма можливими способами одну високу суму і оформити її законом, — як фундацію. Відсотки із грошей, інвестованих у цю фундацію, були б джерелом постійної і тривкої допомоги для "Церкви в потребі". Та не можна поминути факту, що правне оформлення такої фундації чи корпорації, доходи якої призначені на допомогу для релігійно-місійної діяльності поза границями ЗСА, і яка мала би право на звільнення жертводавців від федерального податку, — може зустрінутися з деякими правовими труднощами. Та ми певні, що ті труднощі можна буде перемогти, беручи під увагу хоч би те, що наші жидівські співгромадяни щорічно жертвують численні мільйони на "культурні та гуманітарні" проекти в Ізраїлю і якось знаходять способи, щоб ці видатки відтягнути від доходного податку (інкомтексу).

Інша можливість — це добровільне щорічне оподаткування ши-

роких кол українських католицьких мирян у користь фонду "Церква в потребі". Можливо, що при відповідній і дуже наполегливій збірковій акції та при прихильних настроях, які під теперішню пору панують у нашому суспільстві — таке добровільне щорічне оподаткування у висліді принесло б щорічно суму грошей вищу, ніж відсотки від фондів, заморожених у фундації. Та нема сумніву, що з року на рік з уваги на природне зменшення кількості жертводавців (відумирання, старіння і перехід на пенсію, затрата ідейної настанови, чи процес асиміляції) — щорічно збирані фонди мусли б меншати і були б нестабільні, а відсотки з фундації приносили б щорічно щонайменше той самий прихід, і на нього можна б зовсім певно розраховувати.

Ми вповні свідомі того, що створення сильної матеріальної бази у формі фундації зі зібраним хоч би тільки одно- чи двомільйоновим капіталом, яка, при відповідній інвестиції та розумній фінансовій господарці, могла б давати до розпорядження Верховному

Св.-Троїцька надбрамна церква (1108 р.) Кисво-Печерський Заповідник

Фото
В. Лащенко

Архиепископові 60-120 тисяч річних відсотків, — це справа, в наших умовах, не легка, але вона, на нашу думку, все таки реальна і під силу нашій заокеанській громаді. Під силу навіть в обличчі всіх наших інших громадських обов'язків і навантажень на такі без сумніву важливі і корисні проєкти, як українські катедри в Гарварді, Шевченківська Фундація у Канаді, допомога землякам у Югославії чи клопотання про щоденні потреби наших тутешніх наукових, культурних чи церковних установ і т. п.

Не місце тут визначувати першість чи черговість великих громадських обов'язків і завдань. Всі вони на свій спосіб важливі, та м'впсвнені, що хоч їх і не мало, ми зуміємо з ними впоратись і докзати, що наше життя і наша праця у вільному світі не підуть в забуття, але принесуть для нашого народу і нашої батьківщини тривкі користі культурної та історичної ваги.

Коли брати до уваги, що для успіху кожної збіркової кампанії потрібні не тільки — глибока ідейна мотивація але також відповідне емоційне підсоння та ентузіязм як зі сторони збірщиків, так і жертводавців, — то можна сподіватися, що справа створення фундації "Церкви в потребі" є не тільки незвичайно важлива і персконлива, але вона теж дуже популярна й актуальна, і що час для неї тепер пригожий, бо настрої й почування у справах Церкви й Патріярхії б'ють у народі високими хвилями і радості і смутку.

("Свобода")

ВІДКРИТИ ОЧІ НА ОБИДВІ НАШІ ПОТРЕБИ

Нам треба, конче треба більше священників. Як вони не придуть, кожна наша епархія та екзархія буде не рости, а падати.

Нам треба, конче треба організаційної єдності всіх епархій та екзархій в одній помісній Церкві, складовій частині Вселенської Церкви. Без цього всі наші епархії, розкинуті по світу, будуть тільки окремими островами, що їх вода спочатку розмиє, а потім залле.

Навіщо пригадувати це? Невже ж усі в нас не бачать цих небезпек, не розуміють цих наших потреб? Бачать і розуміють одну потребу, бачать і розуміють другу потребу, однак часто люди не вміють подивитися відкритими очима на обидві наші великі потреби водночас і зрозуміти їхню пов'язаність. Обидві потреби бачить черниця-василіянка мати Марія Долиницька, яку запросили виступити з промовою в парафії Святого Духа в Брукліні. Н.И., в час різдвяної гостини. Мати Марія в прийнятності єпископа Йосифа Шмондюка сказала сміливе слово, яке варто довести до відома поза межі бруклінської парафії.

Мати Марія — палка прихильниця патріярхії. Вона радіє тим, що ця ідея захопила українських мирян, що українська інтелігенція підтримує ухвалений синодом наших владик проєкт створити патріярхію. Однак мати Марія досадно картала поширену байдужість до справи молодих священників, що мали б співпрацювати в

об'єднаній помісній Українській Церкві. "Я — сказала вона — була магістрою в монастирі 22 роки. Коли дівчина вступила до монастиря сестер василіянок у Факс Чейзі, я її впроваджувала в поже черниче життя. За той час, тільки один відсоток дівчат, що вступили до монастиря, походили з домів нашої інтелігенції. Наші люди хочуть мати по своїх парафіях добрих сестер і священників. Але звідки їх узяти? Серед нашого громадянства немає свідомости розбуджувати і плекати це покликання у своїй власній хаті. Один батько говорив мені: "Мій син хоче йти до духовної семінарії, щоб стати священником. Я на це не дозволю, хіба перейде по моїм трупі!" І то був інтелігент, патріот, активний у громадянському житті".

"Якщо громадянство так буде підходити до справи покликань, то бідна Україна, за яку так часто хочемо "душу й тіло положи-ти", але сини чи дочки на духовного провідника для тої самої України не хочемо дати... Покликання — то не виключно справа церковних установ. Церква — то ми, громада, суспільство. Ми її творимо, ми її будусмо, ми її розвиваємо. Дати Українській Церкві добрий і свідомий духовний провід — то обов'язок суспільства".

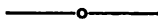
Потребу допливу молодого духовенства добре розуміють священники. Вони її відчують. Коли в спархії відсоток молодих священників дуже низький, це знак, що буде погано. Коли ж кількість священничих похоронів перевищає кількість священничих свячень, то знак, що вже дуже погано. А все ж духовенство, розуміючи потребу свіжих сил у Церкві, не завжди і не всюди виявляє таке саме розуміння потреби єдності. Смілива черниця сказала: "Деякі священники кажуть: Хто там хоче патріархії? Кого ці речі обходять у малих парафіях?".

"Таких висловів можна перелякатися... Коли ми не використаємо історичного моменту, даного нам приявністю великої постаті (Блаженнішого Йосифа) серед нас, щоб завершити структуру Української Католицької Церкви патріаршим устроєм, то пропадемо в морі денационалізації. Радусь мене те, що наша суспільність, більшість нашої інтелегенції, нарешті голосно заговорила в церковних справах і спільно з єпископами і священством, що віддане справі, не дозволять ні чужим, ні своїм сліпцям запропастити майбутнє нашої Церкви".

Деякі терпкі слова матері Марії призначені, очевидно, для місцеголого житку, а не на експорт поза американський кордон. Проте хотілось би, щоб до всіх дійшов її переконливий заклик дивитися відкритими очима на обидві великі потреби нашого життя. Дивитися і нарешті побачити! ("Українські Вісті", Едмонтон)

Не розпалюй вогню, коли ти не всилі його погасити.

Не розкоші і блиск, а діла остаються в пам'яті народів.

ЄРУСАЛИМ – ВИФЛЕЄМ

А по дорозі найновіше "чудо" св. Юрія та інші менші пригоди

Хоч ціни в окупованих Ізраїлем частинах Святої Землі тепер куди вищі, як були колись за часів королівства Йорданії, все таки ще й сьогодні таксі — найпрактичніший засіб подорожувати по тій країні.

У Йорданії залізниць майже зовсім немає. Вони себе ніяк не виплачували. Залишилися з них лише поржавілі рейки, що тягнуться вздовж дороги. Місцями їх позривали й вони лежать купами, порослі бурянами, та ждуть на те, щоб їх завезли або до залізних гут, або на ізраїльсько-єгипетський кордон, де їх уживають до будови окопів у фронтовій зоні.

Автобусів у Святій Землі їздить багато. Вони порівняно дешеві. Але назагал досить брудні. До того, переповнені арабськими селянами, що везуть на торг курей, кріликів, овочі, городину тощо. Автобуси не їздять скоро і не їздять до всіх місць, що їх прочани відвідують. Для американських чи канадських прочан таки найбільш економічним способом подорожувати залишаються таксі.

Приміром, поїздка з Єрусалиму до Назарету, на Таворську

Панорама Вифлєсму

гору, до місцевостей над Галилейським озером (Тиверіяда, місце помноження хлібів, установлення примату св. Петра, Капернаум, Кана галилейська та Самарія) триває від 6-ої години ранку до 12-ої ночі: це близько 300 миль в один бік. За цю водії таксі беруть бл. 50 американських доларів. Якщо їде 5 осіб, то вийде на особу 10 дол. і обов'язковий "тип": яких 2 дол. від особи.

Арабські таксі в Ізраїлі — здебільшого німецькі авта "Мерцедес", дуже гарно вдержані й дуже чисті. Таксі вигідні ще й тим, що заїдуть туди, куди автобус не поїде, наприклад, на Таворську гору.

"МІЙ" ШОФЕР ДЖОРДЖ

І цим разом я взяв таксі. Ще в час мого першого перебування в Єрусалимі у 1966 р. я познайомився в францисканській гостинниці "Каза нова" з арабським шофером Джорджем (Юрієм). Джордж має бл. 50 років, у нього п'ятеро дітей. Він побожний римо-католик (велика більшість Арабів-християн належить до Грецької Православної Церкви, невелика частина — до Греко-католицької Церкви мелхітського обряду, деяка частина — до Римо-католицької Церкви). У Джорджа — трохи посивіле волосся і розумний погляд. Він частенько заїздить до "Каза нова", шукаючи подорожніх. Францискани, як я помітив, шанують Джорджа і часто доручають йому полагоджувати різні справи для них.

У час моїх поїздок із ним я завважив, що Джордж добре знайомий із настоятелями всіх францисканських монастирів і гостинниць у Святій Землі, що він досить добре знає історію святих місць, деколи краще, як офіційні провідники, говорить поправно по-англійськи і непогано по-єврейськи. Приємно подорожувати з Джорджем, бо він завжди порадить, щб варт побачити, хоч часом в офіційному довіднику нема про те згадки. Однак Джордж також має свої "але". Джордж дуже вразливий, як, зрештою, всі Араби, коли хтось виявить хоч би найменше недовір'я чи сумнів про щось, що вони говорять. Зараз сердиться і каже: шукайте собі іншого таксі. В час моєї недавньої поїздки з Джорджем він почав нарікати на Апостольський престіл, що позменшував "ранги" деяким святим. Властиво, йшлося йому головню про свого патрона св. Юрія, що втратив трохи престижу в час ватиканської "чистки".

Ми якраз проїздили крізь містечко Лодд, де, як кажуть, колись жив і помер св. Юрій. Там ще й тепер стоїть церква в його пам'ять і домовина, але порожня, бо мощів у ній нема. Їх, як кажуть, розділено по всьому світі. Я почав роз'яснювати Джорджеві, що Апостольський Престіл, роблячи зміни в церковному календарі, не заборонена ані не скасував культу св. Юрія.

— Зрештою, — кажу Джорджеві, — ви, Араби, ніде правди діти, такі багато чого подавали св. Юрієві. Св. Юрій був піхотинець, а ви посадили його на коня, бо в вас піхотинці не мають значення. Герой без коня у вас ще й сьогодні не є ніяким героєм. Св. Юрій не мав нічого спільного зі змієм, а ви йому дочепили

змія. А всі перекази й легенди про св. Юрія — то "арабська казка". Отже, Апостольський Престіл не "скасував" св. Юрія; тільки легендарні вигадки про нього.

Мій Джордж терпеливо слухав мене, хоч крутив головою: — Може бути, що є трохи перебільшення в різних легендах про св. Юрія, але св. Юрій таки робив багато чудес. Ще й тепер робить.

"ЧУДО" СВЯТОГО ЮРІЯ

— Розсудить самі. Я вам розкажу найновіше чудо св. Юрія — каже Джордж. — Це було торік. Одна американська туристка пустилася в подорож по Святій Землі. Шофер був несовісний (очевидно він був мусулманин, — додав зразу Джордж). На дорозі серед пустині водій казав Американці висідати, каже віддати йому всі гроші й дорогоценності та залишатися на пустині. Американка просить, але це нічого не помагало. Тоді Американка, що мала велику побожність до св. Юрія, в думці звернулася по нього: Свя-тій! Юрію, вирятуй мене! І от на дорозі з'являється бистрий кінь, а на ньому — гарний молодий поліцейний старшина. Під'їздить і питає, що діється. Як туристка йому розказала, що сталося, той сказав їй сідати до авта, шоферові наказав їхати до найближчої поліцейної станиці. Сам їхав конем з-заду за таксі. Як вони при-їхали на станицю, загадковий старшина викликав дижурного по-ліца, передав йому шофера й Американку і казав зробити з ними порядок. А сам узяв книгу протоколів станиці, написав звіт з цілої події й підписався золотими буквами: "св. Юрій". І зараз щез.

— Ви кажете, що св. Юрій не робив таких чудес, як йому при-писують. А він ще й тепер робить, — сказав Джордж майже з тріумфом.

Я почав обережно: — Слухайте, той поліцейний старшина, що нагло з'явився, вирятував Американку і нагло від'їхав, міг бути таки поліцейний старшина. Навіщо в цю історію втягати св. Юрія?

— Не забувайте про золотий підпис! — перебив Джордж. — Звідки взявся золотий підпис?

— Хто бачив той золотий підпис? — спитав я і цим дуже розсердив Джорджа. — То ви не вірите мені? Як не вірите, то я з вами далі не їду. Доїдемо до найближчого міста і шукайте собі когось іншого, — сказав Джордж.

— Ну, коли ви кажете, що так було, то, може, й було, — кажу примирливо. — Мені тільки трудно в усе це повірити.

— Бо нема у вас належної побожності до св. Юрія. А Ватикан таки зробив йому кривду.

На цьому мій Джордж заспокоївся. Залишивши св. Юрія в спскою, ми перейшли на іншу тему.

Давній знайомий

У час моїх других відвідин Святої Землі, безпосередньо після ізраїльсько-арабської війни я жив у готелі і не міг знайти Джорджа. Але тепер, зараз після приїзду, я запитав двірника гостинниці, чи

Вифлєсм — пастирі овець

Джордж ще в Єрусалимі. — Так, але заходить сюди зрідка, бо нема тепер багато туристів. Але я вам його покличу, — відповіч чємно двірник-Араб.

Десь по вечері з'явився в гостинниці Джордж. Ми привіталися як добрі знайомі, говорили про війну, змінені обставини тощо. Врешті, я запропонував Джорджеві, що хочу з ним їхати другого дня вранці до Вифлєсму, а потім до Назарету й Тиверіяди. Джордж погодився, ми без торгів домовилися про ціну. Відходячи, Джордж каже: — Не кажіть двірникові, що ви їдете зі мною кудинебудь, бо я повинен йому дати 20% зароблених грошей. А тут нема, властиво, за що, бо ви б знайшли були мене і без двірника. Як би я платив йому, то мусів би вам порухувати за дорогу 20% більше, щоб вийти на свос.

Другого дня раненько Джордж ждав на мене недалеко гостинниці, щоб двірник випадково не побачив, що він мене везе.

Вифлєсм — перше місто, після Єрусалиму, що його обов'язково відвідують усі прочани. Майже в кожного прочанина с сантимент до Вифлєсму ще з дитячих років. Маленьке Дитятко Ісус, бідний вертеп із тваринами, пастушками та Божою Матір'ю й св. Йсифом, янголи, вифлєсмська зоря, ялинка, колядки, різдвяні дарунки — це все залишається в пам'яті, як миллий, ясний та погідний спомин, на все життя. І кожний християнин шукає відтворення

Різдвяного спомину з дитячих років на тому місці, де народився Спаситель — у Вифлєсмі.

Кожного разу, як побувати у Святій Землі, я зідвідував Вифлєсма та служив Св. Літургію в каплиці св. Єроніма, поруч вертепу (греко-католикам православні Греки не дозволяють відправляти у вертепі: тому ввічливі ченці францискани дають нам нагоду служити Св. Літургію поруч вертепу в каплиці св. Єроніма).

“Мерцедес“

Рано в сьомій годині пускаємося з Джорджем у дорогу. Він гордо показує мені своє нове авто — чисте, аж блищить. Авто коштує понад 5.000 доларів. Треба щомісяця платити 500 доларів, розказує Джордж.

— Де ж значок “Мерцедес“? — питаю (в тих автах, спереду, на верху мотора стоїть характеристичний значок).

Джордж із якогось закамарка в авті добуває значок. — Треба ховати, бо дуже на це хлопці полюють, — каже і з гордою міною кладе значок, де йому місце. І тепер безсумнівним “Мерцедесом” пускаємося в дорогу. Скоро минаємо колишню Йорданську частину міста і в'їздимо в давню ізраїльську частину. Це субота — день відпочинку. Крамниці зачинені, на вулицях пусто. Тут і там пробігає вулицю ортодоксальний Жид у темному халаті, у штраймелі (обшитій хутром шапці), в білих панчохах, із полотняною смугастою торбинкою з молитовником і ремінцем до молитви. Всі ортодоксальні Жида спішає в одному напрямі: до Муру Плачу, єдиного залишку колишньої святині, що її збудував цар Ірод.

У суботу в Ізраїлі не їдуть ні автобуси, ні тролейбуси. Це вже залишки давнього ізраїльського закону в модерній державі. На вулицях і небагато авт. Тут і там видно декілька поліцаїв, що повільно просуваються вулицями.

Вїздимо з міста і пускаємося на шлях до Вифлєсму. Дорогою, що нею їдемо, мандрували люди здавен-давна, ще з часів Авраама. У християнських часах мандрували нею, перед святом Христового Різдва, тисячі прочан до Вифлєсму, з пальмовим гіллям у руках та з колядами різними мовами світу на устах, щоб святкувати Різдво у Вифлєсмі.

Сьогодні прочан менше, бо неспокійні обставини в Святій Землі відстрашують багатьох їхати сюди. Та до Різдва ще далеко. Зате на дорозі чимало Арабів з ослими та верблюдами, що везуть до Вифлєсму хліборобські продукти, овочі, курей, кріликів, і женуть невеликі отари овець. Щосуботи у Вифлєсмі — торг, на який сходяться Араби з цілої околиці.

Їдемо до Вифлєсму

Наше таксі обережно вминає гуртки Арабів та прямує до Вифлєсму, що перед нами сяє сріблом своїх білих домів із плоскими дахами, які піднімаються терасами, одні понад другими. Здається що місто висить над довколишніми полями. Трохи схоже на отару

білих овець, що лягли на двох горбах, на яких збудований Вифлеєм. Поміж білими домами пнуться вгору зелені кипарисові дерева і вежі церков, неначе сторожкі пастухи... Дивний спокій б'є з вифлеємських домів. Єрусалим, за який часто воювали і який руйнували багато разів, має в собі щось войовниче. Церква Господнього гробу не раз була жертвою пожежі. А вифлеємська атмосфера мирна, як мирне було Господнє Різдво, коли ангели співали пісню "Мир на землі людям доброї волі".

Праворуч дороги, на яких кількасот ярдів, лежать руїни якоїсь будівлі. Джордж пояснює мені, що це відкопані оо. францисканами руїни монастиря св. Теодосія, де колись мали відпочивати Три Мудреці, коли верталися з Вифлеєму додому й минали Єрусалим, щоб не зустрітися з Іродом. Руїни, розкопані в 1952-53 рр., мають залишки церкви, монастиря та довгої крипти, де ховали небіжчиків. Поруч — руїни господарських будинків: приміщення та кам'яні преси для виробу вина й оливи. На стінах залишків церкви є мозаїкові написи грузинською мовою. Монастир збудували Грузини в 6-му сторіччі. Багато колись Грузини мали в Святій Землі монастирів сьогодні не мають ні одного.

Недалеко руїн монастиря св. Теодосія видно криницю та укладені півкругом камені. Місце відпочинку.

Джордж розказує

Джордж каже, що це т. зв. Криниця Мудреців. За давньою легендою, на цьому місці Мудрецьм з'явилася знову зоря, що вела їх до Вифлеєму (Мт. 2,9). Мабуть, і Божа Мати та св. Йосиф відпочивали при тій криниці, як мандрували до Вифлеєму, щоб виконати наказ цесаря Августа про ресстрацію. А перед ними, мабуть, і старозавітні патріярхи Авраам, Яків та Давид пили воду з тієї криниці, коли мандрували тим давнім шляхом до Хеврону.

За криницею на горбку — грецький монастир св. Іллі. Цю назву він має, мабуть, від будівничого — митрополита Іллі. З часом створилася легенда, що на цьому місці під кущем ялівцю сидів пророк Ілля, як утікав перед лихою царицею Єзавелею, і сюди ангел приніс йому печений корж та дзбанок води (1 Царів 19, 3-6). Монастир був збудований у 6 столітті. Пізніше він розвалився від землетрусу. Відбудував його грецький цесар Мануель Комнен 1160 року.

На схід від нас простягається сіра юдейська пустиння, зі скелями та горбами. На ній немає нічого, лише сірожовтий пустинний пісок. Далеко від нас, в одному місці між бурими скелями і темними долинами, простягається провалля, за яким видно шмат Мертвого моря. То якраз те місце, де 1947 р. знайдено в печерах славної сувої старозавітних книг та інші кумранські рукописи*).

Юдейська пустиння велика й грізна. Хто її не знає, не повинен

---

*) Читайте про те статтю о. д-ра І. Назарка (в 1-2 ч. "Правди" з 1969 року) п. н. "Найстарший монастир у світі". — Ред.

пускатися туди без провідника. Минулого року загинув там американський протестантський єпископ Дж. Пайк. Він винайняв авто і пустився зі своєю дружиною крізь Юдейську пустиню в напрямі Мертвого моря. Скоро збився зі шляху, бо вітри дуже часто задувають сліди дороги піском. Не стало йому ні води, ні пального для авта. Виснажений і обезсилений, він пробував добитися до якоїсь дороги чи оазису. Його дружина пішла в інший бік і скоро натрапила на пастухів, які довели її до найближчої поліцейської станції. Поліція залярмувала військові відділи, що патрулями й гелікоптерами шукали Пайка на пустині. По кількох днях невеличка військова стега знайшла Пайка мертвого, недалеко залишеного авта. Він упав і забився між скелями гірського провалля пустині.

Перед нами, на пустині видно отари овець з пастухами. Вівці схилили голови й шукають за поживою по землі. Питаю Джорджа, що вони пасуть, коли на пустині немає нічого, крім піску: — Ви не бачите нічого, а вівці завжди знайдуть якусь травинку, що росте між піском — повчає мене Джордж. Пастухи деколи курять люльку і, спершись на довгу палицю, пильнують своїх отар. Пильнують, щоб часом з-поза якоїсь скелі не наскочив пустинний вовк або гієна, які навіть удень полюють на легку добычу. Біля пастухів лежать на землі, або крутяться кругом стада їхні невідлучні товариші — пси.

Хоч іще рано, то на полях навколо Вифлеєму вже багато овечих отар. Ближче Вифлеєму, де ростуть поодинокі дерева, пастухи сидять у тіні дерев.

"Ключ до неба"

Джордж, показуючи мені каплицю пастирів на вифлеємських полях, оповідає, що там росте спеціальна квітка, яку називають "ключ до неба". Про цю квітку розказують легенду. Як ангели злітали з неба привітати Боже Дитя і сповістили радість пастухам, вони загубили ключ до неба і не могли його знайти. І з того часу небо залишилося відкрите для всіх людей, як колись на початку світу, коли прародителі жили в раю. А на тому місці, де впав ключ до неба, виросла квітка, яку назвали "ключ до неба". Квітка росте сьогодні на полях навколо Вифлеєму. Джордж обіцяв мені показати її, але як ми приїхали до Вифлеєму, ми обидва про це забули, і так я її не побачив.

Праворуч від нас, недалеко дороги, біліє невелика, чепурна, біла будівля з копулою. Це т. зв. гріб Рахилі. Хоч Рахила, певно, була похована деінде, то чомусь пам'ять про її гріб перенесено поблизу Вифлеєму. Він уже був за часів Христа, та не такий чепурний, як тепер. Теперішній гріб збудований 1596 р., перебудований 1788 року.

Грīb Рахилі зв'язаний із Христовим Різдом та вбивством дітей у Вифлеємі. А саме євангеліст Матей цитує віщі слова Єремії про вбивство дітей: "У Рамі чути голос, плач і тяжке ридання: це Рахиль плаче за дітьми своїми і не хоче, щоб її втішити, бо їх немає" (Мт. 2, 18). Може, Матей, що писав Євангеліє для Жидів.

хотів цим сказати, що Рахиль зі свого гробу наче дивиться на історію свого народу. Поруч гробу Рахилі є невеликий каменолом. що зветься "сірий горох". Джордж знає легенду і про нього. Колиш на тому місці було врожайне поле. Попри нього мав іти Христос (інші кажуть, що Божа Мати). Господар сів на полі горох. Христос запитався його, що він сіє. Господар відповів, що камінці. Христос відповів: — То й збиратимеш камінці. — Як прийшов збір. замість гороху, виростили камінці. Ними було вкрито все поле. Це була кара на немилосердного господаря. Поле стояло довгі роки без ужитку. Щойно недавно почали там добувати камінь.

За гробом Рахилі дорога розходиться: праворуч до Хеврону. ліворуч до Вифлєсму. Недалеко роздоріжжя камені з водопроводу, що його збудовано в 2-му сторіччі перед Христом. Ними до Єрусалиму плівала вода з джерел поблизу т. зв. криниць Соломона, що лежать між Вифлєсом і Хевроном. Ліворуч видно рештки другого водопровду, що його збудував Понтій Пилат. Сюди йшла до Єрусалиму вода з джерел Айн Арруб. А пів милі за тим роздоріжжям вже починається пам'ятне в історії людства місто Вифлєсм.

Чесурні білі будинки Вифлєсму, муровані з каменю, розкинулись на узбіччях двох повздовжніх горбів, що тягнуться із заходу на південний схід. Білі будівлі міста, оточені зеленим вінком гарно вдержаних виноградників, фігових і оливкових дерев та мігдалових кущів, що тягнуться зеленою лентою аж у долину, де починається сіро-жовтий пісок Юдейської пустині. Поміж зеленим виноградників та дерев розляглися врожайні збіжжєві поля, від яких, мабуть, і пішла назва Вифлєсм, що по-єврейськи означає "Дім хліба". Таку славу мав Вифлєсм уже в Старому Завіті, де його називали "Ефрата", себто "врожайний".

Вифлєсм звуть інколи Юдейським Вифлєсом у відрізнєнні від невеличкого бідного села в околиці Завулону, на північний захід від Назарету, що зветься Галилейським Вифлєсом.

Із давен-давня Вифлєсм був торговим місцем для арабських бедуїнів та рільників, які щосуботи збираються тут на тиждєвний ярмарок. Положений на перехрєсті головних шляхів. Вифлєсм завжди притягав багато людей на суботній торг.

Шлях до Вифлєсму

І тепер, останньої пів милі до Вифлєсму, на шляху таки дуже глітно. Перед нами — юрби Арабів, що мандрують на торг. Одні їдуть на ослах, навантажених скриньками з овочами, вовною, клітками з курми та іншим ярмарковим крамом, між яким сидить на верху власник осла або його син. Ніде в Святій Землі я не бачив, щоб на ослі їхала жінка. Звичайно жінки мандрують перед ослем, ведучи його за повід, або їдуть поруч.

Слухняно мандрують за своїми власниками невеличкі отарні овець, поміж ними поважно сунуть, гойдаючися, "кораблі пустині". себто одно- і дво-горбі верблюди, з примітивними сідлами зверху. або накриті звичайним килимком, на яких поважно сидять Бедуїни в білих кеффі. Вони теж їдуть на ярмарок.

**Вид на базар
у Вифлєсмї**

Тут і там тягнуть на шнурку козу, що неохоче плентається за своїм господарем, часто готова почастувати когось своїми рогами.

Жінки, в довгих темних, гарно вишиваних одягах, несуть ярмаркові тягарі на голові, а за руку звичайно ведуть ще дитину.

Інкони помалу посунуться вантажне або легкове авто, в яким сидять Араби у білих кеффі, що трохи дивно відбивають на тлі модерного авта.

Шлях підноситься легко вгору. Перед нами — щораз більше будівель. На східньому горбі, оточена францисканським грецьким та вірменським монастирями стоїть церква Христового Різдва. Високий кам'яний мур кругом церкви й церковної площі та висока струнка вежа мають у собі щось із середньовічної твердині. На східньому горбі — старе місто Давида, давній Вифлєсм. Минулими роками збудовано багато нових будинків вже поза територію дагнього Вифлєсму на північно-східньому боці.

Здалека Вифлєсм робить враження міста багатіїв. Гарні хати зелені дерева та виноградники надають йому вигляду заможности. Та насправді, крім кількох багатих Американців, що побудували собі у Вифлєсмї розкішні вілли, населення живе скромно, може, навіть дуже скромно, з праці рук.

Населення міста

До першої ізраїльсько-арабської війни Вифлєсм мав тільки 7.000 населення. Після 1948 р. в Вифлєсмї опинилося 37.000 арабських втікачів, що живуть на окраїнах міста у примітивних будах, звичайних шатрах, а багато — в печерах в околиці Вифлєсму. Після

останньої війни деяка частина втікачів перейшла до Йорданії, але деякі з них вернулися знову до Вифлєсму. Більшість арабських утікачів — мусулмани.

Із давніх мешканців Вифлєсму було 3.800 римо-католиків, 3.200 греко-православних, 1.000 православних Сирійців, 500 Сирійців-католиків, 150 католицьких мелхітів, деяке число маронітів і Вірмен та 250 протестантів. Між давніми мешканцями Вифлєсму було 1.300 мусулман, які біля ринку мають свою мечеть.

Мій шофер Джордж їде уважно, щоб кого не зачепити і не попасти в халепу. Зате поясняє мені околицю Вифлєсму. За Вифлєсмом на горбі видно руїни якоїсь великої будівлі. То руїни твердині Геродіом, що її збудував Ірод Великий 24 р. до Христа. Під руїнами замку лежать десь Іродові кості. Досі ніхто не робив тут розкопів. Араби зовсім не цікавляться Іродом. Але тепер, як Вифлєсм належить до Ізраїлю, певно, будуть розкопувати руїни твердині Ірода, що був великим будівничим могутньої жидівської держави перед 2.000 роками.

— Між Геродіом та Вифлєсом, — каже Джордж, — є одне поле з яким зв'язана легенда, що це поле біблійного Вооза, де біблійна Рут мала збирати колоски. — Певности немає, — каже Джордж, — але, може, це якраз і є те поле.

Із цим полем пов'язують теж легенду про Христа та Його учнів. Раз, після жнив, Христос зі своїми учнями йшов тим полем і часто схилявся, підіймаючи зі стерні колоски, що залишилися після жнив. За кожним разом Христос показував піднятий колосок учням і пояснював, що якби не був його підняв, то колосок залишився б на полі і зогнив. Христос заохочував учнів збирати колоски що вони й робили. Як назбирали досить колосків, передали їх Христові. Він узяв від них колоски і сказав їм науку: "Як будете колись збирати жниво на великих нивах людського роду, то не забувайте при тому жнив і окремих залишених колосків. Збирайте і їх, схиляйтеся за кожним, пам'ятайте, що Бог поблагословив кожний: людський колосок!"

Ринок

Наше авто помалу доїздить до міста. Натовп щораз більший. Уже показуються й "фахівці" від прочан. Здалека показують нам вервиці, поштові марки, фільми, хрестики тощо. Джордж енергійно всіх відганяє. Каже, що ми умовились у Вифлємі з одною крамницею, де купимо все, що нам потрібно. Доїздимо до ринку. Праворуч дороги — ринок, ліворуч — церковна площа і церква Христового Різдва. На роздоріжжі два поліцаї, в ізраїльських одностроях, керують рухом.

Джордж спиняє машину й радить мені піти подивитися на ринок. На ринку таки добре глітно. З одного краю ринку стоять самі тварини. Щоправда, не видно тут ані волів, ані корів, що були при яслах у час Христового Різдва, зате стоїть багато ослів, навантажених вовною, кіз та овець. Обстрижені з вовни вівці, не звиклі до ярмаркового гамору, позбивалися в кутку головами до купи і, зі

спущеними вниз головами, ждуть своєї непевної долі. Верблюдів, з якими, за давньою легендою, прибув був до Вифлєсму мудрець Мельхіор, стоять навколішках, під тягарем різного вантажу. Тут і там видно окремих коней, з гарно помальованими сідлами, що нагадують мудреця Каспера; ждуть терпеливо на поворот своїх господарів. Не видно хіба слонів, що з ними малюють мудреця Валтасара. 1939 року один мешканець Вифлєсму, копаючи крипницю, знайшов кості якоїсь давньої породи слонів. Але чи вони жили в час Христового Різдва, годі сказати.

На ринку — гамір і крик. Араби торгуються завзято й голосно. Людині сторонній виглядає, що вони сваряться й от-от дійде до бійки. Та за хвилину торг скінчений, обидва Араби підсміхаються й розходяться задоволені. Кожен радий: один дорого продав, другий дешево купив.

Поміж чоловіками, в довгих бурнусах та білих накриттях голови, снуються жваві Арабки, в ярко вишитих довгих одягах із вантажем на голові, тягнучи за руку дітей. Скрізь — рух і безнастанний гамір. А над цим усім — легкий дим і запах (чи смолід?) смаженого на баранячій лою таки на вулиці баранячого м'яса, свіжопечених коржики та різного роду тістечок. Продавці води й лимоняди, з мідяними баньками, пропонують воду, а малі хлопці розносять на коромислах підноси з маленькими чашками кави-мокки та скляними чашками чаю.

В другому куті Араби порозкладали на продаж різні овочі й городину. Все розкладене на розстелених газетах, нічим не прикрито; порох та мухи сідають на тому, покупці приходять, обцінують, питають про ціну і йдуть далі, шукаючи дешевішого товару.

Та я не маю часу розглядатися довго, бо треба йти до церкви Христового Різдва на Службу Божу.

Околиця ринку з будинками церкви Господнього Різдва та сусідніми монастирями нагадує добре таки середньовіччя. Таке враження роблять передусім великі будівлі, що справді походять із часів хрестоносних походів.

Коли хрестоносці 1099 року прибули до Св. Землі, один їх відділ відпочивав у невеличкому селі Еммаус, недалеко від Вифлєсму. У той час відділ Сараценів готувався до наступу на Вифлєсму. Перелякани мешканці Вифлєсму післали гінців до хрестоносців із проханням про поміч. Командант війська хрестоносців Готфрід де Буйон вислав негайно сотню добре узброєних хрестоносців до Вифлєсму, які вивісили на церкві Господнього Різдва свій прапор. Сарацени не важилися напасти на Вифлєсму. Але хрестоносці від того часу мали окреме прив'язання до Вифлєсму, зокрема ж до церкви Христового Різдва. Два королі латинського королівства у Святій Землі, Бодуен I і Бодуен II, коронувалися в церкві Христового Різдва. Поруч церкви Христового Різдва хрестоносці збудували монастир св. Амвросія (сьогодні оо. францисканів), оточили монастир, церкву та площу перед церквою високим муром, побудували вежі і з того постанала неначе твердиня. Таке враження робить церква Христового Різдва ще й сьогодні.

Крім того, хрестоносці збудували ще кілька будівель-монасти-

Базар
у Вифлєсмї

рів, лікарню, школи, що й досьгодні пригадують володіння хрестоносців на вифлєсмських будівлях.

Входжу на площу церкви Христового Рїздва. Мій Джордж уже почав розмову з провідниками й торгівцями, що чигають на прочан, яких іше не видно. Вони всі кидаються до мене, але Джордж одним арабським словом відганяє їх. Ідемо до латинської церкви св. Катерини. Минасмо вхід до властивої церкви Христового Рїздва, що сьогодні належить Грекам. Колись до церкви вели трос великих дверей. Та влізливї Сарацени, після відходу хрестоносців із Святої Землі, часто вводили до церкви коней. Тому 1500 року замуровано двос дверей зовсім, а в третїх залишено лише маленький отвір, так що до церкви треба входити, схиливши голову. Мабуть, немає в світі церкви, що має такий маленький та низенький вхід, як церква Христового Рїздва. Може, той вхід має й деяке символічне значення. Хто хоче прийти з поклоном до Новонародженого, мусить схилитися низько і відкинути всяку гордість

та бундючність. Навіть великі володарі, що відвідували цю церкву, мусли низько схилитися, входячи до неї. Поруч входу до церкви стоїть поліцист і лінійно пакає люльку. Джордж залишає свого "Мерседеса" поруч поліциста, з яким уже домовився, щоб на нього вважав. Але з мотору знак "Мерседеса" для більшої безпеки таки зняв.

У церкві

Джордж пішов до францисканської гостинниці "Каза нова" замозити снідання, а я йду до церкви св. Катерини через невеличке подвір'я. У церкві тихо. Серед церкви стоїть домовина, прикрита жалібним покривалом, із великим хрестом. Із каплиці Вертепу внизу чути монотонний літургійний спів. У захристії молодий чернець-францисканець одягається на Службу Божу. — Масте похорон сьогодні? — питаю. — Ні. То заупокійна Служба Божа. Ми заєжди кладемо на поминки порожню домовину серед церкви, побіч неї свічки, як на похорон. Народ інакше не може собі представити поминок.

Церква св. Катерини є водночас парафіяльною церквою римокатоликів Вифлєсму.

Пояснюю ченцеві, що я Українець-католик. Він усміхається: — То будете служити в каплиці св. Єроніма, поруч Вертепу. За хвилину прийшов Джордж. Каже, що є троє мелхітів греко-католиків. Він їх запросив на мою Службу Божу. — Ну, і я також підв, бо ж ми католики. — додає Джордж. Сходимо вниз до каплиці св. Єроніма. Дві жінки та один чоловік — мелхіти хрестяться по-нашому: Джордж по-латинськи. Всі причащаються.

В час Служби Божої мимохіть виринають перед очима різдвяна зоря, три царі, пастушки, янголи, віл, осел, Божа Мати, св. Йосиф та Боже Дитятко... Спомини дитячих літ! Де, як де, а тут вони найживіші.

Після Служби Божої йду до каплиці Вертепу помолитися. Звідси ще й далше несеться спів. Сходжу до каплиці. Вірменський священик у митрі служить урочисту Літургію. Спів дуже монотонний. Кілька вірних відповідають до Служби Божої. Стаю поруч них і молюся. Мій зір блукає по стінах невеликої каплиці Вертепу. В одному місці на стіні, де скеля не покрита мармуром чи дорогоцінними занавісами, видно маленькі хрестики. Питаю потім Джорджа, що то за хрестики. — То пам'ятка прочан, що побували в Вертепі й залишили по собі маленький слід; невеличкий хрестик на стіні, — каже він. — Ви також повинні там по собі лишити хрестик. — Може, черговим разом, як не буде нікого в каплиці, бо там все ще Вірмени моляться — відповідаю.

При виході з каплиці мій зір зупиняється на написі над виходом. Кількома мовами написане там питання: — Хто для Вас Ісус з Назарету: ваш Спаситель чи ваш Суддя? — Для багатьох прочан це питання залишається пов'язане з образом Вертепу на все життя.

З Вертепу сходами виходжу до грецької церкви Різдва Христового. Тут тихо й пусто. В цій церкві служаться богослужби лише

Церква Христового Різдва у Вифлєсмі

у великі свята і в деякі неділі. В будні православні священники служать Служби Божі в каплиці Вертепу. Серед церкви стоїть стовп зі свічечками, а поруч — старенький бородатий чернець.

Підходить до мене і простягає свічечку. Беру одну з рук і ще кілька, вкидаю до скарбонки пожертву. — Від св. Єроніма? — питає приязно. Видно знає, що я нелатинський священник, бо тим можна правити в каплиці Вертепу. Киваю головою, що так. Він похитус головою, мовляв, що ж зробиш — такі відносини.

Оглядаємо ще чудові ікони іконостасу та мозаїкові образи з життя Христа, а поруч них картини деяких святих Західньої Церкви (Ірландець св. Кательд, св. Канут — данський король, св. Оляф — норвезький король і т. д.). Під картинами написи грецькою й латинською мовою. Видно також деякі військові герби, мабуть, із 15 віку. Ввічливий чернець випроваджує мене крізь низенькі двері церкви на площу, перестерігаючи, щоб я добре схилився й не вдарився в голову. Надворі показує мені ще ринок, на якому повно людей, усміхається і вже зангліїська додає: "бай-бай". Залишаю ченця і йду на снідання до монастиря оо. францисканів, колишнього монастиря св. Августина. У просторій їдальні сидить лише Джордж та сторож гостинниці, що приніс снідання. За хвилину приходить настоятель гостинниці. Джордж поясняє, що я з Канади і що я вже втретє у Вифлєсмі, якій мені дуже подобається. Настоятель нарікає, що через нерозумну пропаганду про бої

й саботажі у Святій Землі дуже мало прочан приїздить сюди. — Ще до Єрусалиму приїздить більше, а до нас, до Вифлєсму, таки дуже мало, — бідкається він.

Хочу купити в сторожа гостинниці якісь пам'ятки, але Джордж мені дає знак: не купувати, купимо деінде. Ага — думаю собі. Тут справа в 20% чи 25%. Мій Джордж хоче заробити в когось.

Прощаємось з о. настоятелем гостинниці і їдемо шукати крамниці з пам'ятками. На ринку — ще далі рух, хоч деякі Араби вже відходять. Перед нами — стрункий будинок вифлєсеського ратуша, оточений риштуванням. — Збомблене? — питаю Джорджа. — Ні, — каже. — будують новий ратуш, бо старий уже валився.

До крамниці

Їдемо помалу вузькою вуличкою. Скрізь у крамницях та робітнях люди працюють. Мабуть, завятіше, як деінде. Дуже багато мешканців Вифлєсму різьблять хрести, хрестики та фігури з оливкового дерева. Інші виробляють пам'ятки з перлової маси. Ще інші роблять вервиці з овочів одного роду пальмових дерев та кісток інших пальм. Всі виробни відзначаються гарним мистецьким смаком, а деякі різьби є малими творами мистецтва.

Славні в усій Святій Землі також вифлєсеські каменярі й мулярі. В околиці Єрусалиму, в південній Йорданії, ба навіть у Галилеї, найкращі муровані доми є ділом рук вифлєсеських мулярів. Звичайно, після зимових дощів вифлєсеські мулярі вертаються додому, щоб засівати свої поля. Деякі неодружені, як мають добру

Вхід до церкви
Св. Різдва у Вифлєсмі

працю, то залишаються поза Вифлєсом довше. Невелика частина мешканців Вифлєсму живе виключно з рільництва.

Мишаємо крамниці й робітні Вифлєсму і вкінці спиняємося перед невеликою крамницею. Входимо досередни. Власник крамниці середнього віку починає до мене говорити зовсім поправною польською мовою. — Ви Поляк? — питаю. — Ні, я Араб, але в час минулої війни тут довго пробували вояки польської армії і я від них навчився говорити по польськи.

Починаю оглядати пам'ятки, але ціни здаються мені зависокі і я кажу це купцеві. Той дивиться на Джорджа, який має трохи спантеличену міну. Мені вже ясно, що Джордж хотів тут заробити

Церква Різдва Христового у Вифлєсі

20%, як усі Араби. Щоб не торгуватися довго, купую декілька пам'яток і кажу, що більше мені непотрібно. Розчарованому купцеві кажу, що ще колись приїду і певно куплю в нього більше речей, бо тепер не маю досить грошей.

Джордж показує мені ще два монастирі, обидва жіночі. Один Сестер Вервиці, які займаються виключно виробом вервиць, а другий Сестер кармеліток, огорожений високим муром. Джордж мав там діло, бо за два дні мав везти одну сестру до Хайфи. Потягнув і мене зі собою. На стінах вітальні багато різних картин, ручно мальованих черниціями. На наш дзвінок з'явилася старша черниця й почала довгу розмову з Джорджем по-французьки. Опісля звер-

“Вифлеємська зоря” в церкві Різдва Христового у Вифлеємі

нулася до мене, але я відповів, що французької мови не знаю. За кілька хвилин прийшла з молодшою черницею, що говорила по-англійськи. Я спитав, чи вони випадково не з ЗСА. Вона відповіла, що походить із села недалеко Вифлеєму, а англійської мови навчилася в школі. Ми почали говорити про монастирі кармелітанок. Сестри нарікали, що через воєнні дії їм позабирали в Єгипті й Сирії деякі посілості, а з тих доходів вони вдержували монастирі. У монастирях у Вифлеємі та Хайфі є черниці з усього світу. Останніми роками кількість черниць трохи зменшилася. Тут, у Вифлеємі вони мають трохи поля, яке управляють, поза тим живуть із жертв різних добродіїв і почасти — з ручних робіт.

Джордж хотів ще їхати на Поле пастирів, але надходив полудень. Я мусів бути назад у Єрусалимі, де мав полагодити деякі справи. Ми пустилися негайно в дорогу.

Мій шофер розповів мені ще дві легенди про Христа та вифлеємських пастухів. У Св. Письмі згадується про Вифлеєм тільки при Христовому Різдві. Христос, сказав Джордж, пізніше, коли вже навчав, також приходив до Вифлеєму, зокрема тоді, коли надокучили йому єрусалимські фарисеї. Тоді Він приходив до Вифлеєму, йшов між пастухів, мандрував з ними та з їх отарами на пасовиська і забував за своїх противників. Увечері вертався з пастухами до кошар і при вогні навчав їх. У час перебування між

пастухами Христос дуже добре пізнав їхнє життя і звички овець, про що говорить Новий Завіт — закінчив Джордж свій екзегетичний виклад.

Ми вже опинились на шляху до Єрусалиму, залишаючи за собою гріб Рахилі, монастир св. Іллі та гарне, мирне місто Вифлєсєм, над яким колись зійшла зоря для всього світу.

(*"Українські Вісті", Едмонтон*)

Роберт Гю Бенсон

ОПОВІДАННЯ ОТЦЯ ШТАЙНА

Роберт Гю Бенсон, визначний англійський романіст католицького напрямку. Оповідання, яке тут друкуємо, взяте зі збірки оповідань п. н. "Історії про духів". Сама збірка дуже цікаво написана. Зміст її такий: При канадійській церкві св. Пилипа в Римі стоїть гарний монастир. У його вечірнику сидить декілька священників різних націй, які прибули до Риму, чи пробувають там для полагоди різних справ. І ось у гутірці між ними виринає питання, як має католик ставитися до різних позаприродних чи тасмних явищ. Одні з учасників гутірки перечать узагалі існування всього метапсихічного, інші підтверджують. Нарешті погоджуються всі на те, що кожний із них розкаже іншим одну подію зі свого життя, подію, яку можна б зачислити до дивних явищ. Одинокий світський між отими панотцями, мистер Бенсон, записує ті оповідання й дискусію над ними, і так ніби постас його збірка "Історій про духи". Тут друкуємо одне з тих оповідань. Для кращого зрозуміння оповідання додамо, що герой оповідання о. Штайна — це буде він самий, але з монашої покори він того сам не говорить. — **Редакція.**

Я дуже захоплювався зверхнім виглядом старенького отця Штайна в перших тижнях, які я провів у Римі: все таки мусів я при цьому позбутися деякої легкої нетерпеливості, яку викликувала в мене його поведінка. Він був повільний у своїй мові, і в думках, і в рухах, а при тому мав оту прикметну Німцям, переконливу природність. Я любив обсервувати його широке, дуже часто неголене обличчя, його глибокі, іскристі очі, важку постать, що робила враження постійної непорушності, і я радо дозволяв його духові — наче крізь скляну баньку — діяти на мене, коли він — мов якась машина — працював над якоюсь справою, що її починав викладати. І він теж мав для мене якесь свого роду батьківське зацікавлення, яке виявилося, коли ми стояли один біля одного, і він клав свою важку руку мені на плече, або, коли ми були в русі, поклепував мене нею важко по плечах. А проте мав він виїмкову огладу, бачив багато світу, нехай і крізь окуляри своєї батьківщини, які завжди й усюди носив, і головно знав добре Англію; пізнав її, коли був душпастирем у Лондоні. Дуже вдало послуговувався своїм величезним словниковим запасом.

Я дуже зрадів, коли другого вечора отець прелат заповів, що отець Штайн готовий вести і свій влад до нашої збірки оповідань. Але Німець, що почував себе видно паном положення, розвдився своїм захриплим і шерстким голосом над тим, як свої спогади якнайкраще передати, і ми майже пів години сиділи при вогні, заки він урешті рішився розпочати своє оповідання.

"Це ніщо інше, тільки сон — сказав він, — "але я переконаний, що і сни походять від доброго Бога. Деякі з них, звичайно, не мають ніякого глузду і не виказують нам нічого іншого, як тільки забурення нашої власної природи, коли вилучена наша порядкувальна воля; але інші — в те я твердо вірю — є шепотом самого Бога і говорять нам про те, на щб глухі наші уха в годинах неспання. Не думайте, що правда за мною? Отже добре, то ж слухайте!

"Яких тридцять років тому знав я в Німеччині одного чоловіка, який довгий час жив без однісінької думки про Бога. Католик з уродження, він був у релігійних питаннях досить ознайомлений, алс, як молода людина, підпадав спокусам і не мав відваги на сповіді визнати своїх гріхів. Він брехав, святотатськи сповідався і так ішов до Св. Причастя. Одного разу пішов він — рішеним урешті добре висповідатися — до іншого священника; але коли прийшла рішальна хвилина, він утратив відвагу. Отак побільшував він свої гріхи, аж урешті втратив віру. Так буває завжди, ми знаємо це добре. Душа не може довго тривати в такому роздвоєнні, доки вона вірить у Бога, і так одного дня вона вирікається Його актом своєї волі. — Це неправда, це неправда — кличе вона до себе; напоследі голос віри мовкне і сліпнуть очі душі".

Священик спинився й оглянувся довкруги. Старенький отець ректор притакнув декілька разів головою.

"Отже жив він отак яких двадцять років без Бога, але не був незадоволений, бо його душевні сили завмирили по-малу одна по одній і він по-малу непомітно тратив їх відчуття. Декілька разів вони ще ставили спротив, наче в передсмертних порухах, але він хутко таке поборював. Одного разу, коли вмирала йому мати, його душа була б знову пробудилася; вона кричала в ньому й добувалася наверх, але він не хотів її слухати. Даремне, казав він до неї, для тебе нема вже більше надії. Сиди тихо, я не маю вже що дати тобі. Ти мрієш, — а я знаю, що такого життя, в яке ти віриш, взагалі нема. І він знову боровся з нею, доки не втихла вона".

Ми сиділи, не ворухчись. Я ніколи й не догадувався такої великої жаги в старенького чоловіка, що завжди здавався мені якимсь таким важкуватим і тупим, мов би був нездібний до яких-небудь ніжніших почувань або висловів і далекий від усього трагічного. А ось тепер його обличчя оживилося, зрови під час оповідання стягалися і нам здавалося, наче б ми слухали історію якогось вбивства, яке оповідач мусів бачити власними очима. Отець прелат вдивлявся бездушно в огонь, а о. Бренд обсервував Німця з боку. Цей набрав тепер повну пучку табаки, замкнув табакерку, розлігся в кріслі і розповідав далі.

"Цей чоловік виріс був на побережжі, але тепер жив ув одному

місті над Райном, де мав якоесь підприємство. Від смерті свого батька він не бачив більше своєї рідної місцевості, яку був колись із матір'ю покинув. Тепер було йому вже біля тридцяти п'яти років. І тоді зійшла на нього Божа ласка. Жив він у домі одного свого родича, в якого підприємстві був співником.

"Одної ночі спиться йому, наче б він був дитиною і йшов на прохід із кимось, у кім пізнавав наче б то свою померлу сестру. Вона померла була, ще заки він прийшов на світ. Він не бачив у сні її лиця. Вони йшли по білій від пилюги дорозі, опівдні якогось гарячого літнього дня. Довкруги не було видно нічого іншого крім похилої рівнини, сіруватої околиці, що поросла сухою травою. А над ними небо і палюче сонце. Був дуже втомлений, дуже боліли ноги і він плавав ідучи далі, але не мав відваги голосно схлипнути, зі страху, щоб сестра не обернулася і не побачила його; бо він знав, що вона — дух, тому не хотів бачити її очей. Не було ні вітру, ні хмариночки, ні пташок, — тільки в обгорілій траві сюрчали цвіркунки, і в ухах стугоніла йому кров так, що думав — прийдеться збожеволіти від цього. Отак ішли вони довго-довго вгору — хлопець позад своєї сестри. І здавалося йому, що оце йдуть вони вже дуже довго, ціле життя, і ніколи не дійдуть до краю дороги. Його ноги потопали аж по кістки в пилюзі, сонце жарило в голову, здолу стіпнула очі біла дорога, а сльози стікали йому по обличчі.

"Аж ось — легкий вітерець війнув йому по лиці. Сестра почала йти хутчіш, — а йшла вона зовсім нечутко. Він теж намагався прискіпити кроку, але не мав сили. Серце било молотом, ноги відмовляли послуху, а сестра віддалювалася щораз більше. Не мав відваги затримати її, вивши, що вона все таки не лишить його самого, а боявся, що вона обернеться і погляне на нього. Урешті йшов уже самотній, та боявся присісти й відпочати.

"Дорога мала ще один горбок і коли він вийшов на нього, побачив сестру в далечі. Її постать була вже зовсім маленька, вона махала до нього рукою. Позад неї лежало синє море, як лагідна, в опівденній спеці заникаюча лінія, — і він знав уже тепер, що кінець його болісної дороги був близько.

"Коли перейшов останню горбовину, лінія моря піднеслася вище. Вузенька як риска олівця, мигтіла тепер границя між площиною моря і небосхилом.

"Хлопець із кожним кроком наближався до сестри. Запорошена дорога переходила помалу в порослій травою ґрунт, і ноги його вже відчували прохолоду свіжої трави. Коли він дігнав сестру, поклався на траву біля неї. Вона спочивала, заклавши руки за голову, і дивилася на море, що лежало яких тисячу стіп нижче. Він іще не бачив її обличчя.

"У підніжжя скелі видніла маленька біла дюна, з обох боків спадали в море камініні рифи й кидали багряні тіні на пісок. І було вже тут видно птахів, що літали довкола скелі. Море під ними було таке прозоро синє, як дорогий камінь на перстені кардинала, якого він раз бачив. Від моря повівав вітерець, — і хлопець відчув велике щастя".

Важкий і старечий голос отця Штайна ввірвався наче б то в якомусь схлипі, а він сам обернувся до нас.

"Ви знаєте такі сни", сказав він, "я не можу цього так передати, як він мені розповідав, але він казав, що воно було як радість визволеного — могли дивитися на море, відчувати його подих і дихати віддихом його.

"Хлопець думав, що сестра стане говорити, але вже тепер не почував до неї відрази. А все таки він знав, що якась тайна мусить бути виявлена, щось, що вяснить усе: чому власне вони отут лежать обсе, чому вона прийшла до нього, чому тут було море, і мала дюна під ними, і вітер, і пташки.

"Він радо чекав, аж прийде час і дозволить сестрі говорити. Він знав, що вона буде говорити. І він не мав іншого бажання, як тільки лежати отут побіч неї по такій порошливій мандрівці, і ждати на її слово, що його скаже вона.

"Спочатку він був іще такий задиханий, і кров іще так стугонила йому в ухах, що нічого більше не чув, лиш оте стугоління і власне тяжке дихання: та невдовзі він заспокоївся і почав сприймати якісь інші голоси, гук моря під ними. День був гихий, але там унизу був рух: хвилі з хлюпотом злегка вдаряли об скелі. Те все було так глибоко під ними, що він міг бачити приплив хвилі, ще заки її шум дійшов до його вух. А він лежав отам і дивився і слухав. Величня мелодія вщасливлювала його, ще більше полиск води, як і прохолода і відпочинок: бо це був голос самого моря, яке тепер говорило до нього.

"Нараз він завважив, що його сестра сперлась на ліктях і дивиться на нього. Він дивився їй в очі і пізнавав їх, хоч вона померла, ще заки він прийшов на світ. І вона теж слухала з відкритими устами співу моря. Він знав, що тепер почує тайну і всміхненіш шукав її очей. Вона дала йому знак рукою, щоб сидів зовсім спокійно і чекав — і знову розлягся той солодкий пошум і хлюпіт моря, а вона сказала своїм м'яким голосом: — Це є Дорогоцінна Кров".

Отець Штайн замовк. Із нас теж ніхто не находив слова. Щодо мене, то ця історія мене незвичайно захопила, а не знав я чому. І остім наше коло заворушилося і Француз промовив: "А пізніше?"...

"Чоловік прокинувся", — закінчив о. Штайн — "і відчув, що його лице було мокре від сліз".

Ця історія була така коротенька, що нам залишилося ще кілька хвилини до вечірньої молитви. Але ми чекали мовчки аж почули голос дзвону в кампанілі, і о. ректор устав, щоб попровадити нас до західньої частини церковної галерії. Я побачив, що о. Штайн ждав на мене біля дверей, і я знав — чому.

Він поклав мені на плече свою важку руку і держав мене так, аж усі зійшли сходами вниз, а тоді стиснув мені сильно руку і я міцно стиснув його, — я розумів, щб він хотів цим сказати.

Переклав *Б. Николин*

“СВОБОДА І МАНІПУЛЯЦІЯ В ЦЕРКВІ”

Так назвав тему своєї доповіді відомий сучасний теолог, тепер професор догматики в Мюнстері, єзуїт о. Карло Рагнер. Цю доповідь виголосив він перед добірною аудиторією 18 березня ц.р. з нагоди ювілейних роковин Католицької Академії в Мюнхені. На святочному вечорі, що відбувся сприводу ювілейних святкувань, о. Карло Рагнер, як перший заслужений науковець, отримав т. зв. нагороду Гвардіні. Слід ще додати, що о. Карло Рагнер був експертом у часі Вселенського Ватиканського Собору та є автором багатьох наукових богословських праць, а в минулому році Папа Павло VI іменував його членом Папської богословської комісії.

Думки цієї доповіді зреферувала мюнхенська преса всіх відтінків, від ліберальних до католицьких газетних видань включно. Вірне й об'єктивне реферування про актуальні події в світі, в тому числі і в Церкві, правдива інформація про багатогранну проблематику, якою характеризується теперішнє життя Церкви в усіх країнах світу, це велике досягнення нашого віку, бодай у вільнім світі, бо кожний громадянин чи кожний член Церкви має право знати правду. Бо справа не в тому, наскільки якась подія чи висловлена думка контрверсійна, чи вона комусь до вподоби чи ні, але в тому, щоб людині не загороджувати штучними маніпуляціями доступу до всього, що нині діється в світі.

З уваги на те, що подібні, як у К. Рагнера, думки можна почути серед багатьох кіл християн у різних країнах, отже, з уваги на їх актуальність, а ще й тому, що в Мюнхені та в Німеччині живе позажна кількість вірних нашої Церкви, вважаємо за доцільне зреферувати бодай важливіші з цих думок, за близьким до католицьких політичних і церковних кіл мюнхенським щоденником “Мюнхенер Меркур” з 20 березня 1970 року.

“Карло Рагнер — пише коментатор щоденника — домагався “демонтажу феодалістичних і патерналістичних узорів-моделів, що стосуються церковних урядів та підметів цих урядів, у напрямі їх функціонального розуміння. У своїй доповіді він крім цього вимагав:

Сьогодні муситься виразно дати місце для простору свободи — як виміру християнської і церковної правди. Де церковним правлінням-урядом голошене вчення не дозволяє на цей простір, там це діється зі шкодою для самого вчення. *Перенаголошення якогось учительського авторитету там, де він може помилятися, веде до апріорного заперечення такого авторитету взагалі.*

Церковний авторитет і пастирський уряд потребують нової інтерпретації. У Церкві не сміє панувати ментальність, мовляв, все є заборонене, що не є виразно згори дозволене. Нпр., в основному є наскрізь легітимним, коли з долів творяться “низові групи” з мирян або із священиків. Їх право на існування не уґрунтовується зойно через позитивний дозвіл згори. Функціональне розуміння церковного Уряду веде до того, що обмеження часу урядування у

відношенню до кожного церковного Уряду аж до Папи включно не є по своїй суті чимсь суперечним.

Інституціоналізована ментальність єпископів є феудалістична, непривітна і патерналістична... Не є чимсь шкідливим, коли сьогодні наново застановляються над питанням співдії церковного люду в призначуваннях на церковні уряди. До того, чи хтось є здатний на церковний уряд, належить також достатня міра довір'я серед церковного люду".

Карло Рагнер приводив у своїй доповіді багато прикладів із життя Церкви, де саме оцим гострим питанням свободи, правди, віродостойности ще й по сьогодні "маніпулюється", при цьому *правду притемнюється, замовчується, чи просто спотворюється*, а тим самим підривається віродостойність, що у висліді веде до знечінення авторитету, а навіть до його заперечення. Прикладів цих не наводимо, бо маємо інші, що стосуються нашої Помісної Української Церкви. На деякі з найновіших звернемо увагу, бо вони належать до таких феноменів, про які можна говорити як про дивні маніпуляції, що суперечать християнському розумінню правди і свободи.

I.

Помісна Українська Католицька Церква обходить цього року сумний ювілей. Це 25-річчя трагічної ночі 11 квітня 1945 р., коли органи безпеки російського комуністичного режиму в Україні поголозно внарештовали всю ссархію Української Католицької Церкви. З ссархією внарештовано, опісля суджено й депортовано сотки і тисячі священників і мирян. Почався шлях мучеництва, ісповідництва і довготривалого переслідування, якого кінця не видно і в наших днях. Українська Католицька Церква є і далі поза законом у цілому Советському Союзі. Свого часу Папа Пій XII, відважно виступив перед цілим світом в обороні переслідуваних вірних нашої Церкви. Папа Іван XXIII, скористався своїми можливостями і вквіт звільнення бодай одного з її ссархів, який після 18-ти років, в'язнення лишився в живих: митрополита Йосифа Сліпого.

Сьогодні існують більш живі зв'язки між деякими ватиканськими чинниками, назвати б хоч Секретаріат для сприяння християнській єдності, з офіційними чинниками Кремля, бо такою треба бважати режимну московську Церкву з її московською патріархією, до речі тією самою, яка за документальними свідченнями співдіяла при ліквідації Помісної Української Церкви в роках 1945-46. А втім у положенні вірних українських християн нічого не змінилось.

Справа припинення переслідувань і привернення свободи Українській Католицькій Церкві не є предметом багатьох, у тому й офіційних, розмов. Предметом розмов є наближення між Римською латинською Церквою і Московською Патріархією. Терпіння вірних, їх прагнення релігійної свободи, безправне положення великої частини живого організму Христової Церкви, обминається, бо воно невігідне питання. А тим часом навіть світські правлячі чинники, які діють не з виразно християнських, а радше з гуманних позицій, ніколи не забувають у своїх розмовах людини, про яку

остаточно йдеться. Для прикладу згадати б найновіші розмови між представниками двох німецьких державних структур, західньої і східньої. Хоч комуністичні представники східньої частини не бажають говорити про людину, про полегші для людей, про права людини в засязі свого режиму, то представники на демократичних початках побудованої західньої частини Німеччини в центрі своїх розмов і як мету ставлять гідне і вільне життя дотепер підпівельної людини.

У Церкві буває інакше. Для прикладу згадати б: відомий державний муж і політичний діяч Італії, Андреотті, виголошує сприводу посвячення Св. Софії в Римі і сприводу масового українського паломництва до Столиці вселенського християнства промову до аудиторії, серед якої були найвищі церковні достойники, до кардиналів включно. Приїдешні Римляни будуть колись у майбутньому горді за цю промову, бо вона була величним гимном для Риму, світового центру культури, мистецтва і християнства. Промови і її змісту не подали до відомо широкій читацькій публиці ні римська світська, ні римська офіційна чи півофіційна католицька преса. Можна догадуватися причини: промова була напизана історичними згадками про зв'язки Помісної Української Церкви з Апостольською Столицею, про переслідування цієї Церкви, про духовну культуру і вікове прагнення до волі українського народу. І тому треба було маніпулювати правдою, промовчати її, коли вже не можливо заперечити. К. Рагнер слушно підмітив дивиний феномен поступовання в Церкві: мало свободи, багато маніпуляції.

II.

Не можемо не згадати другого прикладу, який треба зарахувати до цієї самої категорії Перед нами С.І.К.О. (Інформаційна служба для Східніх Церков), Ч. 324, з 31 грудня 1969 р., що його видає Конгрегація для Східніх Церков. Ціле число цього видання присвячене описові поїздки кард. Фюрстенберга до З'єднаних Стейтів Америки, що відбулася в днях 5-21 грудня минулого року. Опис цієї подорожі займає 20 сторінок машинопису. В цьому широкому звідомленні знайдете все: іменування Пресфекта Конгрегації для Східніх Церков "особливим посланником" Свт. Отця на святкування десятиріччя Філядельфійської Митрополії, про чому цитується повний текст цього іменування за "Осерваторе Романо": імена і прізвища з усіми титулами і церковними достоїнствами супутників Кардинала і всіх тих більших і менших гонораціорів, із якими Кардинал зустрічався та розмовляв. У звідомленні змальовані часто "зворушливі" прощання і привітання з персоналом Конгрегації та персонажами, що супроводили чи вітали Папського Посланника, названо всі летунські лінії і типи літаків, якими користувався весь почот Кардинала; описано вид міст з літаків і з автомашин; не забуто згадки про всі спільні фотографії; віднотовано кожно зустріч і кожно розмову, з поданням часу аж до мінути точно їх тривання; подано описи чудових пейзажів Пенсилвенії та красвидів американського континенту; неначе за повідомленнями метеорологічних станцій змальовано погоду й температуру кожного

дня; особливе місце у звітженні займають описи сніданків, обідів, вечер і бенкетів із названням гостинниць, де все те відбувалося. Правда, згадано також про церкву, що їх відвідало; не поминено подати промов із заявами радості, відрадности і слухняности; є навіть згадки про принагідні промови при чарці в часі прийняття та бенкетів і т. д. і т. д.

Сучасна християнська людина, що живе пульсуючим життям Христової Церкви, читає це звітження, і очам своїм не вірить. Бо ідеться про поїздку "Особливого Посланника" Свт. Отця, отже, про пастирські відвідини церковного пастиря. Автім, читаючи це звітження, набирається враження, що це опис подорожі в чужу країну якогось світського князя, що відбувався в глухому мшнурому. Чи не має слухности єзуїт Карло Рагнер, коли пише, що і сьогодні в Церкві не пережилась "феудалістична і патерналістична" духовість?

У поданому через С.І.К.О. звітженні Христова Церква з'являється нам перед очима як багата інституція, як справно функціонуючий "естаблішмент", і ніяк не можна віднайти отієї Церкви, що її так прегарно і глибоко змальовує Догматична Конституція про Церкву "Світло народів", де ця Церква — це вбога Паломниця, Милосердна мати, це великий Божий Люд.

У цьому звітженні якраз Божому людові не присвячено належної згадки. Якщо він і вийшов на сцену на якомусь привітаннію чи бенкеті, то тільки як звичайний статист, щоб творити барвисте тло для неосяжної "корони" достойників. Про те, чим цей Божий люд живе, які його прагнення, які його щоденні турботи, яка його віра і надія, про все те не згадано ніже словечком. І якщо б Церква справді так виглядала, як її описано у звітженні, то бідний той Христос, воплощенням якого мала би бути ця Церква. Правда, при одній нагоді напрошувалося згадати про прагнення, віру, болі, турботи і жалі цього Божого люду, а саме при згадці й описі філядельфійських святкувань. Там був цей Божий люд. Серед нього проходив Кард. Фюрстенберг. І серед цього Божого люду діти і молодь, робітники й інтелігенти, оці віруючі люди без крикливих титулів, висловлювала свої прагнення і свою віру синів і дочок Помісної Української Церкви, словами, гаслами, написаними на десятках, здалеку видних, транспарентів. На тих транспарентах цей Божий люд висловив свої прагнення й бажання, він заявив своє виразне прив'язання до Апостольського Престолу, він підкреслив свою рішучу волю жити у своїй східній Церкві власним життям, він застерігався проти спроб розчленувати його прадідню Церкву, він заявив свою вірність традиціям своєї Церкви й Голові своєї Помісної Церкви, він навіть, боячись можливих маніпуляцій у таємній дипломатії, з якими пов'язував приїзд Папського Посланника, висловлював своє негодування до самої особи Римського гостя. І навіть такі побоювання не повинні дивувати Папського Посланника, коли пригадати історичний досвід віруючої християнської людини Помісної Української Церкви. Цю віруючу людину разом з її Церквою "маніпульовано" незліченні рази аж до наших найновіших часів. Її маніпульовано раз у латинство, то

знов у московське православ'я, раз у польськість, то знов у російськість, раз у мадярськість, то знов у словацькість. І цю людину маніпульовано різними засобами — морального тиску, підступу, солодкими словами, канчуками, вогнем і мечем. Чому ж дивуватися, що ця людина протестує проти самих маніпуляцій, а навіть проти найменшої тіні їх можливості? Як жива органічна частина Божого люду, ця людина має право вільно виявити свою думку і свої прагнення.

Очевидно, користуючися окресленням єзуїта Рагнера — "февдалістична і патерналістична духовість" Кард. Фюрстенберга волила не бачити цього Божого люду, що справді вистоявав, як написано в звідомленні С.І.К.О., на дощі, холоді і зимні, та вважала за відповідне не почути голосу цього Божого люду.

Людської духовості не змінити, і можна було Папському Посланникові замкнути очі й закрити вуха, щоб не бачити і не чути. Одного годі зрозуміти: неправдивого і незгідного з дійсністю звідомлення про цей Божий люд. У звідомленні зараховано його до ентузіастичних і терпеливих статистів, у Божому храмі і надворі під дощем.

Турботи і прагнення цього Божого люду були ще окремо з'ясовані Кард. Фюрстенбергові прийнятою ним делегацією мирян. Із цього приводу в пресі оголошено інтерв'ю Папського Посланника, взаємно узгоджене. Із з'ясування мірянської делегації і з інтерв'ю можна довідатися про зміст розмови. Натомість цій події присвячено в С.І.К.О. тільки два речення, згадавши при цьому про призначення та про те, що були запитування і були відповіді. Які питання і які відповіді, це для С.І.К.О. не важне. Може не є опортунно про це звідомляти? А, може, Божий люд знаходить належне місце тільки в паперовій Соборовій Конституції, а не в щоденному житті Христової Церкви? Стоїть сьогодні на ввесь ріст проблема: Свобода і правда в Церкві, а чи — і це було б нещастям — маніпуляція свободою і правдою?

В цілому звідомленні С.І.К.О. важко знайти відповідь на питання, яка властиво була мета подорожі Префекта Сх. Конгрегації, бо десятиріччя Філадельфійської Митрополії було радше нагодою подорожі, чим основним завданням Папського Посланника. Можливо, що є якісь рації "вищого порядку", щоби про саму мету не згадувати. Та мабуть через неувагу хроніста поїздки є в звідомленні дві згадки, які потребують уточнення. Перша згадка закралася з нагоди Мунгальської новоствореної Митрополії. У своєму слові Префект Конгрегації мав сказати: "З установленням митрополії руська американська Церква досягнула зрілості і стабільності, які її забезпечують від евентуальних сторонніх втручань...". Нам хотілося б інтерпретувати, що йдеться про втручання іншо-обрядових церковних установ, отже втручання з намірами облатиншувати чи інтегрувати її в латинську Церкву, втручання в обрядову і традиційну духовість цієї частини Східної Церкви, втручання у правно-канонічну структуру, втручання з наміром відірвати її — тобто Мунгальську Митрополію — від свого матірнього пня. Якщо так, то таке ствердження Префекта Конгрегації можна

тільки привітати, бо ми віримо, що ця Митрополія, усвідомивши своє історичне постання та свою церковну "руськість" — бо вона ж таки руська Церква. — знайде свій власний шлях для своєї зрілості і стабільності.

При іншій нагоді, а саме, відповідаючи на привітальну чоловічню Чикагівського Єпарха, Префект Конгрегації напomniaв прийвних у залі готелю "Дрейк" священників "приспосовуватися до вимог країни, в якій вони працюють". Як би ці слова були сказані професором пасторальної теології на якомусь університеті, то до них не треба б нічого додавати. Вони, одначе, сказані в Чикагу до священників, які вже роками застосовують методи "приспосовування", чого наслідком було те, що Префект Конгрегації оглядав Свят-Николаївську церкву тільки як турист, коли в ній не було молитовного люду, а відвідини єпархії св. Николая обмежилися між іншим . . . до поїздки автомашиною для оглядання багатомільйонного міста . . . Значення цієї пітійської заохоти легко розгадати: Іти шляхом пристосуванства до оточуючої більшості. Про таке пристосуванство нещодавно сказав Мелхітський Патріярх Максим V. наступне: "Церква не є католицькою, коли люди східнохристиянського обряду не є в ній неначе вдома... Кожен пристосування мусить проходити на фундаменті східно-церковних звичаїв, традицій і духовості..."

І ще одне, варте згадки, на маргінесі наскрізь "неприспосованого" до сучасних днів і вимог життя Церкви звідомлення, хоч інших заохочується до пристосування: Ап. Павло, об'їджаючи тодішній світ, пише — "бо і Юдеї знамення просять, і Єлнини премудрости шукають. Ми ж проповідусмо Христа розп'ятого..." (I. Кор. 1, 22-23). У звідомленні хотілося б знайти місце, де була б згадка про проповідь про Христа розп'ятого, бо ж ідеться про поїздку Посланника Намісника св. Петра, перш усього Пастиря Церкви. Натомість багато описується у звідомленні про всякі "знаменія" і всяку "премудрість між совершеними". — та "премудрість віку цього" і "премудрість князів віку цього, що загибають..." (пор. I Кор. 2, 6).

("Наша Мета" — Торонто)

"...вже раз треба зовсім занехати тактику половинности, у справах віри й релігії. Ціле наше нещастя це те, що ми висіли й висимо між царством Божим і царством світу цього. Звідси вся наша безпринципність, увесь наш хаос думок та розбіжність і противорічність у всіх ділянках нашого життя. Тут головна причина, що ми й досі не можемо народитися в сконсолідовану націю та прийняти певну, постійну і тривку життєву форму".

Сп. Григорій Хомишин — 1928

МАСОНСЬКА МАСКА

В С Т У П

У своїй книжці п. н. "Масонерія — руїна віри і народів"¹⁾ її автор Володимир Ковалик представив, назагал досить вірно, постанови й суть масонства. Це перша, як мені відомо, книга нашою мовою написана про цю "зелену секту" правдиво, а не в обвиняках чи просто навіть у легенді, як нпр. була книжечка націоналіста д-ра Юрія Липи п. н. "З історії вільних мулярів"²⁾. Ще торкалася справи масонства пропагандивна брошура А. Мельського п. н. "Біля джерел великої ненависти"³⁾. Згадати б іще протигетьманську пропагандивну брошурку Модеста Куницького п. н. "Московська масонерія й дорадники греко-католицької гієрархії"⁴⁾, у якій за плечима автора скрилися були саме масонські уенерівські кола, щоб бити католицькою картою немилого їм П. Скоропадського.

З усіх тих книг на прочитання заслуговує тільки книга В. Ковалика і її я тут поручаю моїм читачам як таку, з якої дізнаються вони правдиво про духове обличчя масонства. Проте автор її присвятив усю свою майже увагу питанню *духовости* масонства, а тільки поверховно пройшов *світську*, сказати б, ділянку дії масонства. Також, подібно як і інші католицькі автори, В. Ковалик поминув способи політичної дії масонства, способи за якими криється *дійсна тайна* масонства у *світських* справах: справах *великого впливу масонства на сьгоднішній політичний світ*.

Я вивчаю масонську проблему вже близько 40 років, стрічався з багатьома масонами та на власній шкірі пережив масонські способи підлазки й поборювання ворогів масонами. То дозволю собі тут *доповнити* книгу В. Ковалика та інших згадуваних вище авто-

---

1) Володимир Ковалик. МАСОНЕРІЯ — РУІНА ВІРИ І НАРОДІВ.— Бразилія-Прудентополіс — Аргентина-Апостолес. — Стор. 173 — 2 нпр. Ціна \$3.00.

2) Юрій Липа. З ІСТОРІЇ ВІЛЬНИХ БУДІВНИЧИХ (чи МУЛЯРІВ?). Варшава 192?. Цитую з пам'яті титул, маленька книжечка, видана в 300 прим., мабуть дар пам'яті батька автора д-ра Івана Липи, що — за всякою ймовірністю — належав до масонів одеської льожі.

3) А. Мельський. БІЛЯ ДЖЕРЕЛ ВЕЛИКОЇ НЕНАВИСТИ. Нариси з жидівського питання. — Стор. 128. — Року, видавництва ітп. не подано. Книжка, видана мабуть гітлерівцями, виглядає на перерібку з московського. Про масонство написано в VI розділі, стор. 62-72.

4) Модест Куницький. МОСКОВСЬКА МАСОНЕРІЯ Й ДОРАДНИКИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ГІЄРАРХІЇ. (Варшава). Накладом власним. 1934. Стор. 19. — На стор. 12-19 цікаві дані про приналежність П. Скоропадського до масонів та спроби шантажування Гетьмана масонами.

Бо Великий Майстер Закону стоїть понад Великим Майстром...⁵⁾). рів⁵⁾ даними, які ще трохи ясніше і трохи менше "містично" виявлять політичну суть і дію масонства.

МАСОНСЬКА ТАЙНА Й ЗАСОБИ МАСКУВАННЯ

Масонерія попри її духовно-містичні аспекти це визначна *політична сила*. Як кожна людська сила масонство має в історії часи підйомів і впадків; нпр. у своєму апогеї 1791 року за т. зв. "великої (злочинствами) революції" пробувало масонство поставити на Божий престіл людський Розум, уосіблений в особі французької повії⁶⁾; але світ не був ще достаточо "зрілий" на таке і розум наказав масонові Робесп'єрові повернути назад віру в "Найвищу Істоту".

Нам тяжко повірити чи пак зрозуміти, як могли такі інтелектуалісти-реалісти як нпр. проф. Володимир Антонович, чи його учень президент проф. Михайло Грушевський, як могли ці, такі далекі від усякої містики раціоналісти вступити до масонської ложі та піддатися її блазенським обрядам і смішним "жахливим" при-тягам. І ми просто не можемо повірити, як міг соціал-демократ Симон Петлюра присягати на вірність ложі в особі її Великого Майстра, дрібного київського поліційного урядовця. А проте: блазенські символи і присяги масонів, чи їх бомбастичні фрази, хоч виглядають вони нам сьогодні на пережиток 18-го сторіччя, на нерозумні й смішні традиції, — проте вони в своїх основах диявольської підлазки таки зовсім, у крайне світському, не-божому розумінні, є зовсім розумні. Коли бачимо дуренські процесії оранжистів чи ще більше комічно-неповажні видурювання шрайнерів, то виглядає воно нам на забавку п'яниць. А проте воно так не є: ті всі блазенства, символи, присяги ітп. мають зовсім розумні рації, основані на прекрасному знанні людської вдачі та віковому досвіді диявольського перевороту-революції.

Організація, символіка й обряди масонів вийшли з розумних рацій. Коли розглядати масонство, то здається (і так учать різні наївні клерикали), що масонство не має ані однородної організації.

---

5) William J. Whalen. CHRISTIANITY AND AMERICAN FREEMASONRY. Bruce. Milwaukee. 1961. 195 p.

Walton Hannah. DARKNESS VISIBLE. A revelation & interpretation of Freemasonry. — Britons. London 1963. — 231 p.

Alberto J. Triana. HISTORIA DE LOS HERMANOS TRES PUNTOS. DE-DU. Buenos Aires. 1959. — 336 p.

Це деякі важніші новіші твори католиків про масонство. Інші твори в наводах у тексті. Мою бібліотеку на масонські теми большевики спалили...

⁶⁾ Пор. Bernard Fay, Die Grosse Revolution in Frankreich 1715-1815, Verl. G. Callway, Muenchen 1960.

ані одного якогось обряду. Кожна Велика Льожа має свої прикметні відміни, а в ній іще кожний "ступень" свої властивості. І не одини питає: кільки ж то властиво є тих "ступенів" у масонстві? І скільки властиво є тих різних масонських відмін: якісь там шкотські, шрайнерські, одфеловські, ротарівські — і так просто без кінця виглядає. Ну, а яку ідеологію має масонство, чого воно властиво навчає всіх членів? Тож одні льожі вчать якогось спиритизму, інші виглядають буржуазно, ще інші соціалістично, а бувало, нпр. у Румунії, були й націоналістичні масони!

Така многовидність масонства, що веде до затемнення справи, це *димова занавіса масонства*, його *маска*. Масонство потребує маскувannya, бо масонерія це *тайна організація*. Як у своїх початках масонство було тайним і свідомо розсіває всякі небиллиці про своє постання, так є воно тайним і посьогодні, хоч написана про нього вже література в тисячі томів. І масонство мусить залишитися тайною організацією, якщо не хоче бути знищеним у самому корені. Дятого то найгірші і властиво єдині правдиві вороги масонства: римські папи — при кожній нагоді, як найкращий засіб проти масонства наказують: викривати, демаскувати його⁷⁾.

Масони вважають себе за *братів*, які мають *збудувати Святиню Соломона*: як такі вважають себе за *камені* (по-грецькому: латомос), згл. *каменярів*⁸⁾ = масонів, мулярів тієї Святини Соломона. Кожний масонський ступень має свою організацію, свої обряди, свою страшну присягу. Отже, коли якась льожа має своє засідання, то на ньому всі "брати" того самого ступеня ніби всі собі рівні. Провідник не має над ніким якоїсь власної влади, тільки має її сама льожа над поодинокими братами, а над льожею має знову владу Велика Льожа. Коли в засіданні льожі 4-го нпр. ступеня є якісь Б . . . (ці три крапки по Б значить "брати", себто: масони), скажімо 33-го ступеня, то вони виступають там тільки як Б . . . 4-го ступеня. Таким способом маскується провід організації навіть перед самими масонами. Мало того: навіть Великі Майстри (начальники Великих Льож) не знають, хто є їх властивим провідником вищого ступеня. Так нпр. Великий Майстер німецької Великої Льожі д-р інж. Мюллендорф на процесі зізнав під присягою таке: "Моя льожа має всього 12 ступенів, 10-ий ступень обіймає Лідарія Червоного Хреста, 11-ий ступень становлять Великі Майстри Закону і оба Великі Архітекти. Я сам належу до 11-го ступеня, отже воно можливе, як мушу тут на запит заявити, що Великий Майстер Закону 12-го ступеня знає речі, які приховано переді мною.

⁷⁾ Нпр. в енциклопедії "Гуманум генус" із 20. IV. 1884 р. Лев XIII пише: "Ми є того сильного переконання, що масонів треба найперше здемаскувати і представити людству в їх правдивій постаті..." Пор. Dr. E. Marmy. *Mensch und Gemeinschaft in christlicher Schau*. Freiburg 1945. Стр. 78.

⁸⁾ Порівняйте вірш "Каменярі" І. Франка з типово-масонськими ідеями; пор. назву нашої радикальної організації "Каменярі".

⁹⁾ Wichtl, Dr. Friedrich. *Weltfreimaurerei, Weltrevolution-Weltrepublik*¹⁴. Muenchen 1936. Стр. 40.

Отже одним способом маскування масонерії є її маскування перед світом, маскування різновидністю. Друге ж. *унутрішнє* маскування є перед самими масонами.

Що ж воно таке, що каже людям записуватися до тієї тайної організації, що приєднує їх до неї? Знаємо три шляхи, якими диявол входить у людську душу: похоть очей, похоть тіла і пиша життява. Тими спокусами спокушував Диявол самого Христа на пустині¹⁰⁾. Отже тими ж самими спокусами вабить масонерія до себе. Одні йдуть туди для здобуття слави з людей, інші для інтересу, інші для цікавості, ще інші для впливів, протекцій¹¹⁾. Буває і таке, що часто вступають до нижчих степенів масонерії люди навіть з чисто ідейних мотивів, уважаючи масонерію "добродіїним товариством для вироблення характеру"¹²⁾. То знову ж є льожі, які обіцяють своїм членам розвагу, т. зв. "Шлярафіїні льожі"¹³⁾.

Але коли хтось уже є заприсяженим членом льожі, такому вже немає практично виходу з неї: навіть на випадок виступлення він зобов'язаний даліше мовчати про все, що знав про льожу¹⁴⁾. Отже, практично беручи, льожа вже не випускає нікого зі своїх "обіймів" та так творить із своїх членів зовсім від зовнішнього світу відокремлених людей, виховуючи їх унутрі на своїх сходинах і дії на спеціально тресований тип людини різної від світу й оточення

¹⁰⁾ Лўка 4, 1-13.

¹¹⁾ Майже всі початкові промасонські організації дають своїм членам убезпеченеві поліси. В Америці, щоб добути місце в інтересі чи навіть в університеті, треба мати масонські зв'язки. Подібне було і в колишній Польщі. Нпр., коли на місце директора рільничої школи в Стрию подалося 4 Поляків і 1 Українець, то дістав місце Українець (!), бо був масоном проф. Яків Я.

¹²⁾ Таке читасмо в "Словнику чужоземних слів" З Кузелі.. чи назіть в "Енсіклопедія Брітаніка"...

¹³⁾ Я мав нагоду пізнати у Львові члена "Шлярафії" жидівського аллюката Германа Меєра. Він брав у мене лекції української мови, бо потребував її, щоб стати українським (!) послом у Лондоні, як мені сам говорив. Коли УНР провалилася, Меєр перейшов на службу Полякам у Варшаві. Мешкав у Львові на вул. Костюшка над українським видавництвом "Ізмарагд", що його видавав радикал і каменярь Мих. Матчак. Зараз близько них містилася масонська льожа при вул. 3 Мая ч. 8 (чи 10). Меєр був типовий боніван, а свою одиначку доньку виховував у зовсім атеїстичному дусі; вона покінчила життя самогубством. — Україну заступали на Версайській Конференції Арнольд Марролін і Семюел Зарахі, у легації України був відомий жидівський історик д-р Вішніцер... А тепер кажуть, що УНР антисеміти!..

¹⁴⁾ Я стрічався з колишніми масонами, які виступили з льожі, нпр. з к адміністратором "Діла" п. Ф. Г. Але ні один із них не хотів мені подати нічого зі свого масонського минулого. Пан Ф. Г. взагалі не хотів на цю тему говорити. Мовчав про свої зв'язки з льожею в Києві С. Петлюра, а Гетьман П. Скоропадський хіба тільки признався, що до неї "належав, але участі в її діях не брав".

навіть найближчої родини. Це є третій рід масонського маскування: масонів від зовнішнього світу.

Як бачимо зі сказаного, то масонерія, практично беручи, маскується в кожному напрямі: у своїх початках, у своєму проводі, у своєї побудові і в своїм товариському життю. Коли здерти з неї цю маску, вона тратить свою силу мов слизький слимак, що його витягнуто зі шкаралущі, яка давала йому вигляд сили.

То й покищо заїве тут наводити всі ті льожеві системи ("рити", обряди), на які масонство ділиться. Для нашої тут мети вистачить знати, що ті всякі масонські відміни-системи, на вигляд дуже різні, якось то взаємно себе аж ніяк не поборюють, а толерують себе, а навіть назагал мають зв'язки з собою. Є теж над ними видима сунерорганізація масонська, т. зв. "АМІ" (Асоціація Масонів Ентернаціональ) з осідком Женева, Швайцарія; проте не є вона якимсь великим проводом усієї масонерії, а радше організацією для порозуміння європейських головно льож¹⁵⁾. Але й не видно теж, щоб масонські організації публично себе денебудь поборювали.

Спільним і прикметним для всіх льож нижчих степенів є охоплення ними можливо якнайбільшого числа членів. У середніх степенях настає перегляд людського матеріалу відповідно до мети вищих льож. Високі степені досягають тільки ті, які по розгляді старшинно виявили себе пригожими для такого вивчення. До високих степенів приймають теж людей, із яких масонерія може мати відповідні користі для свого престижу: коли нпр. у Чехії по 1-ій світовій війні постала Велика Чеська Льожа, то до неї прийнято відразу, без переходу нижчих степенів, важніших чеських державних мужів, які мали великі впливи; прийнято їх відразу на 26 степені! Також усі важніші політики й державні мужі з авторитетом дістають від масонів високі степені: през. ЗСА Теодор Рузвелт 23^о, през. Вилсон 33^о, през. Фр. Рузвелт 32^о, прем. Діфенбейкер 33^о ітд. Як подає масон проф. Дмитро Дорошенко, проф. Володимир Антонович належав до високих степенів та брав участь у проводі європейської масонерії¹⁶⁾. Проте треба тут заявити, що навіть 33^о не є найвищим степенем і неконечно його члени мусять стояти в дійсному проводі масонства.

Спільною для всіх масонів є страшна присяга, в якій вони зобов'язуються на все своє життя заховувати в найбільшій тайні масонські секрети під загрозою бути замордованими в найжахливіший спосіб¹⁷⁾. До вмираючого масона приходять звичайно "брати", щоб

¹⁵⁾ Wichtl, стор. 99.

¹⁶⁾ Проф. Дмитро Дорошенко. Володимир Антонович. Прага 1942, В-во Ю. Тищенко. Стор. 51.

¹⁷⁾ Невеличкі тайни знають масони низьких степенів, то й не виплачується їх убивати за таку зраду. Але бувають ще й тепер убивства за зраду. В 1830 р. "зник" американський масон ред. Ф. Морган, який публично зрадив масонів. Тепер убивають масони своїх дрібних ворогів морально, підважуючи їх кредит, якщо вони бизнесмени, чи вбивають їх усіякими наклепами та шептаними сплітками, згл. промовчуючи їх дію, якщо вони нпр. письменники чи інтелектуалісти. Так нпр. промовчують великого письменника Г. Беллока, чи Р. Бенсона і б. і.